

Nærhet og avstand

En kulturhistorisk analyse av forholdet mellom mor og barn

av

Maria Storhaug-Meyer

KULH4990 – Masteroppgave i kulturhistorie
60 studiepoeng
Program for kultur- og idéstudier,
Institutt for kulturstudier og orientalske språk
Universitetet i Oslo
Våren 2012

Illustrasjoner på forsiden:

Egon Schiele (1890-1918): "Mother and Child"

Gustav Klimt (1862-1918): "Mother and Child"

Sammendrag

Oppgaven handler om forholdet et utvalg kvinner i Oslo-området har til barna sine. Jeg analyserer spesielt hvordan de regulerer forholdet gjennom en balanse mellom nærhet og avstand. I første analysekapittel drøfter jeg hva tilknytning er, og hvordan den utvikles mellom mor og barn. Her kommer jeg også inn på hvordan kvinnene ønsket at forholdet til barna skulle være nå og i fremtiden. I neste analysekapittel analyserer jeg hvilken betydning tid, rom, kommunikasjon og fysisk nærhet har for forholdet. Her viser jeg at det er forskjeller på hvordan kvinnene prioriterte tiden med og uten barnet under permisjonen og etter at barnet hadde begynt i barnehage. Jeg kommer også inn på hvordan kvinnene balanserer mellom å prioritere forholdet til barnet og forholdet til partner, venner og jobb. Tredje analysekapittel omhandler oppdragelse og maktforholdet mellom mor og barn. Demokrati var en grunnleggende verdi som kvinnene ønsket å overføre til barna gjennom oppdragelsen, men det var store forskjeller på hvor stor innflytelse barna kunne få i ulike situasjoner her og nå. Kapitlet viser også hvordan det kan oppleves å få kritikk i foreldrerollen, og hvordan det kan være å måtte forholde seg til ulike kulturelle normer for hvordan barna skal oppdras. Siste analysekapittel omhandler amming. Amming er en praksis som binder mor og barn svært tett sammen både fysisk og emosjonelt over lenger tid. Dette er et sensitivt tema for mange, og er svært sammensatt. Kapitlet viser at det å velge å ikke å amme selv om man kan er tabubelagt, og svært få velger det i Norge i dag. Kvinnene i studien tok amming som en selvfølge, og de mente ikke det var relevant å la være å amme av hensyn til likestilling mellom kjønnene.

Oppgaven viser at forholdet til barna var emosjonelt svært viktig for kvinnene. Samtidig var de tydelige på at de også hadde behov for å ha tid til andre forhold og interesser. Dette ble oppfattet som en selvfølge av både dem selv og omgivelsene, og var ikke forbundet med noen dårlig samvittighet eller lignende. Å ofre seg selv helt for barna ble ansett som negativt både for dem selv, for barna og for familien som helhet. I et langtidsperspektiv var idealet å ha et livslangt nært forhold til barna.

Forord

Først og fremst vil jeg takke veilederen min, Knut Aukrust. Du har gitt meg støtte, oppmuntring og mange gode innspill gjennom hele denne lange prosessen, fra arbeidet med prosjektskissen og til den ferdige masteroppgaven. Det har jeg satt veldig stor pris på!

Jeg vil også takke Liv Emma Thorsen for inspirasjon og gode samtaler om mulig tema mens jeg planla masterprosjektet. Takk til Anders Gustavsson for innspill og tips til teorikapittelet, og for mange tips om litteratur. Flere av bøkene jeg fikk låne av deg har blitt helt sentrale i oppgaven min. Takk til Line Esborg for gode råd om feltarbeid og tilbakemeldinger på metodekapittelet.

Så vil jeg takke alle medstudentene som har lest og kommentert tekster underveis, og spesielt Kathrine H. Totland for tips om nyttige begreper.

Tusen takk til alle informantene som stilte opp på intervju. Uten dere ville jeg ikke kunnet gjennomføre denne oppgaven. Thank you, informants, for making my thesis possible. I am truly grateful that you were willing to participate in my project.

Til slutt vil jeg takke Hannes for støtte, oppmuntring, gjennomlesning og innspill hele veien, og Jenny og Hella for ”disse små øyeblikkene” og for å lære meg om temaet på deres måte.

På forsiden har jeg valgt å vise to bilder som begge kalles ”Mother and Child”. Det første er malt av Egon Schiele og det andre av Gustav Klimt. Jeg synes disse to bildene sammen illustrerer godt det oppgaven min handler om, det vil si forholdet mellom mor og barn, preget av både nærhet og avstand. Bildene framstiller både det tette båndet mellom mor og barn, og kvinnen som et individ som ikke bare er en mor.

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1: Nærhet og avstand – presentasjon av oppgaven	s. 7
Problemstilling	s. 8
Mot valg av tema	s. 8
Kvinner og barn i kulturhistorisk og sosiologisk forskning	s. 10
Oppgavens oppbygging	s. 11
Kapittel 2: Teori, metode og etiske problemstillinger	s. 13
Nærhet som demokrati – et ideal	s. 14
Emosjonell og fysisk nærhet – et behov	s. 16
Avstand og grenser er også et behov	s. 18
Behov og kultur	s. 19
Valg av informanter	s. 20
Intervju som metode	s. 22
Transkripsjon og analyse	s. 24
Etiske problemstillinger	s. 26
Kapittel 3: Tilknytning og synet på barnet	s. 29
Tilknytning – betydninger og forutsetninger	s. 30
Barnets personlighet – å bli kjent	s. 33
Det kan aldri bli helt likt	s. 35
Mor-datter-forholdet	s. 39
Kapittel 4: Tid, rom og fysisk nærhet	s. 42
”Det e mamma og baby”	s. 42
Barnets plass – i sentrum eller ”bare med”	s. 45
Å gjøre opp for tapt tid?	s. 47
Nattesøvnen – mange hensyn å ta	s. 51
”Ikke bare mamma”	s. 54
Kapittel 5: Oppdragelse og grunnleggende idealer	s. 58
Demokrati i foreldre-barn-relasjoner	s. 58
Et mer nyansert bilde – ja, nei eller tja	s. 62
Oppdragelsen som investering	s. 65
Finnes det noen <i>riktig</i> oppdragelse?	s. 67
Grunnleggende idealer	s. 71

Kapittel 6: Amming – et kulturelt imperativ	s. 73
Amming fra 1700-tallet til i dag	s. 74
Det beste når man kan	s. 77
”Eg satt og grein”	s. 79
Bevegelsesfrihet og et likestilt forelderskap	s. 81
En logisk slutning	s. 85
Et reelt valg?	s. 88
Kapittel 7: Avsluttende tanker	s. 90
Litteratur	s. 96
Vedlegg 1: Presentasjon av hovedinformantene	s. 101
Vedlegg 2: Intervjuguide til feltarbeidet	s. 103
Vedlegg 3: Intervjuguide til intervju med helsesøster	s. 105
Vedlegg 4: Informasjonsskriv til informantene	s. 107
Vedlegg 5: Svar fra Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste, NSD	s. 109

Kapittel 1:

Nærhet og avstand – presentasjon av oppgaven

Mellommenneskelige forhold reguleres av en balanse mellom avstand og nærhet. Det gjelder også for forholdet mellom mor og barn, som denne oppgaven handler om. Hvordan forhold reguleres er kulturelt betinget. I ulike kulturelle kontekster er det ulike normer for hvor grenser skal trekkes mellom mennesker, og for hvor nær ulike mennesker kan komme hverandre. Det finnes også mange måter å markere eller overskride grensene på; det finnes mange former for nærhet og avstand. Én måte å markere avstand på er over- og underordning, mens likestilling på tilsvarende vis kan markere nærhet. Evnen til identifisere seg med et annet menneske er et uttrykk for nærhet, likeledes evnen til å forstå hvordan han eller hun tenker og føler. Om dette ikke kommuniseres kan avstanden likevel dominere.

Kommunikasjon generelt kan uttrykke nærhet eller avstand. Hvor mye snakker man sammen? Hva snakker man om? Hva snakker man ikke om? Og hvor mye oppfatter man av andres ikke-verbale kommunikasjon? Nærhet kan videre skapes gjennom å overføre verdier, kunnskap og livssyn. Dette kan skape en felles identitet, som styrker den emosjonelle tilknytningen. Dessuten har det betydning hvor mye tid man oppholder seg på samme sted, og hva man gjør på denne tiden. Å være fysisk nær hverandre kan knytte mennesker sammen, men dersom nærheten er uønsket eller voldelig kan den tvert imot skape avstand.

Hvilke former for nærhet og avstand som aksepteres, kommuniseres og praktiseres er også kulturelt betinget. Innad i en kulturell kontekst reguleres det videre ut fra tid, rom og ut fra hvem som er tilstede. I det tradisjonelle bondesamfunnet i Norge var mødrene opptatt med arbeidsoppgaver som gjorde at barna fra tidlig alder måtte klare seg selv store deler av dagen (Thorsen 1993). Likevel tilbrakte mor og barn dagene sammen på samme sosiale arena – de var hjemme. Til forskjell fra det tilbringer de fleste av dagens norske småbarn og småbarnsforeldre hverdagene på hver sine sosiale arenaer fra barnet er rundt ett år – foreldrene på jobb eller skole, og barnet i barnehage, park eller hos dagmamma. Til gjengjeld koser foreldre i dag mye med barna sine, og mange foreldre snakker mye med barna og oppmuntrer dem til å snakke om tanker og følelser (Dencik 2006). Kos og kjærtegn var uvanlig i bondesamfunnet. De aller minste kunne nok kjæles litt med, men å sitte med et barn på fanget ble ansett som bortkastet tid. Ønsket man kos gikk man istedet til dyrene. På den

annen side sov de minste barna sammen med foreldrene, og eldre barn med besteforeldre eller med hverandre (Thorsen 1993). Nå har mange barn egne soverom helt fra begynnelsen.

Balansen mellom nærhet og avstand i forholdet mellom kvinner og barna deres er det overordnede temaet for denne oppgaven. Konteksten for analysen er et kulturelt og sosialt mangfoldig Oslo anno 2011. Analysen baserer seg på dybdeintervjuer av ni kvinner som ved intervju tidspunktet hadde små barn, og er slik sett preget av et synkront perspektiv. Jeg setter likevel disse kvinnenenes tanker og oppfatninger inn i et historisk perspektiv ved å knytte materialet mitt til tidligere forskning. Problemstillingen er delt, med én overordnet for oppgaven som helhet, og fire underordnede problemstillinger som jeg analyserer i hvert sitt kapittel.

Problemstilling

Hvilken betydning har forholdet til barna for kvinnene, og hvordan preges og reguleres forholdet mellom mor og barn av ulike former for nærhet og avstand?

- Hvordan skapes og utvikles tilknytningen mellom mor og barn, og hvordan ønsker mor at forholdet skal være?
- Hvilken betydning har tid, rom, kommunikasjon og fysisk nærhet for forholdet mellom mor og barn?
- Hvordan ønsker mødre å oppdra barna, og hvordan reguleres maktforholdet mellom foreldrene og barna?
- Hvilken betydning har amming for mødre?

Mot valg av tema

Jeg ble først interessert i dette temaet da jeg på bachelorprogrammet i kulturhistorie tok et emne om individ og kollektiv. Fokuset i mye av litteraturen på leselisten her var på hvilken betydning henholdsvis individet og kollektivet tillegges, og hvordan individet forholder seg til andre individer i familien, husholdet og på arbeidsplassen, kategorier som i mange tilfeller overlappet. At jeg interesserte meg spesielt for akkurat forholdet mellom foreldre og barn hadde nok mye å gjøre med at jeg på denne tiden ventet mitt første barn selv, og hadde mange tanker om og forventninger til hvordan det ville bli.

En av bøkene som spesielt vekket interesse var kulturhistoriker Liv Emma Thorsens *Det fleksible kjønn* (1993), en bok som har hatt betydelig innflytelse på meg i prosessen frem

mot valget av tema for masteroppgaven. Jeg festet meg ved normene for nærhet og avstand mellom foreldre og barn i den kulturelle konteksten Thorsen skriver om. Hun skriver:

”Bruker vi vår tid som målestokk for hvordan barn ideelt skal ha det, kan det umiddelbart se ut som om barn i bondesamfunnet fikk en kjærlighetsløs oppvekst hvor det å innpode autoritetstro og lydighet var overordnet verdier som trygghet og selvstendighet. Det er derfor viktig å nærlese intervjuene slik at utsagn som forteller om andre former for nærhet enn dem vi er vant til, ikke blir oversett” (1993:224)

I det miljøet hun studerte var kos og klem uvanlig, men ved nærlesning fant hun andre former for nærhet. Arbeidsfellesskapet hadde stor betydning, informantene følte og viste solidaritet i forhold til hardt arbeid, og en og annen gang kunne en gave være et sterkt uttrykk for kjærlighet og tilknytning. Flere som har studert barns oppvekstvilkår historisk har hevdet at foreldre tidligere ikke var like glade i barna sine som vi er i dag. Det mener Thorsen er feil. ”Leter vi i fortiden uten å finne de samme uttrykk for et fenomen slik vi kjenner dem fra vår egen dagligdag, gir ikke dette oss grunn til å anta at selve fenomenet ikke har eksistert” (Thorsen 1993:222-224). Noe som virker fremmed for oss kan være mer likt enn vi tror, og noe som virker likt kan i realiteten være svært annerledes. I studiet sitt fant Thorsen også endringer i holdningene til ulike uttrykk for nærhet gjennom tre generasjoner, endringer som delvis kom innenfra og delvis ved påvirkning utenfra. På den ene siden ble kropp og fysisk nærhet mindre tabu, noe som åpnet for en ny form for nærhet. På den annen side ble familiemedlemmene i økende grad skilt i hverdagen, da barna brukte mer tid på skole og skolearbeid og mindre tid på gårdsarbeid.

Fra der Thorsens studie avsluttet og til Oslo i dag, er det igjen et stort sprang, både geografisk, tidsmessig, samfunnsmessig og kulturelt. Individene forholder seg til et helt annet hverdagsliv, med andre utfordringer og behov, og andre grunnleggende verdier og idealer. Oslo i dag er også kulturelt og sosialt mer sammensatt, med høyere grad av bevegelighet. Det gjør blant annet at man ved å betrakte forholdet mellom foreldre og barn kan finne mange ulike former for nærhet og avstand. I likhet med sporene fra tidligere tiders barndom, kan disse lett mistolkes. Jeg ønsket derfor å intervju kvinner med ulik sosial og kulturell bakgrunn og tilhørighet for å analysere hvilke variasjoner som finnes, og hva mødre i Oslo i dag har til felles. Hvordan forholder de seg til barna sine, og hva ønsker de av forholdet? Er det store forskjeller, og hva betyr i så fall disse forskjellene? Betyr ulike praksiser at kvinnene også har ulike ønsker for hvordan mor-barn-forholdet skal være?

Kvinner og barn i kulturhistorisk og sosiologisk forskning

Et av de tidligste eksemplene på etnologisk forskning som tar for seg familiehistorie og barnehistorie er Troels Troels-Lunds (1968) *Dagligt liv i Norden i det sekstende århundrede*, som ble utgitt i 14 bind mellom 1879 og 1901. Bøkene er spesielt vinklet mot skikker og materielle forhold, og som vises av tittelen tar den spesielt for seg 1500-tallet, men Troels-Lund sammenligninger også med forhold frem til sin egen tid og peker på utviklingstrekk. På 1960- og 70-tallet skrev folkloristen Lily Weiser-Aall om graviditet, fødsel og spedbarnsstell i norsk tradisjon (1968; 1973). I vinkling og fremstillingsmåte minner disse bøkene om Troels-Lunds verk, men tar utgangspunkt i andre typer kilder. Arbeidet til Weiser-Aall baserer seg på NEGs (Norsk etnologisk gransking) spørrelistene fra 1954, som hun selv hadde utformet. I likhet med Troels-Lund fokuserer hun på praktiske forhold så vel som oppfatninger, tro og overtro, og begge bøkene har et deskriptivt preg.

Et klassisk eksempel på sosialhistorisk forskning er Philippe Ariés *Centuries of Childhood* (1962). Ariés skriver om barns oppvekstforhold, men også om synet på og forventningene til barn, og utviklingen av konseptet barndom. Disse temaene har blitt fulgt opp blant annet av den britiske historikeren Hugh Cunningham (2005). Av historikere som har fokusert på kvinner som mødre kan nevnes Valerie Fildes (1988) og Marilyn Yalom (1999), som begge har skrevet om ammepraksiser. I norsk kontekst har Hilde L. Jåstad (2003) skrevet en hovedfagsoppgave om amming, barne- og mødredødelighet og folkehelsearbeid i Nord-Norge på slutten av 1800-tallet. De samme temaene blir også berørt i blant annet *I gode og vonde dager*, redigert av Sølvi Sogner (2003a), og *Kvinner i den vestlige verden fra år 1500 til i dag* av Ida Blom, Sølvi Sogner og Bente Rosenbeck (2005).

Fra rundt 1980-tallet har det blitt gjort kulturhistorisk forskning på kvinner og mødre som har basert seg på dybde- og livsløpsintervjuer. Eksempler på dette er Lissie Åstrøms (1986) *I kvinnoled* og Liv Emma Thorsens (1993) *Det fleksible kjønn*, som begge har et diakront perspektiv, med informanter fra tre generasjoner. Helene Brembeck har fokusert på én generasjon av gangen i bøkene *Efter Spock* og *Inte bara mamma* (1992; 1998). Alle disse studiene anlegger et perspektiv som ligger nært det jeg har i denne oppgaven, med fokus på kvinners opplevelser, oppfatninger og tanker. Et lignende fokus på forholdet mellom foreldre og barn har også Ørnulf Hodne (2005) og Anne Eriksen (2005) i sine bidrag til boken *Bilder av den gode oppveksten på 1900-tallet*. Her er det eldres perspektiv på sin egen barndom som hentes frem. Artikkene er basert på minneoppgavene for eldre som blant andre Institutt for kulturstudier ved Universitetet i Oslo var med på å samle inn i 1964, 1981 og 1996.

Forholdet mellom foreldre og barn har også blitt studert innen sosiologi og sosialantropologi, da oftest i et klasseperspektiv. En viktig bidragsyter til den sosiologiske forskningen er britiske Anthony Giddens (1992), som hevder at mellommenneskelige forhold, inkludert de mellom foreldre og barn, har blitt stadig mer preget av likestilling og likeverdighet. Flere støtter ham i at familieforhold har endret betydning i løpet av 1900-tallet, skjønt enkelte mener endringen i større grad handler om ideal enn om praksis (se for eks. Jamieson 1998). De tyske sosiologene Ulrich Beck og Elisabeth Beck-Gernsheim mener at streben etter kjærlighet og stabile personlige relasjoner er limet som holder de senmoderne individenes oppstykkede og globaliserte liv sammen (2002:22). I dette får de støtte av den svenske sosialpsykologen Lasse Dencik (2006), som har studert familieforhold i skandinavisk kontekst. Andre sosiologer som har forsket på forholdet mellom foreldre og barn er blant andre amerikanske Arlie Hochschild (1997) og Annette Lareau (2002) og britiske Lynn Jamieson (1998). Temaer som tas opp i den sosiologiske litteraturen er blant annet synet på barndommen og på foreldrerollen, behovene de nære relasjonene skal dekke, og hvordan individet setter opp grenser rundt seg selv.

Oppgavens oppbygging

Oppgaven forsetter med en presentasjon og drøfting av teoretiske, metodiske og etiske perspektiver i kapittel 2. Deretter følger fire analysekapitler. Kapittel 3 omhandler informantenes forståelse av hvem barnet er, og hvordan den emosjonelle tilknytningen mellom mor og barn utvikles. Her drøfter jeg hvordan synet på barnet påvirker tilknytningen, og hvilken betydning forholdet til barnet har for moren. I kapittel 4 analyserer jeg hvilken betydning tid, rom og fysisk nærhet hadde for kvinnenes forhold til barna. Hvor mye tid de ønsket å ha sammen med barna, behovet for tid uten barna og prioriteringen av andre nære forhold er sentrale momenter. Kapittelet avsluttes ved å knytte den foregående drøftingen til kvinnenes forståelse av sin rolle som mødre. Femte kapittel tar for seg hvordan kvinnene ønsket å regulere forholdet til barna gjennom oppdragelsen. Her analyserer jeg kvinnenes langtidsperspektiver på forholdet til barna. Jeg kommer også inn på kvinnenes reaksjoner på uoppfordret innblanding i oppdragelsen, og på oppfatninger om riktig og gal oppdragelse. Sentralt i analysen står hvilke grunnleggende verdier og holdninger som preget kvinnenes oppdragelsesstrategier. Kapittel 6 er siste analysekapittel. Her drøfter jeg amming som en sterk kulturell norm, og kapittelet starter med en gjennomgang av ammingens historie de siste 200-300 årene. På den ene siden analyserer jeg kvinnenes syn på amming, og hvilken betydning den hadde for forholdet til barnet. På den andre siden drøfter jeg hvordan

vitenskap, naturlighet og moral trekkes inn for å argumentere for ammingens betydning i offentlig debatt. Kapitlet viser at amming er et sensitivt og svært sammensatt tema. Oppgaven avsluttes med en oppsummering av analysekapitlene og drøfting av hva materialet mitt forteller.

Kapittel 2: Teori, metode og etiske perspektiver

Masteroppgaven min omhandler hvordan kvinner tenker om forholdet til sine barn, med spesielt fokus på balansen mellom nærhet og avstand. Målet med oppgaven er å analysere de oppfatningene, verdiene og beveggrunnene som ligger bak praksisen. Jeg ønsker altså å finne ut *hvorfor* kvinnene gjør som de gjør, mer enn å vite i detalj *hva* de gjør. I analysen beveger jeg meg i to ulike hermeneutiske sirkler som flettes i hverandre. I bunn ligger intervjumaterialet, hvor informantene svarer på spørsmålene mine, og forteller om sine tanker, følelser og holdninger. Men i dette materialet er det også opplysninger om verdier og holdninger i samfunnet rundt, som jeg har supplert med nettartikler og innlegg på nettfora. Slik beveger jeg meg i en hermeneutisk sirkel mellom mikro- og makronivå, hvor kvinnenens beveggrunner kan si noe om samfunnet rundt, og samfunnets normer og verdier kan si noe om kvinnene. Den andre hermeneutiske sirkelen går mellom empiri og faglitteratur. Her stiller jeg nye spørsmål til intervjumaterialet, som jeg forsøker å svare på ved å drøfte det i forhold til teori og tidligere forskning. I analysearbeidet henger altså teori, empiri, metode og etikk nært sammen, og jeg har derfor valgt å presentere dette samlet i ett kapittel.

Jeg begynner med noen teoretiske perspektiver. Giddens (1992) teori om nære relasjoner, Denciks (2006) studie av familieforhold og Brembecks (1998) analyse av kvinners balansering av morsrollen står sentralt i oppgaven min. Alle tre skriver om forhold i det senmoderne samfunnet, i et synkront perspektiv. Mens Giddens skriver svært teoretisk om verdier og idealer, er Denciks og Brembecks studier mer empirinære. Individets behov i det senmoderne samfunnet er et viktig aspekt for alle tre forfatterne. Derfor vil jeg drøfte begrepet behov nærmere, og redegjøre for min bruk av det.

Så går jeg videre til metodedelen av kapittelet. Her gjør jeg først rede for hva slags informanter jeg ønsket å komme i kontakt med, og hvordan jeg gikk fram for å skaffe dette utvalget. Så gjør jeg kort rede for utarbeidelsen av intervjuguidene, før jeg skriver om hvordan intervjuene foregikk og noen tanker om forholdet mellom meg og informantene. Deretter vil jeg drøfte bearbeidelsen av intervjumaterialet, det vil si transkribering og analyse, før jeg runder av kapittelet med noen refleksjoner rundt etiske problemstillinger som jeg måtte ta stilling til i feltarbeidet og i den følgende analysen.

Nærhet som demokrati – et ideal

I boken *The Transformation of Intimacy* hevder den britiske sosiologen Anthony Giddens (1992) at nære forhold for mange i moderne samfunn er i ferd med å bli *pure relationships*, såkalte *rene forhold*. *Rene forhold* karakteriseres av at de er inngått for sin egen del, for hva hver av partene personlig får ut av dem, og de varer bare så lenge de tilfredsstiller begge parter behov og ønsker (Giddens 1992:58). For at et forhold skal kunne være et *rent forhold* er det nødvendig at begge parter åpent kommuniserer om følelser og behov; det vil si at de må være sårbare overfor hverandre, og intime med hverandre. Det mest sentrale i *nære forhold* er således at de er preget av demokrati, i den forstand at begge parter blir sett, hørt og verdsatt likt, og at begge parter gir og tar i forholdet.

Forhold mellom foreldre og barn har ifølge Giddens også endret seg i retningen av *rene forhold*. Han hevder at ”oppfinnelsen av moderskapet” var utgangspunktet for en utvikling i synet på barneoppdragelse, der barnets behov og følelser har blitt stadig viktigere, mens fokuset på foreldreautoritet har minket (Giddens 1992:98). Giddens skriver ikke selv hva han mener med ”oppfinnelsen av moderskapet”. Det mest nærliggende er å sette begrepet i sammenheng med forståelsen av moderskapet som kvinnens formål og essens, heller enn bare en del av hennes liv. Den franske filosofen Jean Jaques Rousseau (1712-1778) framsatte et slikt kvinnesyn i boken *Émile*, fra 1762, og hevdet ideen om morens aktive rolle i omsorgen for barnet (Rousseau 1997). Utover på 1800-tallet ble dette kvinnesynet stadig sterkere (Rosenbeck 2005:259). Denne kvinne- og moderskapsforståelsen kan karakteriseres som *det borgerlige moderskapsidealet*, noe jeg kommer tilbake til i kapittel 4. Et problem med å sette utviklingen av synet på barneoppdragelse og foreldreautoritet i forbindelse med ”oppfinnelsen av moderskapet” er at det ikke uten videre kan deduseres fra ett ideal til et annet, og heller ikke fra ideal til praksis. Dette er noe jeg har sett mange eksempler på både i materialet mitt, og i sammenligningen med annen forskning. I denne sammenhengen vil det si at maktforholdet mellom foreldre og barn ikke nødvendigvis trenger å bli påvirket av at moren ideelt sett skal være dypt involvert i oppdragelsen. Mer nærliggende ville det etter min mening være å tolke endring i synet på barneoppdragelse i lys av ”oppdagelsen av barndommen”, som den franske mentalitetshistorikeren Philippe Ariès daterer til 1600-tallet, men som av de fleste historikere ellers blir lagt til 1700-tallet (Ariès 1962; Cunningham 2005:58). ”Oppdagelsen av barndommen” dreier seg om et nytt syn på barndommen som skilte denne livsfasen ut som noe eget og fullstendig, og som et mål i seg selv, heller enn bare som et steg på veien mot det voksne mennesket. Dette er også tanker som Rousseau fremmer i

Émile, skjønt først og fremst i forhold til gutter. Men også her er det problematisk å dedusere fra begrepsforståelse og holdning til praksis.

Hverken ”oppfinnelsen av moderskapet” eller ”oppdagelsen av barndommen” kan heller sies ha demokratisert forholdet mellom foreldre og barn. Som jeg drøfter nærmere i kapittel 5, kan synet på barndommen som noe eget tvert imot føre til at barnets autonomi innskrenkes. Som Simone de Beauvoir (2000) skriver utførlig om i *Det annet kjønn*, har kvinners autonomi likeledes blitt innskrenket gjennom det borgerlige moderskapsidealet. Punktet hvor Giddens og de Beauvoir overensstemmer er heller når de ser moderskapet, i denne forstand, som en oppfinnelse, det vil si som en kulturell konstruksjon. I Beauvoirs beskrivelse av oppdragelsespraksis og moderskap i en kulturell kontekst hvor det borgerlige moderskapsidealet sto sterkt, er det lite å finne av minket foreldreautoritet og større vektlegging av barnas følelser og behov. Hun skriver at ”[e]n av de forbannelsene som hviler over kvinnen [...] er at hun i sin barndom blir overlatt i kvinnes hender” (2000:342). Moderskapet, forstått som det essensielle ved kvinnen, var en del av det som gjorde kvinnen til *det annet kjønn*, og som igjen gjorde at hun, til tross for kjærligheten hun følte, gjerne ønsket å hevne seg på sin egen datter ved å tvinge henne inn i samme sjebne som henne selv. Tilfellene der jenter ble oppdratt med en viss grad av autonomi var tvert imot der hun ble oppdratt av faren, skriver de Beauvoir. Dette viser på at morens autonomi, både i forhold til hvorvidt og når hun vil bli mor, og i forhold til å avgjøre hva det vil si å være mor, er viktig for å kunne ha et likestilt mor-barn-forhold.

At hans eller hennes følelser og behov blir tatt på alvor har i dag uansett blitt barnets rett, og det Giddens teori nyttig i analysen av materialet mitt. Giddens har blitt kritisert av flere for ikke å ha et godt nok empirisk grunnlag til å hevde at nære forhold er i ferd med å bli *rene forhold* (se for eksempel Jamieson 1998). Når det gjelder forholdet mellom foreldre og barn, har ulike forskere kommet til svært ulike resultater ut fra forskjellig empiri. Mens flere har funnet et økt fokus blant (spesielt middelklasse-) foreldre på å lytte til barnas meninger og på å resonnere, forklare og forhandle, er det likevel lite som tyder på at forholdene mellom foreldre og barn går i retning av å bli *rene forhold* (Jamieson 1998:65-74). Det er riktignok viktig å påpeke at Giddens presiserer at det er langt mellom idealet om *rene forhold* og hvordan forhold fungerer i praksis (Giddens 1992:188). At han er klar over at slettes ikke alle i befolkningen tar del i *rene forhold*, kommer tydelig nok frem i boken. Derfor forstår jeg først og fremst teorien om *rene forhold* som en teori om verdier og idealer i senmoderne kultur. Slik passer teorien godt til å analysere materialet mitt, da jeg først og fremst fokuserer på tanker, holdninger og forståelser, og i mindre grad på praksis.

Emosjonell og fysisk nærhet – et behov

I likhet med Giddens hevder Dencik at nære relasjoner har endret seg de siste tiårene, og i økende grad har blitt preget av emosjonell nærhet. I *Mennesket i postmoderniseringen* argumenterer han for at familien, i takt med den økende individualiseringen i det postmoderne skandinaviske samfunnet, har blitt stadig viktigere for individet som et sted for nære og intime relasjoner (Dencik 2006). Med individualisering mener han at hovedmålet i livet har blitt å utvikle og hevde individets interesser, heller enn kollektivets. Sagt på en annen måte er målet individene i seg selv, og hver for seg. I denne utviklingen og hevdelsen av individet, oppholder familiemedlemmene seg på dagtid på forskjellige sosiotoper, eller det jeg vil kalle ulike kulturelle settinger. Noen eksempler på kulturelle settinger er arbeid, skole, barnehage, fritidsaktiviteter, og hjemmet. Et viktig poeng er at familiemedlemmene ikke først og fremst drar ut til de ulike kulturelle settingene fordi det gagnar familien som kollektiv, men fordi det gagnar individene. Dencik hevder at oppdelingen av hverdagen mellom forskjellige settinger sannsynligvis forsterker behovet for å passe inn og høre til noe sted (Dencik 2006:69). Familien blir i denne forbindelse svært viktig både for barna og de voksne som et sted hvor de kan "[tanke] *op tilhørsforhold hos hinanden*" (Dencik 2006:69, kursiv i original). For å forstå argumentasjonsrekken til Dencik er det først nødvendig å se nærmere på hva som betegner ulike kulturelle settinger, og hva som skiller familien fra offentlige settinger.

Felles for alle kulturelle settinger, både private og offentlige, er at hver og en har sin egen spesifikke "interaksjonslogik", det vil si normer og regler for hvordan man omgås og oppfører seg, og for hvilken betydning individet har (Dencik 2006:22). I en kulturhistorisk sammenheng kan interaksjonslogikken gjerne kalles for *kulturelle koder*. Dencik lister opp flere grunnleggende forskjeller mellom offentlige kulturelle settinger og familien (Dencik 2006:22-23): I offentlige kulturelle settinger er individet i prinsippet én blant mange og utskiftelig, mens i familien han eller hun unik og uerstattelig. I de offentlige kulturelle settingene må individet videre forholde seg til en rekke ulike mennesker, og dessuten til stadig nye mennesker fordi utskiftingen er stor; i familien er det relativt sett få å forholde seg til, og forholdene er generelt stabile. En tredje grunnleggende forskjell er at de følelsesmessige båndene generelt er sterkere i familien enn i de offentlige settingene. Slik jeg forstår Dencik er det selvsagt variasjoner og det finnes alltid unntak, men dette utgjør et generelt bilde av familien og av offentlige kulturelle settinger i en sammenlignende kontekst.

Som nevnt hevder Dencik at individet har behov for familien som et sted å sanke tilhørighet. Videre skriver han at familien ideelt skal fungere som et *intimitetsreservat*, der følelser får et nogenlunde fritt spillerom, som en *avkodningsentral*, der individet møter

forståelse for sine innerste tanker og følelser, og som en *bekreftelsesinstans*, der familiemedlemmene mottar bekreftelse som en unik og uerstattelig person (Dencik 2006:103). Disse funksjonene samsvarer i stor grad med funksjonene til Giddens *rene forhold*. I ideen om hvilke funksjoner familien skal fylle, ligger også en forventning, lik den i Giddens teori, om at familieforholdene skal fungere demokratisk; alle familiemedlemmer skal være likeverdige, og det skal tas likt hensyn til alles vilje og integritet (Dencik 2006).

Samtidig er det åpenbart at ikke alle familier tilfredsstillter alle disse behovene og forventningene. Kanskje er det slik at familien blir overbelastet av de nye kravene som stilles til den (Dencik 2006:90). Dencik skiller i så henseende mellom fire ulike familietyper som har ulik betoning av individualitet og fellesskap (Dencik 2006:95-99): I den ene enden står det han kaller for *familien som team*, som kjennetegnes av både en høy grad av individualitet og en høy grad av fellesskap. Her kan individene i stor grad utvikle og realisere sine egne interesser, men samtidig innordner de seg fellesskapets interesser. Innordningen skjer frivillig og gjennom forhandlinger der alle berørte parter vurderes som likeverdige. *Familien som team* er således preget av de rene forholdene som Giddens hevder blir stadig mer vanlige. Innordningen, og hensynstagnet til fellesskapet, er for øvrig et kriterie for at familien skal kunne møte de behovene som jeg redegjorde for over. I den andre enden står familien som *sosialt akvarium*. I denne typen familier betones hverken individualitet eller fellesskap særlig høyt. Familiemedlemmene her dyrker ikke egne interesser i noen særlig grad, og kan gjerne oppholde seg mye sammen, men uten at de av den grunn kommuniserer om tanker og følelser, eller føler noen sterk samhørighet. Dencik skriver om familiemedlemmene at ”de bare er der, så at si, ved siden af hinanden og indgår i samme husstand, men uden egentlig at have noget med hinanden at gøre” (Dencik 2006:99). Dermed har familien heller ingen forutsetning for å møte behovene for bekreftelse, forståelse, intimitet eller tilhørighet.

En kan stille spørsmål ved antakelsen om at familien ikke har gitt individene nærhet, intimitet, bekreftelse og sosialt tilhørsforhold tidligere, og at dette er *nye* behov individet har, knyttet til familien i det senmoderne samfunnet. Den norske historikeren Sølvi Sogner (2003b) benevner også nærhet, samhørighet, aksept og kontinuitet som behov, men hun karakteriserer dem som grunnleggende og allmennmenneskelige, og derfor ahistoriske. Hun hevder at familien fremdeles er viktig for individene fordi den *fremdeles*, altså *i likhet med* tidligere tider og under andre kulturelle forhold, er det beste stedet (om ikke perfekt) for å få møtt disse behovene (Sogner 2003b:247).

En kan også problematisere antakelsen om at oppdelingen av hverdagen mellom ulike kulturelle settinger egentlig er noe nytt. Gifte kvinner gikk for alvor ut i lønnet arbeid utenfor hjemmet fra 1960- 1970-tallet (se for eks. Sogner 2003b). Gifte menn begynte riktignok å bevege seg bort fra familiens bosted for å arbeide allerede fra den industrielle revolusjonen av, som i Norge kom for alvor på 1800-tallet. Dette kan tvilsomt anses som ”nylig”. Og hva med barna? Allmueskolen i Norge ble utbygd fra 1739, men ved midten av 1800-tallet gikk fremdeles de fleste barn på skole mindre enn to måneder i året (Johansen 2003:187). Skolen som en kulturell setting kan derfor knapt regnes for å ha vært en sentral del av barnas hverdag på dette tidspunktet. Her er det derfor viktig å hente ut det Dencik poengterer som det essensielle ved de ulike kulturelle settingene, og bruken av dem, i dag. Et viktig poeng er at de utgjør en sentral del av hverdagen. Videre inngår individet i de ulike settingene ikke først og fremst (eller bare) av nødvendighet eller fordi det gagnar kollektivet, men fordi det gagnar individet selv.

I likhet med hvordan jeg bruker Giddens teori, vil jeg også bruke Dencik til å tolke materialet mitt i et synkront perspektiv. Det diakrone perspektivet får jeg istedet ved bruk av historisk og kulturhistorisk forskning. Denciks studie er nyttig for meg i analysen av det som i materialet mitt betegnes som behov og som ønsker, og for å drøfte hvorfor informantene gjør som de gjør. Uttrykker de, i likhet med informanter Brembeck (1998) intervjuet, at de har behov for å jobbe og drive med hobbyer eller trening for å ikke ”bare være mødre”? Og uttrykker de noe behov for tid med og nærhet til barna? Eller er dette eventuelt et behov de først og fremst tillegger barna? Regner de i det hele tatt ulike former for nærhet og avstand som behov, eller kategoriseres de heller som ønsker?

Avstand og grenser er også et behov

Et viktig poeng for både Giddens og Dencik er at nærheten som idealforholdet er preget av, og som synes å være så viktig for individet i det senmoderne samfunnet, er frivillig. Individets autonomi er grunnleggende for at forholdet skal fungere etter hensikten, og for at begge parter skal trives reguleres forholdet av en balanse mellom nærhet og avstand. Behovet for en viss avstand, og ”pusterom”, i forholdet mellom mor og barn står sentralt i Brembecks (1998) avhandling *Inte bara mamma*. Denne boken står også sentralt i analysen av materialet mitt. Kvinnene Brembeck intervjuet så ikke på seg selv som bare mødre, og dette var det viktig for dem å poengtere. Barnet var ikke en del av deres kropp, og moderskapet var ikke noe essensielt ved dem som kvinne og som individ. De hadde også flere interesser, og flere behov; de hadde egne livsprosjekter som ikke bare var definert av omsorgen for barna. Ved å

fremheve andre sider av seg enn bare det faktum at de var mødre, uttrykte de noe om hva kvinner kan være og hva de kan gjøre. Slik både formet de sin egen identitet, og uttrykte den for omverdenen. Dette viser at hvordan kvinner praktiserer moderskapet er en viktig arena for kvinner å påvirke normer ikke bare for moderskap i seg selv, men også for kvinnelighet, og for å posisjonere seg selv som individ.

Behov og kultur

I 1943 skrev den russisk-amerikanske psykologen Abraham Harold Maslow (1908-1970) artikkelen "A Theory of Human Motivation", hvor han introduserte teorien om behovspyramiden – kanskje den mest kjente akademiske teorien om behov i den vestlige verden. I følge Maslow er et grunnleggende kriterie for å kunne kalle noe et behov, at det påvirker atferden. Dette vil si at et behov er noe som, dersom det ikke blir møtt, vil være til betydelig ulempe for individet og gå betydelig utover dets funksjonsevne i den gitte situasjonen. Han rangerer således de grunnleggende behovene hierarkisk ut fra i hvilken grad de vil dominere individets atferd dersom de ikke er møtt. Han anser forøvrig et behov for å være et behov kun så lenge det *ikke* er møtt, og derfor påvirker atferden. Nederst i pyramiden plasserer han de fysiologiske behovene, som mat og søvn, og teorien går ut på at dersom et menneske manglet *alt*, ville de fysiologiske behovene være de eneste han eller hun var opptatt av. Kun når disse behovene ble møtt, ville vedkommende oppdage behovene over, og da var det disse som ville ha størst påvirkning på atferden. Slik fortsetter det oppover i pyramiden. Over de fysiologiske behovene kommer behov for sikkerhet, deretter for kjærlighet, så selvtillit, selv-respekt og tillit og respekt fra andre, og til slutt selvrealisering. Maslow poengterer at pyramiden ikke er absolutt; et behov trenger ikke å være fullstendig møtt før "høyere" behov melder seg, og hos noen kan enkelte behov være mindre presserende, eller de kan ha byttet plass. All atferd er dessuten ikke motivert av behov, og for den saks skyld er heller ikke all atferd motivert (Maslow 1943:390). Han hevder heller ikke på noen måte at teorien hans er universell og gjeldende for alle kulturer; han hevder kun at de grunnleggende behovene er mer universelle enn overflatiske, bevisste ønsker, som i mye større grad varierer fra kultur til kultur (Maslow 1943:390).

I kulturhistorisk litteratur er det skrevet lite om behov, og om hva begrepet behov betyr. Med utgangspunkt i Maslow mener jeg at begrepet godt kan få en større betydning her enn det hittil har hatt. Som Maslow også selv poengterer, er behov kulturelt betinget. Ulike kulturer skaper, forsterker eller synliggjør ulike behov, og i ulik grad. Likeledes vurderer ulike kulturer behovene ulikt, som viktige eller uviktige, moralsk verdige eller forkastelige,

overflatiske eller grunnleggende, og så videre. Dette er tydelig både i materialet mitt i seg selv, og i sammenligningen med tidligere forskning. Det betyr ikke at jeg i oppgaven min mener å drøfte hva som kan karakteriseres som behov, eller som motivert av behov. Jeg vil derimot betrakte behov som en *legitimeringsnøkkel*. Det vil si at begrepet behov kan brukes for å legitimere og forsvare handlinger og synspunkter ved å knytte dem til kulturelt gitte normer og verdier. Et eksempel fra materialet mitt er der en informant begrunner hvorfor hun drar på treningssenteret ukentlig med at hun har behov for tid til seg selv. Dette behovet kan knyttes an både til ideen om at en må ta vare på seg selv for å kunne ta vare på andre, til vurderingen av individet som viktig og verdifullt i seg selv og til et likestillingsideal. Dette betyr ikke at informantene finner på eller later som om noe er et behov. Tvert imot er det den kulturelle forståelsen av noe som et behov som gir behovet tyngden og troverdigheten til å fungere som legitimeringsnøkkel.

Valg av informanter

Utgangspunktet for masterprosjektet mitt var at jeg ville høre mødres tanker om forholdet til deres egne barn, og hvordan de resonnerte og argumenterte om de ulike temaene. Derfor valgte jeg kvalitative intervjuer som metodisk fremgangsmåte. Den svenske etnologen Eva Fägerborg skriver at "[i] intervjuer kan verkligheten beskrivas och gestaltas genom att människor berättar om sina liv och erfarenheter, sina tankar och upplevelser, genom att de delar sina versioner och tolkningar av skeenden" (1999:55). Altså akkurat det jeg ønsket å høre om. Som del av avgrensningen av oppgaven satte jeg opp noen flere kriterier for utvalget av informanter. Mødrene skulle være bosatt i eller i nærheten av Oslo, og de skulle ha minst ett barn i alderen 0-3 år ved tidspunktet for intervjuet. Utover det ønsket jeg å finne så mange variasjoner som mulig, og derfor prøvde jeg å finne kvinner med ulike livssituasjoner og kulturelle bakgrunner.

Når det gjelder å avgjøre hvor mange informanter man vil ha tak i, er det spesielt to hensyn å ta. Ett er tilgang på informanter, og den tiden det krever å først finne informantene, gjennomføre intervjuene og til slutt å transkribere og tolke materialet man sitter igjen med. Dette er tidkrevende arbeid, og man må ha tid til å analysere materialet i dybden (Thagaard 2003:57). Tidsrammen for masteroppgaven avgrenser derfor antallet informanter. Det andre er hvor mange informanter man trenger for å få tilstrekkelig bredde og variasjon i materialet, sett i forhold til avgrensningene man har satt. Sosiolog Tove Thagaard skriver at man når et "metningspunkt", der man begynner å kjenne igjen det som blir fortalt fra de tidligere intervjuene (Thagaard 2003:56). Akkurat hvor mange informanter man må ha for å nå dette

metningspunktet kan likevel være vanskelig å vurdere på forhånd, spesielt som uerfaren masterstudent. Jeg fulgte derfor anbefalingene jeg fikk fra både veilederen min og andre med mye erfaring, og satte som mål å få tak i mellom seks og ti informanter. Jeg endte opp med ni hovedinformanter, det vil si de jeg intervjuet som mødre, og én spesialistinformant.

I forhold til ett av analysetemaene, nemlig amming, var informasjonen jeg fikk i intervjuene forholdsvis lite variert. Kun én av informantene mine hadde for eksempel hatt problemer med ammingen, og negative erfaringer som jeg hadde lest om i for eksempel foreldrefora på internett, var nesten helt fraværende. Derfor tenkte jeg det ville være både interessant og nyttig om jeg kunne få kompletterende informasjon og et annet perspektiv på ammespørsmålet. Jeg ringte derfor til en helsestasjon, og fikk der tak i Torill. Hun var helsesøster, hadde spesialkompetanse i amming, og hadde hovedansvaret for helsestasjonens bistand til kvinner med ammeproblemer. Intervjuet jeg fikk med henne dreide seg følgelig om hennes ekspertisefelt.

For å få tak i hovedinformantene benyttet jeg eget nettverk. Dette foregikk ved at jeg kontaktet venner og bekjente og hørte om de kjente noen som kanskje kunne tenke seg å delta. Flere av informantene jeg fikk tak i på denne måten formidlet så kontakt videre til nye informanter. Én kvinne kontaktet jeg direkte, fordi jeg visste hvem hun var og tenkte det ville være spennende om hun ville delta.

En fare med å benytte eget nettverk ved valg av informanter kan være at informantene blir for like både hverandre og forskeren, slik at forskeren ikke får tak i variasjonene som finnes og som ville være relevante å få med i analysen (Thagaard 2003:54). Dette vil i så fall kunne begrense verdien av resultatene. For å unngå dette problemet gjorde jeg strategiske valg for å forsøke å få så ulike informanter som mulig, innenfor de kriteriene jeg hadde satt opp. Likevel er det spesielt ett aspekt jeg vil nevne, nemlig at alle informantene enten hadde fullført eller holdt på med utdanning på høyskole- eller universitetsnivå. At informantene skulle ha høyere utdanning var ikke et mål fra min side, men må heller regnes som et resultat av rekrutteringsmetoden. Thagaard skriver at ”personer med høyere utdanning stort sett er mer villige til å være informanter i kvalitative studier enn personer med lite utdanning” (Thagaard 2003:54). At informantene var interessert i å delta, og at mine bekjente antok at de kanskje kunne være det, kan altså ha å gjøre med utdanningsnivået deres. Årsaken til at jeg ikke hadde satt opp utdanningsnivå eller klasse som et kriterium, var at å analysere klasseforskjeller ville bli for omfattende til å få gjort grundig innenfor rammene av masteroppgaven. Det var rett og slett for mange andre variabler jeg ønsket å analysere, så å utelate klasseforskjeller ble derfor en avgrensningssak. I etterkant ser jeg likevel at det kan

være en fordel for meg metodisk at informantene har visse likhetstrekk. Det ville for eksempel være mer problematisk dersom jeg hadde informanter fra forskjellige samfunnsklasser, uten at jeg drøftet betydningen av det i analysen. Slik som tilfellet er nå kan jeg la være å gå nøye inn på klasse og utdanning i denne oppgaven, samtidig som muligheten for å gjøre det på et senere tidspunkt, enten av meg selv eller andre, likevel er tilstede. Bortsett fra at alle kvinnene jeg intervjuet hadde høyere utdanning, var de likevel svært forskjellige. For nærmere presentasjon av informantene viser jeg til vedlegg 1.

Intervju som metode

Jeg startet feltarbeidet mitt med et prøveintervju. I forkant av dette utarbeidet jeg en intervjuguide, men fordi jeg var noe usikker på hvilke spørsmål som ville gi svar på det jeg lurte på, gjorde jeg intervjuguiden relativt omfattende, med fullstendig formulerte spørsmål og tilhørende stikkord for oppfølgingsspørsmål. Tanken min var at jeg måtte prøve å få frem så mye informasjon som mulig, og gå forholdsvis bredt ut, for så å vurdere hva som virket relevant å gå videre med.

Etter prøveintervjuet satt jeg igjen med en klarere idé om hvilke spørsmål og temaer som var relevante og interessante for prosjektet mitt, og ut fra dette utarbeidet jeg en ny intervjuguide (vedlegg 2). Den inneholdt noen nye spørsmål og temaer som dukket opp under prøveintervjuet, og noen spørsmål tok jeg vekk. Videre erstattet jeg de fullstendig formulerte spørsmålene med stikkordssetninger. Dette hadde to fordeler for meg: For det første gjorde det intervjuguiden mer oversiktlig. Med korte stikkord ble det lettere å kaste et kort blikk på den under intervjuet, og både ha oversikt over hva jeg hadde fått svar på og være klar med neste spørsmål. For det andre ble det lettere å formulere spørsmålene slik at det passet inn i samtalen når de ikke måtte omformuleres. Forutsetningen for at stikkordssetninger fungerte var at jeg etter prøveintervjuet visste mer nøyaktig hva jeg ville høre om, og ”kunne” min del bedre. Den nye intervjuguiden brukte jeg mer eller mindre uforandret videre i feltarbeidet. Jeg utarbeidet riktignok en helt egen intervjuguide til intervjuet med helsesøsteren, fordi jeg da ønsket helt annen informasjon (vedlegg 3).

Det er ikke dermed sagt at intervjuguiden ble fulgt punktvis og nøyaktig i alle intervjuene. Mange av informantene assosierte og resonerte mye underveis mens de pratet, og kunne på denne måten ofte svare på flere av spørsmålene mine uten at jeg stilte dem. I disse tilfellene fulgte vi ikke punktene i intervjuguiden i den rekkefølgen jeg hadde satt opp. I stedet lot jeg i stor grad informantenes assosiasjoner styre samtalen, fordi hvordan de assosierte var interessant i seg selv. I stedet gikk jeg tilbake til spørsmål som ble hoppet over

etter hvert som det passet inn i samtalen. Dette var mye lettere å gjøre med stikkordsguiden enn med intervjuguiden jeg brukte til prøveintervjuet, der det var vanskeligere å holde oversikten.

Men hva hadde det å si i intervjusituasjonen at jeg er den jeg er? Jeg har gjort dette studiet i min egen kultur, jeg er kvinne, jeg har høyere utdanning og jeg har selv barn i samme aldersgruppe som kvinnene jeg intervjuet. Når man gjør feltarbeid i ens egen kultur, og blant personer som man har mye til felles med, er det en fare for at man overser det selvsagte i kulturen, eller at man ikke klarer å stille spørsmål som gir innsikt i det selvsagte (Ehn & Løfgren 2002; Esborg 2005). Informantene lar kanskje være å si visse ting, fordi de går ut i fra at du vet og forstår, og derfor mener at forklaringer blir overflødige. Samtidig er det også mange positive sider ved å forske på egen kultur, og blant mennesker man har mye til felles med. Thagaard hevder det er lettere å forstå informantens situasjon dersom man deler mange av de samme erfaringene (2003:76). Informantene i studien min var fortrolige med forskning, og de viste hverken skepsis og mistro eller noen tegn til å se på møtet med meg som alvorlig eller høytidelig, slik som mange forskere har opplevd (se bl.a Christensen 2005; Esborg 2005; Frydenlund 2005; Thorbjørnsrud 2005). Slik jeg opplevde det, gjorde dette at samtalene fløt lett, stemningen var uanstrengt og det var ufarlig for dem å snakke med meg. Så lenge man er klar over de mulige fallgruvene og reflekterer åpent om disse, tror jeg derfor at et forskningsprosjekt i egen kultur og blant mennesker man har en del til felles med kan være et av de enklere å begynne med som masterstudent.

Informantene mine hadde ingen grunn til å frykte at jeg skulle bedømme eller vurdere dem fordi de ikke på noen måte sto under meg statusmessig. Tvert imot var de fleste både eldre enn meg, de hadde mer utdanning, mer yrkeserfaring og mer erfaring som mødre enn meg. Samtidig kunne jeg lett plukke det opp når de argumenterte i forhold til en såkalt *tredje nærværende*. At informanten svarer en *tredje nærværende* kan forklares som at han eller hun ikke bare svarer på spørsmålene som faktisk stilles i intervjusituasjonen, men samtidig på meninger og uttalelser som er aktuelle i andre kontekster informanten innår i (Pripp 1999). Den svenske etnologen Oscar Pripp skriver om hvordan informantene på denne måten gir en positiv vurdering av seg selv, og en beskrivelse av sin identitet, som motvekt til en tilskrevet identitet med tilhørende negative egenskaper. Dette forekommer også i mitt materiale, men informantene i studiet mitt forsvarte oftere handlingene og tenkemåtene sine enn sin identitet. Når de svarte på spørsmålene mine posisjonerte de seg ofte i forhold til aktuelle problemstillinger og diskusjonstemaer som småbarnsforeldre, og kanskje spesielt middelklasseforeldre, er opptatt av i Norge i dag.

I flere tilfeller fikk jeg også spørsmål som ”har ikke du også opplevd dette?”, med en forventning om at jeg kjente til den omtalte problematikken. I flere tilfeller hadde jeg opplevd det samme, eller noe lignende. Det kan så diskuteres om det er positivt eller negativt. Kanskje misforsto jeg informantens opplevelse av hendelsen fordi jeg tilskrev henne min egen opplevelse av en lignende situasjon. Det kan jeg ikke garantere mot, men i forsøk på å unngå det, svarte jeg ”ja” i de tilfellene det stemte, og beskrev kort min opplevelse og tolkning av situasjonen, for så å spørre hva de mente om min beskrivelse. Slik kunne jeg lede deres spørsmål over i nye oppfølgingsspørsmål. Det kan kanskje hevdes at en slik måte å stille spørsmål på kan virke ledende, men min erfaring var at samtlige informanter argumenterte fritt mot mine tolkninger dersom de var uenige med meg.

Det har også en betydning hvor intervjuene fant sted. I informasjonsskrivet informantene fikk (vedlegg 4) skrev jeg at de selv kunne avgjøre hvor intervjuet skulle finne sted, ut fra hvor som passet best for dem selv. Som forslag listet jeg opp hjemme hos dem, hjemme hos meg eller på en rolig café. For noen passet det best at jeg kom til dem, og det ga meg også mulighet til å se hvordan de bodde, og slik få en bredere forståelse av rammene rundt deres hverdagsliv. Samtidig ønsket jeg at de skulle ha andre muligheter enn at jeg skulle komme hjem til dem. Hadde jeg kun foreslått det ville jeg følt at jeg trengte meg for mye på. Kanskje ønsket de ikke å få besøk fordi å vise frem hjemmet deres til meg ville blottstille dem mer enn de ønsket, eller kanskje det passet bedre å møtes et annet sted av praktiske hensyn. At jeg la til muligheten av å møtes hos meg var mest en demokratisk tanke – at likt skulle være likt. Én av informantene valgte også faktisk å komme til meg, fordi hun var nysgjerrig på hvordan jeg bodde.

Transkripsjon og analyse

Av metodiske hensyn valgte jeg å transkribere alle intervjuene fullstendig, da jeg tenkte det ville være enklere å forholde meg til skrevne sider enn å spole frem og tilbake i intervjuene under analysearbeidet. Utover det hadde jeg i utgangspunktet forestilt meg at transkriberingen ville være en enkel, om enn tidkrevende del av forskningsarbeidet, uten særlig behov for kritisk tenkning og metodisk refleksjon. Det fant jeg raskt ut at ikke stemte. For det første opplevde jeg at transkriberingen var et nyttig ledd i analysearbeidet, da jeg fikk gjennomgått alle intervjuene i sin helhet og reflektert mye over innholdet og bruksverdien underveis. For det andre dukket det stadig opp nye spørsmål og valg jeg måtte forholde meg til, hvilket gjorde transkriberingen mer krevende enn jeg i utgangspunktet hadde forestilt meg.

Transkriberingen av de første intervjuene gikk forholdsvis enkelt. Jeg fant en balanse mellom å transkribere ordrett, og å utelate enkelte tilfeller av fyllord som ”em”, ”øø”, ”liksom” og lignende der de gjentok seg flerfoldig, og der det ble veldig mye omformuleringer og avbrutte setninger forenklet jeg også noe. I tillegg rettet jeg grammatiske feil der slike hadde opptsått – gjerne på grunn av omformuleringer underveis i setningen, slik at begynnelsen ikke lenger passet med slutten. Forenklingen og språkvasken gjaldt vel så mye mine replikker som informantenes, og min mening er at meningsinnholdet i replikkene kom bedre frem når de ble ryddet litt opp i. Da jeg transkriberte de engelske intervjuene kunne jeg følge de samme prinsippene som jeg hadde gjort med de norske, men derimot økte utfordringene da jeg begynte å transkribere intervjuene der informantene snakket dialekt. Der informantene snakket østlandsdialekt eller engelsk forholdt jeg meg til normal rettskriving i transkriberingen. Jeg hadde ikke reflektert noe over det, men så lå også talemålet nært opp mot skriftmålet. Dette forholdt seg annerledes der informantene snakket andre dialekter, fordi både normal bokmålsrettskriving og normal nynorskrettskriving, alle valgformene til tross, ville skilt seg betydelig fra talemålet. Jeg hadde på forhånd informert informantene om at jeg ville gjengi dialekt, og måtte nå følge opp. Samtidig føltes det feil å gjengi dialektene etter helt andre premisser enn engelsken og østlandsmålet. I de to sistnevnte hadde jeg ikke skrevet fonetisk, og det ville jeg ikke nå heller. Oppgaven min er jo heller ingen lingvistisk studie, men en kulturstudie. Det er av betydning hvordan informantene uttrykker seg, men ikke eventuelle språkfeil, eller om de sier ’lige’ eller ’like’ i akkurat den setningen. Samtidig ble det feil om dialekten ikke syntes i utskriften. Enda en utfordring besto i at jeg ikke var noen ekspert i dialektene til informantene, og der de snakket fort eller opptaket var noe utydelig kunne det være vanskelig å høre nøyaktig hvordan de uttalte ordene. Løsningen min har bare vært å gjøre så godt jeg kunne, ut fra mine dialektkunnskaper, og finne en balanse mellom rettskriving og fonetisk gjengivelse av uttrykksmåtene. Leseren vil måtte bedømme resultatet.

Men transkriberingsproblematikken til side – hva så med tolkningen av det informantene forteller meg? I forskningssammenheng skal man ha både et emisk og et etisk perspektiv på materialet man arbeider med. Det vil si at man henholdsvis skal ha et innenfraperspektiv, hvor man forsøker å forstå informantenes perspektiv, og et utenfraperspektiv, hvor man analyserer informantene og materialet i lys av relevant teori. Utgangspunktet må likevel hele tiden være at informantene har rett. Som kulturhistoriker Knut Aukrust skriver i sin artikkel om feltarbeidets etikk, så ”kan ikke [et feltarbeid] være styrt av mistenksomhetens hermeneutikk, hvor det som blir sagt egentlig er uttrykk for noe annet” (2005:220). Forskeren må vise tillit til informantene.

Hvordan tolker man det så når informantenes utsagn tilsynelatende er selvmotsigende? Dette opplevde jeg flere ganger, og en nærliggende tolkning kunne være at informanten bare mener én av delene, eller finner på det hun sier uten å tenke over hva hun allerede har sagt. I forhold til Aukrusts standpunkt, gjengitt over, ville en slik tolkning være etisk gal, eller i beste fall på grensen, og jeg mener dessuten det ville være feil analytisk, i alle fall i de tilfellene jeg la merke til selvmotsigelser. For å forklare hvorfor vil jeg først vise til Thorsens argument: ”Intervjuet er en kilde som viser at motivene for hvorfor vi handler som vi gjør, ofte er preget av ambivalens og tvisyn. I løpet av en samtale vil motivene for handling sjelden komme i en logisk og redigert form. Fravær av motsigelser vil snarere være *mer* mistenkelig enn mindre” (Thorsen 1993:39, kursiv i original). For å finne ut hvorfor informanten sier det hun gjør mener jeg man må lete mellom linjene, eller lytte til det som ikke blir artikulert direkte. Enhver sak har minst to sider, og det er ikke sikkert informanten nødvendigvis får uttrykt sammenhengen helt klart. Thorsen skriver at selvmotsigende utsagn gjerne kan gi to versjoner av virkeligheten, nemlig én presentert etter kulturelt aksepterte normer og én presentert ut fra ens egen opplevelse (1993:40). I andre tilfeller kan det være at mellomleddet mellom de to utsagnene bare kan være noe utydelig uttrykt, slik jeg erfarte noen ganger. Et eksempel er da en av informantene sa at barna godt kunne ligget i sengen hennes hver natt for hennes del, fordi hun syntes det var koselig, men samtidig hevdet at det ville vært uutholdelig om barna alltid hadde sovet i hennes seng. Ut fra helheten av det hun fortalte meg, tolket jeg det slik at barna godt kunne ligget i sengen hennes som hovedregel dersom hun hadde vært sikker på at det ikke ville medføre noe problem med å få dem til å sove i sine egne senger i de tilfellene hun ønsket det – for hun hadde behov for å sove alene iblant også. Legger man godviljen til kan man ofte finne en mulig forklaring på *the missing link*. Så må man naturligvis presisere at dette er ens egen *tolkning* av informantens utsagn, og ikke hva informanten *faktisk* sa.

Etiske problemstillinger

Jeg har allerede berørt noen etiske aspekter ved feltarbeidet og analysearbeidet i de foregående delene, men jeg skal nå gå nærmere inn på noen flere aspekter. Jeg er klar over at jeg var helt avhengig av informantene for å skrive den oppgaven jeg ønsket å skrive. Uten informantene ville jeg ikke fått gjennomført feltarbeidet, og dermed ikke prosjektet mitt i det hele tatt. Det krever derfor mye av meg for å gjøre meg fortjent til det jeg får fra informantene, og til hvordan jeg behandler dem og den informasjonen de gir meg. Her vil jeg spesielt ta opp tre temaer som har opptatt meg i forhold til denne problematikken. Først vil jeg komme med noen refleksjoner rundt anonymiseringen av informantene. Deretter vil jeg ta opp

relasjonen mellom meg og informantene og muligheten for at informantene opplever press underveis i feltarbeidet. Til slutt i denne delen vil jeg skrive litt om hva jeg kan gi tilbake til informantene som gjengjeld for det de har gitt meg.

Jeg har naturligvis anonymisert informantene. Jeg har brukt fiktive navn, vært ganske generell i beskrivelsen av hvor de bodde, og i stedet for å nevne alderen til de enkelte, har jeg skrevet hvilken aldersgruppe de samlet utgjør. Når det gjelder tredjepersoner har jeg anonymisert disse mer enn informantene, og jeg må ta et særskilt hensyn til barnas interesser fordi de ikke kan tale for seg selv. Samtidig er en del informasjon nødvendig å ha med av hensyn til analysen, og med denne informasjonen tilstede er det vanskelig å unngå at enkelte vil kunne gjenkjenne informantene. Det gjelder først og fremst personer som kjenner dem *og* som vet at de har deltatt i prosjektet. I tillegg til personer informantene eventuelt har fortalt det til selv, gjelder det de som har formidlet kontakten med informantene til meg. Strengt tatt kan dette anses som et brudd på kravet om anonymisering, men det er vanskelig å unngå når jeg ønsker å fremstille informantene som virkelige mennesker, gjennom såkalte *tykke beskrivelser*, og gi dem mulighet til å kjenne igjen seg selv. Det jeg kan gjøre for å kompensere for denne anonymiseringsbristen er å unngå å nevne detaljer som kan tenkes å være av en slik art at det ville være problematisk eller ubehagelig for informantene dersom eventuelle bekjente fikk vite om det. Dette blir så en skjønnsak. I noen tilfeller, som nedenfor, kan det også være aktuelt å la være å nevne akkurat hvem av informantene en sak handler om, og på denne måten gjemme henne i mengden.

Så til relasjonen mellom meg og informantene og muligheten for at informantene kunne oppleve press underveis i feltarbeidet. Før informantene svarte på om de ville delta i intervju eller ikke fikk de selvfølgelig informasjon både om meg, prosjektet mitt og om hvordan jeg ville håndtere opplysningene de ga meg dersom de ble med. På dette grunnlaget tok de informerte valg om deltakelsen. Det betyr likevel ikke at de kunne vite på forhånd hvordan de vil oppleve deltakelsen underveis. Et par informanter nevnte i etterkant av intervjuet at det hadde vært mer personlig og krevende enn de hadde forestilt seg. Én informant nølte litt før hun begynte å svare på et spørsmål, og ville først forsikre seg om at dette var mellom oss. Jeg sa at hun naturligvis ikke trengte å svare på spørsmålet hvis hun ikke ville, men hvor lett kan det egentlig ha vært å ta min replikk til seg og la være å svare? Det kan godt tenkes at ønsket om å være høflig og imøtekommende kan føre til at man heller velger å svare, selv om man ikke i utgangspunktet hadde ønsket det. Etterpå fortalte informanten at hun ønsket å svare fordi hun følte seg trygg på meg. Aukrust skriver om en lignende episode, hvor han til slutt bemerker: ”Strategien om nærhet har ført til et punkt hvor

vi sitter inne med informasjon som vi rett og slett ikke kan bruke” (2005:220). Så kan det godt tenkes at det ville være lettere å la være å svare på et spørsmål dersom en ikke særlig liker den som intervjuer, men å være uhøflig for å lette informantens avgjørelser i så henseende er naturligvis ikke noe alternativ. Alternativet er, som Aukrust skriver, å la være å bruke slik informasjon.

Samtidig ga episoden meg muligheten til å gi noe tilbake. Informanten nølte med å svare fordi hun oppfattet sin egen praksis som avvikende og kanskje rar. Da kunne jeg fortelle at hun slett ikke var alene om å gjøre som hun gjorde, eller føle som hun følte. Flere av de andre informantene hadde fortalt om det samme, og jeg hadde dessuten opplevd det samme selv. Slik jeg oppfattet det var dette veldig positivt for henne å høre. Gjenkjennelse håper jeg også flere vil kunne oppleve dersom de ønsker å lese den ferdige oppgaven. Målet mitt er å forstå kvinnenenes opplevelser, tanker og følelser rundt temaene jeg tar opp, og beveggrunnene bak praksisen, og jeg håper informantene vil oppleve at de blir forstått. For et par av informantene, som kan lite norsk, innebærer dette også at jeg står behjelpelig med å oversette eller forklare deler av oppgaven nærmere, dersom de skulle være interessert i det, og jeg vil også gi dem et sammendrag av den ferdige oppgaven på engelsk. Forståelse for informantenes situasjon, tanker og erfaringer er i så fall det viktigste jeg kan gi tilbake til dem, som takk for deres informasjon, tid og krefter.

Prosjektet er meldt til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste, NSD, se vedlegg 5.

Kapittel 3:

Tilknytning og synet på barnet

Følelser, og ønsket om et nært og livslangt forhold er for mange en viktig grunn til å få barn (Cunningham 2005; Ravn 2005). Det er tydelig også i mitt materiale. Cunningham bruker tilfellet adopsjon for å illustrere at begrunnelsene for å få barn har endret seg. Frem til 1800-tallet kunne adopsjon være økonomisk lønnsomt; foreldrene hadde økonomisk bruk for barnet de adopterte. Et emosjonelt forhold kunne utvikle seg som følge av adopsjonen, men var ikke en grunn til å adoptere i seg selv, hevder han. Fra 1900-tallet var adopsjon en ren utgift for foreldre i den vestlige verden, og deres egne emosjonelle behov var fra nå en avgjørende begrunnelse for å få barn (2005:192-193). Etter min oppfatning kan det ikke utelukkes at følelsene var like sterke tidligere, og endatil en viktig grunn til å få barn, selv om økonomi var en nødvendighet som ikke kunne frakommes. Samtidig trer følelsene tydeligere frem som argument når den økonomiske faktoren faller vekk.

Mødrenes følelser og og emosjonelle behov står sentralt i dette kapittelet, når jeg analyserer tilknytningen mellom mor og barn, forventningene til forholdet og forståelsen av hvem barnet er. Fra at barnet ikke ennå eksisterer, oppstår det raskt en tilknytning mellom mor og barn, og gradvis blir de kjent med hverandre. Men hva er forutsetningene for tilknytning, og hvordan utvikles forholdet mellom mor og barn?

Først i dette kapittelet drøfter jeg hva tilknytning er og når tilknytningen mellom mor og barn først oppstår. På et grunnleggende nivå handlet tilknytning om en følelse av å høre sammen og et ønske eller trang til å beskytte barnet, men i analysen viser jeg også at tilknytningen og forståelsen av hvem barnet er henger veldig nært sammen. Det å vite noe om, eller å kjenne barnet var viktig for å styrke det emosjonelle båndet. Derfor går jeg videre til å analysere kvinnenenes tanker om hvem barna var. Hva vil det egentlig si å kjenne et annet menneske? Og hva er forskjellen mellom å *kjenne* og å *vite noe om*? Det å bli kjent er en prosess som utspinner seg over tid, og sentralt i denne delen av analysen står forståelsen av begrepet personlighet. Kvinnene hadde stor respekt for barnas personlighet. Denne var medfødt, og viktig å ta hensyn til. Blant annet derfor var det vanskelig, og kanskje heller ikke ønskelig å behandle søsken helt likt. Andre faktorer som gjorde søskenene, så vel som forholdene til dem ulike, var barnas alder og kjønn. Dette drøfter jeg i del tre. Betydningen av kjønn tar jeg med meg videre i siste del av kapittelet, der jeg analyserer mor-datter-forholdet.

Flere av kvinnene følte at mor-datter-forholdet var annerledes enn forholdet mellom mor og sønn, men hvorfor var det slik? Denne siste delen dreier seg spesielt om forventninger og forhåpninger om hvordan forholdet til barna ville bli når barna etter hvert ble ungdommer og senere voksne.

Tilknytning – betydninger og forutsetninger

Et grunnleggende tema i oppgaven min er tilknytningen mellom mor og barn. Før jeg gikk i gang med prosjektet mitt hadde jeg følgelig tenkt mye på dette begrepet. Med tilknytning siktet jeg til et følelsesmessig bånd mellom to personer, uten å utdype definisjonen mer enn det. Derimot var jeg opptatt av at tilknytning kan skapes og opprettholdes på mange ulike måter. På forhånd hadde jeg blant annet lest om hvordan tilknytning kunne skapes og styrkes gjennom praktiske aktiviteter og arbeidsfellesskap, ritualer, utflukter, sang og fortelling (Eriksen 2005; Hodne 2005; Thorsen 1993). I analysen av intervju materialet ble jeg likevel nødt til å utdype forståelsen min av hva tilknytning er. Dette kom frem da jeg spurte kvinnene om når de begynte å føle en tilknytning til barna, og hva de opplevde som viktigst for å skape disse båndene. Jeg spesifiserte ikke hva jeg mente med tilknytning, noe som resulterte i mange ulike slags svar. Tilknytning handlet om en følelse av å høre sammen, og denne følelsen kunne godt stå for seg i begynnelsen, men ulike faktorer føyde seg til etter hvert, utviklet seg, og styrket gradvis båndet. Disse faktorene var spesielt det å vite noe om barnet, ønsket eller trangen til å beskytte det og senere det å bli kjent med barnet. Jeg skal komme tilbake til forskjellen mellom å *vite noe om* og det å *kjenne* om litt, men først til hvordan tilknytningen utviklet seg.

Kvinnene følte en tilknytning til barna allerede før de var født, men de beskrev båndet på forskjellige måter. Det varierte mellom det å høre sammen, en følelse av eller visshet om at barnet var en del av dem selv, forestille seg hvordan og hvem barnet var, eller de opplevde å intuitivt vite noe om barnet. Spesielt i første svangerskap tenkte de mye på fosteret, engasjerte seg i dets utvikling og ønsket å vite så mye som mulig om det voksende barnet. Dette oppfattet de også som et uttrykk for tilknytning. De var opptatt av hvordan barnet hadde det i magen, og av hvordan det ville ha det etter fødselen. Slik jeg tolker det, ga det å vite noe om fosteret opplevelsen av å komme litt nærmere barnet, og litt nærmere å oppleve det som virkelig, som et menneske som faktisk eksisterer.

Annette hadde lest at det å snakke til fosteret var noe som fremmet tilknytning, da det skulle gjøre fosteret kjent med morens stemme, og eventuelt også med andre familiemedlemmers stemmer. Dermed ville stemmene deres lettere roe barnet etter det var

født, og gi det en følelse av trygghet. Anette opplevde det riktignok som kunstig å prate til fosteret, og gjorde det derfor ikke, men hun følte likevel en tilknytning til barnet i magen: ”Æ følte veldig kontakt. Altså, når han kom ut så fikk æ på en måte bekrefte at vi hadde en sånn non-verbal kontakt, da. At man – ja, på et eller annet nivå, kanskje, at man føler litt hvordan han har det, eller... Ja, sånn.” Slik jeg oppfatter det, uttrykker Anette her følelsen av at hun og barnet hører sammen, eller på et vis er en del av hverandre. Denne følelsen er uavhengig av både verbal kommunikasjon og av kjennskap til hvem og hvordan barnet er. Samtidig forteller hun om en intuitiv kunnskap om barnet som hun opplevde å ha, nærmere bestemt en følelse av hvordan han hadde det.

Ingrid hadde også hatt en følelse av å intuitivt vite noe om barnet i magen, nærmere bestemt om barnets kjønn. Da jeg spurte om hun hadde følt noen tilknytning til barna allerede før de var født, var det dette hun valgte å fortelle om først. Under første svangerskap følte hun helt fra begynnelsen på seg at fosteret var en gutt, en følelse hun satte i sammenheng med hvordan hun følte seg generelt, og med klesstilen sin spesifikt. Hun hadde under graviditeten kledd seg litt røft, med jeans, boots og grå eller svarte topper. ”Alt var liksom sånn veldig guttete, da, hele tiden,” fortalte hun. Da hun og mannen på ultralyden fikk vite at barnet var en gutt, var det derfor ingen overraskelse for henne. Mens de prøvde å bli gravide igjen, og under hele det andre svangerskapet følte hun seg derimot veldig feminin: ”Altså, jeg gikk i mye rosa, og... jeg husker jeg hadde en topp som var sånn favoritt, den var helt rosa, og det var ikke olabukser og sånn. Det var liksom pene tightser, og alt ble så veldig feminint, da.” På ultralyden viste det seg at barnet var en jente.

En intuitiv kunnskap om barnet ble generelt oppfattet som et viktig tegn på tilknytning, men om kvinnene ikke følte på seg hvem eller hvordan barnet var, kunne de også lese seg til kunnskap om barnet. Det var dette de fleste kvinnene valgte å fortelle om da jeg spurte om når de begynte å føle en tilknytning til barnet. Det var riktignok begrenset hvor mye de kunne lære om fosteret, og den standardiserte kunnskapen de kunne få gjaldt alle fostre i normale svangerskap. Derfor var det ikke av samme betydning å følge med på utviklingen fra uke til uke da de ble gravide andre gang. Kunnskapen de kunne få, hadde de allerede, så å følge med ukentlig ville ikke gi den samme opplevelsen av å komme nærmere barnet denne gangen. Kanskje følte de heller ikke at de hadde tid til å lese så mye, eller tenke mye på fosteret denne gangen. Med visshet om at ”tilknytning skjer uansett”, slik som en av de sa, opplevdes dette som helt ok.

Ishi hadde ikke vært i form til å lese om fosterutvikling, spedbarn og barnestell under svangerskapet. Måten hun sa det på ga meg inntrykk av at hun gjerne skulle ha gjort det, og at

hun oppfattet det som vanlig å forberede seg på denne måten. Svangerskapet hennes hadde vært komplisert, hun var mye kvalm, og måtte til slutt legges inn på sykehuset for å få næring intravenøst. Opplevelsen av svangerskapet var altså ganske tøff. Derfor gjorde det nok ekstra stort inntrykk på henne da hun på ultralydundersøkelsen fikk se fosteret for første gang.

They showed me this little tiny picture, and at that moment I was really, really, really happy to see that, you know, this tiny little thing, it looks like a human. You know, not really like a human, but the two arms and the legs. Because I just kept throwing up and throwing up, and I would eat something but I just kept throwing up. But at that moment I was so happy, like... You know, I was pregnant, but it wasn't really obvious or anything, so at least I could see that he's okay, or she's okay. So at that moment I really felt a connection with the baby.

Dette var første gang hun fikk vite noe spesifikt om barnet sitt. Frem til dette tidspunktet hadde hun ikke hatt noen følelse av at barnet virkelig var der, fordi all energi hadde gått med til å komme seg gjennom dagene med kvalme, oppkast og manglende næring. Når denne nye personens eksistens først opplevdes som virkelig, oppsto tilknytningen tilsynelatende momentant, sammen med ønsket om å beskytte barnet og å vite at det hadde det bra.

Trangen til å beskytte barnet opplevdes fremdeles som en viktig del av tilknytningen etter barnet var født. Enkelte beskrev denne følelsen som et *morsinstinkt*, eller som en *morsfølelse*. Flere mente at dette instinktet fikk dem til å reagere på gråt som en ubehagelig lyd, og ga et sterkt ønske om å trøste når barna gråt, selv om de ikke alltid mente det var like rasjonelt. De kunne også reagere på gråten til andres barn. I sin masteroppgave *Farskaping på 1970 og 2000-talet* knytter Mariela Norheim også ønsket om å beskytte til en følelsesmessig tilknytning. En far fortalte om at han, da han holdt sin nyfødte datter for første gang, holdt hendene hennes i sine og blåste på dem for å varme dem, mens han tenkte at dette skulle han nok gjøre mange ganger. Han avsluttet fortellingen med å beskrive opplevelsen som noe ”veldig sterkt” (Norheim 2010:67). Norheim hevder at ”[i] overført tyding meddelar han ei sterk kjenslemessig tilknytting til jenta. Han peiker på sitt eige tilhøve til bornet” (Norheim 2010:67). Tilknytningen til barnet kommer til uttrykk gjennom et ønske om å beskytte det.

Det kvinnene la størst vekt på når de snakket om tilknytning etter barnet var født, var riktignok kommunikasjon og felles erfaringer, og det kunne ta tid før tilknytning utviklet seg på dette grunnlaget. Jana visste at ”de sier” at barna gir respons helt fra de er nyfødte, men opplevde ikke det i særlig grad selv. Å få barn hadde ikke blitt så enkelt og greit som hun hadde ventet seg. Hun opplevde at barnegråten var både vanskelig å tolke og å takle, og bekymringene hopet seg opp. Før fødselen til nummer to var hun optimistisk, og tenkte at denne gangen skulle hun bare kose seg. I stedet endte hun med en tøff fødselsdepresjon, noe som ødela mye for henne. Med begge barna likte hun det best når de ble rundt et halvt år. Å føde skulle hun gjerne gjort igjen, for det syntes hun var en fantastisk opplevelse, men den

tøffe barseltiden gjorde at hun hadde bestemt seg for å ikke ha flere barn. Hun lo og spøkte med at ”[k]anskje hvis de hadde kommet som ettåringer...”.

Alena la også vekt på kommunikasjon, og fortalte at det tok tid før tilknytningen utviklet seg skikkelig. Jeg spurte hvordan hun opplevde tiden etter fødslene:

Alena: [I was h]appy. Very happy. Liked them. But it took time to develop... Yes.

Maria: The connection?

Alena: Mhm. (Hun nikker bekreftende.) It is not that it's sep... It's a part of you, and you know that from the beginning. But it goes slowly... I need them to start communicate in some way so that it can fully develop, I think.

Maria: What kind of communication do you mean?

Alena: Speech is the best!

Maria: Speech is the best.

Alena: But when they start smiling at you that's a big thing. They start looking at the world that I'm looking at, that's also important. So at the beginning they're more like animals. And only gradually they become... (Hun ler litt før hun fortsetter.) Only gradually they become the people I imagined when they were in me.

Kommunikasjonen og de felles erfaringene er viktige fordi det er gjennom dem mor og barn blir kjent med hverandre, og det å kjenne hverandre var noe av det viktigste for å styrke tilknytningen. Men hva vil det egentlig si å *kjenne* barnet?

Barnets personlighet – å bli kjent

Å *kjenne* barnet ville si å vite *hvem* barnet var. Det var noe annet enn å *vite noe om* barnet, som mer dreide seg om fysiske og målbare egenskaper. Slik jeg oppfattet det var det barnets *personlighet* samtlige av kvinnene refererte til da de snakket om hvem barna var. Denne kunne de hverken lese seg til eller vite noe om intuitivt før fødselen, og etter min oppfatning var det derfor så mange av kvinnene heller valgte å fortelle om at de før fødselen var opptatt av å lære så mye de kunne om fosteret. Å *vite noe om* skapte ikke like tette bånd som det å *kjenne*, men før de fikk muligheten til å bli kjent med barnet var dette likevel noe som kunne gi en følelse av å komme nærere barnet.

Betydningen av begrepet personlighet er noe vag. Ifølge bokmålsordboka er personlighet ”summen av de (verdifulle) egenskaper som særmerker en person” eller ”enkeltpenneske som helhet sett fra psykologisk synsvinkel”. Til bruk i en kulturhistorisk analyse mener jeg denne definisjonen forklarer lite. Slik jeg forsto det siktet kvinnene blant annet til barnas lynne, humor, hvorvidt de var utadvendte eller ikke, hvor sosiale de var, og til følelsesregistre og reaksjonsmønstre. Kjønn så ikke ut til å oppfattes som en vesentlig del av

personligheten. Barnets kjønn fikk mange vite under svangerskapet, men dette så ikke ut til å ha noen utpreget betydning for å vite hvem barnet var. Et annet eksempel som viser at kvinnene skilte kjønn ut fra personlighet er at de ofte skjøt inn ”men det er jo sikkert mye personligheten også”, når de reflekterte rundt kjønnsforskjeller de så hos barna. Personlighet virket altså som et slags forbehold når de reflekterte rundt hvorvidt forkjeller barna imellom skyltes kjønn eller ikke. Personlighet framstår på et vis som barnets *essens*, som det man står igjen med hvis man ser bort fra alle kategorier som kan brukes for å sette individet ”i bås”.

Personligheten ble oppfattet som medfødt, noe som samsvarer med det Brembeck (1998) fant i sin studie av unge mødre på midten av 1990-tallet. Brembeck skriver at disse mødrenes syn på spedbarnet skilte seg kraftig fra synet hun fant blant mødre i generasjonen før. ”Fyrptialistmammorna” hadde forstått spedbarnet ”som enbart en biologisk organism som egentligen inte blir till som individ förrän mamman börjar samspela med det” (1998:177). Dette står i sterk kontrast til hvordan Alena forestilte seg barna sine før de ble født:

This is weird, but the way I imagined them – even though I’m not religious in any way, and we spent some time in Asia, but I think I’m not too influenced by incarnation and such things – but the way I imagined them was like adult people sitting there and getting ready for the journey, and maybe somewhat reluctant, thinking “ah, this is going to be hard work again”. So that’s the way I pictured them, all of them. All three. (Hun ler litt før hun fortsetter.) So I never knew how to talk to them, really, because I didn’t know what kind of persons they were. I didn’t want to talk to them like babies who knew nothing. But when you see an adult, you also have different ways to address them, and I wasn’t sure what kind they would be.

Slik jeg oppfattet det mente hun ikke at barna var voksne personer i barnekropp. Derav latteren og presiseringen av at hun ikke var religiøs eller trodde på reinkarnasjon. Det jeg tolker som det sentrale her at hun oppfattet dem som ferdige og fullt intelligente personer, eller personligheter. Det forrige sitatet fra Alena kan se ut til å motsi det hun sier i sitatet over, eller eventuelt å motsi min tolkning av det. Der sa hun at barna var mer som dyr til å begynne med, mens de bare gradvis blir de personene hun hadde forestilt seg før de ble født. Dette utsagnet kan tolkes som at hun mente personligheten var noe som utviklet seg over tid. På den annen side er det viktig å se sitatene i sin helhet, og ikke ta enkelte detaljer ut av kontekst. Hovedpoenget i det første sitatet er at hun anser kommunikasjon som nødvendig for at tilknytningen skal utvikle seg ordentlig. I det andre sitatet er hovedpoenget hvordan hun forsto barna. At barna i begynnelsen var “like animals” tolket jeg ikke som at de ikke var ferdig utviklede mennesker, men heller som at spedbarna i så liten grad evnet å kommunisere noe til henne, altså i liket med dyr. Hun ventet på kommunikasjonen for å bli kjent med denne personen, og denne personen var så hvem barnet i bunn og grunn *var*. Sammenligningen her

er riktignok vanskelig, fordi den forutsetter at begrepene *person* og *personlighet* kan brukes mer eller mindre overlappende i denne sammenhengen.

Flere snakket om at barna gradvis begynte å *vis*e mer personlighet. Dette skjedde etter hvert som mor og barn lærte å kommunisere bedre med hverandre, og etter hvert som barnet viste mer og mer interesse for omverdenen. Det var av stor betydning at barna ga respons på omgivelsene, og utvidet repertoaret av kommunikasjonsformer. Stine fortalte om hvordan forholdet til sønnen endret seg etter hvert som de ble mer kjent med hverandre, og hun lettere kunne tolke signalene hans. ”Altså, eg kjenner jo nesten dess meir tid som går, dess meir lærer eg han å kjenne. Nå høyrer eg med éin gang kva type gråt han har! Men nå har han begynt å visa meir personlighet óg, sjøl”.

Brembeck skriver at informantenes syn på barna innebar at de også hadde en egen integritet helt fra de ble født (1998:177). Dette samsvarer med materialet mitt. Alena var kanskje den som mest eksplisitt uttrykte dette, da hun ikke ønsket å snakke til de ufødte barna som ”babies who knew nothing”. Å snakke til dem på denne måten syntes å ville være svært nedverdiggende for barna. Ifølge kvinnene Brembeck intervjuet hadde barna fra begynnelsen ”styrka och kraft att fixa det själv” (1998:178). De kunne sysselsette seg selv, og de kunne si fra om sine behov. Skjønt det fantes unntak, var dette noe som kvinnene jeg intervjuet også uttrykte. Da jeg spurte Kisima om hun trodde barna kunne kjenne og si fra om sine egne behov svarte hun raskt: ”Absolutt! Ja, jeg tror det. Jeg tror de bare er små mennesker uten språk!” Barna var slett ikke bare babyer som ikke visste noen ting, heller ikke som nyfødte. Kvinnene hadde tro på at barna var svært smarte, og at de forsto mer enn de voksne gjerne gikk ut fra. Barna ble altså født som individer med egen integritet og en komplett personlighet, og som sådan hadde de krav på å bli respektert og tatt hensyn til.

Det kan aldri bli helt likt

Sju av de ni mødrene jeg intervjuet hadde flere enn ett barn. Alena hadde tre, de seks andre hadde to. Jeg spurte alle sju om de hadde samme forhold til begge eller alle barna, eller om det var noen forskjeller. Alle mente de hadde forskjellige forhold til barna. Delvis skyldtes det at barna i seg selv var forskjellige, og kjønn og personlighet var de individuelle faktorene som spilte størst rolle. Dessuten mente flere at barnas plassering i søskenflokket hadde mye å si. Men hva besto forskjellene i, og var idealet at det skulle være så likt som mulig?

Over skrev jeg om hvordan mødrene ble gradvis bedre kjent med barna etter hvert som de vokste. Tidsperspektivet hadde altså mye å si for tilknytningen og opplevelsen av å kjenne barna. Dette var én av måtene barnas alder påvirket forholdet mellom mor og barn. Ingrid

fortalte at hun forsøkte alt hun kunne å gjøre alt så likt som mulig for barna, og understreket at hun selvfølgelig var like glad i begge to. Likevel mente hun at forholdene til barna ikke var helt like. Jeg lurte på om den lange permisjonen hun hadde hatt med sønnen og den forholdsvis korte permisjonen med datteren hadde hatt noen innvirkning på forholdene, men hun mente ikke det var viktigste årsak til forskjellen. ”Det har å gjøre med at Håvard bare er eldre. At vi har, hva skal jeg si, kjent hverandre lenger, da.” Hun fortsatte med å trekke frem hvordan hun følte det da datteren ble født. Det at den nyfødte jenta fikk så mye oppmerksomhet gjorde at hun for en tid følte et behov for å verne om sønnen litt ekstra.

En kort periode så tenkte jeg sånn, ”åh! Nå tenker alle på Silje, ingen tenker på Håvard”, så jeg følte at jeg måtte tenke litt ekstra på Håvard, da, for han var liksom så alene. Og da ble det veldig mye fokus på Håvard, og jeg ble ekstra glad i Håvard da, på en måte, en periode, fordi jeg følte at Silje fikk all oppmerksomhet fra alle andre familiemedlemmer og overalt.

Men det var ikke bare det at de hadde kjent den eldste lengst som hadde noe å si. Det var også av betydning at den eldste var den som kom først. Det kanskje høres banalt ut, men betydningen ligger i at det første barnet på et tidspunkt hadde vært det eneste barnet, og fått foreldrenes udelte oppmerksomhet. Jeg skrev over om hvordan det første svangerskapet opplevdes som mer spesielt enn de neste. Det kunne også oppleves som mer spesielt med det første barnet etter det var født. Alena tok opp dette da jeg spurte om forskjeller i forholdene til barna. Hun snakket om hvor vanskelig det var å gjøre alt likt, selv om hun forsøkte alt hun kunne.

One of them is the oldest; he was the first one, so he got different treatment, definitely. ... Um... That he was – for a while he was the only one in the family. He... It is not fair. It is not fair, but he is the one who learns new things first, to our enthusiasm. “Oh, you know how to spell your name!” And then the second one does it and you try to do it with the same enthusiasm, but I think that it is usually not. And many things pass without you even noticing, because you pretend to treat him the same way and he is a year and a half younger, which is a lot of time.

Hun mente plasseringen i søskenflokket også hadde innvirkning på barnets oppførsel. Hun fortalte om hvordan barna likte å teste grensene hennes, gjøre ting de visste var forbudt og se hvordan hun reagerte. Hun var ikke sikker på ved hvilken alder de begynte med dette, men da jeg spurte om datteren på halvannet gjorde det, mente hun at det ikke var tilfelle. Det var spesielt den eldste sønnen som hadde likt denne slags leken.

Alena: [Lea] is easy, but I think, I really think that it very much depends, that the children feel how much time and capacity you can give them. And with her, even if I want to give her all attention we just have... like in the morning they all have to eat, they all have to get dressed, go to the kindergarten, do the shopping, do the cleaning. So she really is the easiest one.

Maria: Do you think that's because she just knows that you don't have the time, or do you think she just is like that?

Alena: Both, but I think that the fact that she is the third child is important, and I am told by other

mothers with three children that it is the same with them. That the third child is just very... not independent, but self-sufficient. Is that the word? That they can do many things by themselves.

Maria: Like play on their own?

Alena: She is also not on her own, she is always with the group, with us, so she is never alone.

Maria: But without no-one actually playing together with her?

Alena: Mhm. (Hun nikker bekræftende.) Just being there, watching the boys, or she is watching me doing housework.

Anette mente plasseringen i søskenflokket hadde mye å si for hvordan man som foreldre behandler barna og hva man forventer av dem. Hun trakk inn dette da hun reflekterte over om barna fikk forskjellig oppdragelse på grunn av at de var jente og gutt, eller om det var likt.

Æ har jo hørt at det e lettare å la gutta få lov til ting, for eksempel. Altså at det, det var no sted æ leste det, at gutta slepp unna med meir, på en måte, og at foreldra syns det e greit, da. De e strengare med jentan. Æ veit ikke om vi e det, men hu e jo... Storesøster e storesøster. Da får man meir oppgava og sånn. Litt med alder, og... Men æ håpe at vi gjennomskua det hvis han gråter bare søstera dytter, og så lugger han sjøl, for eksempel. Det kan fort bli sånn at han alltid får rett fordi han e minst. Men det handler om storesøster og lillebror, meir enn søster og bror... kanskje.

Alle eksemplene beskrevet så langt omhandler forskjeller som kvinnene forsøkte å motvirke. Idealet var at det skulle være likt; det var tydelig i disse tilfellene. Kvinnene vurderte seg selv og reflekterte over hva som er mulig å få til. I andre tilfeller var ikke nødvendigvis idealet at alt skulle være likt. Det gjaldt spesielt forskjellene kvinnene knyttet til barnas personlighet. Store forskjeller mellom barnas personligheter kunne gjøre at likt ikke nødvendigvis var likt – eller rettferdig. Kisima fortalte om hvor forskjellige hennes to sønner var, og hvilke konsekvenser forskjellene fikk allerede mens de var spedbarn:

Han første sønnen min, han var veldig snill som baby. Eller, jeg ser det etter jeg fikk han andre, da. Han andre er veldig krevende, han krever mye oppmerksomhet og sånne ting. Mens han eldste var sånn, han fikk mat og så kunne han leke i timesvis, og... Så i senere tid har jeg tenkt sånn at kanskje jeg var ganske fraværende fra ham. Han krevde ikke så mye. Men han andre, han krevde kontakt hele tida, på en måte. Han gråt mye og ville være på fanget, liksom, han ville ikke sitte, han ville ikke ligge.

Nå var guttene seks og ni år, og personlighetene var fremdeles de samme. William, eldstemann, var fremdeles stille og rolig, og krevde lite. Christian krevde fremdeles mye oppmerksomhet, og skravlet mye. Og mens hun brukte mye tid på å snakke med William, grave for å finne ut hvordan han hadde det og på å oppmuntre ham til å si hva han mente, måtte hun ofte begrense Christian litt, og be ham om å være stille. Forskjellene mellom barna og mellom hvordan hun behandlet dem var hun veldig bevisst på.

Det er ikke å behandle dem forskjellig, men du har respekt for hvem de er som forskjellige folk, på en måte. Så det er bevisst. Jeg er bevisst at de er forskjellige, de har forskjellige interesser, og det er forskjellige ting som betyr forskjellig... Eller, de har forskjellige meninger. Så på en måte kan man si at jeg behandler dem forskjellig, men det er ikke det.

Alle kvinnene jeg snakket med mente det var forskjeller mellom jenter og gutter, og et par av kvinnene hevdet at kjønnsforskjellene først og fremst var samfunnsrelaterte. Kisima hadde to gutter, men reflekterte litt rundt hvordan det ville vært dersom hun hadde en jente også. Hun mente det ville vært veldig annerledes enn å bare ha gutter, og trakk frem det at ingen lever i en boble, men i en verden som man aldri helt kan stille seg utenom. Samfunnet rundt påvirker både barna og foreldrene.

Ja, jeg pleier å si jeg er feminist, men... (Hun ler litt før hun fortsetter.) Men jeg merker – særlig etter jeg fikk barn – jeg merker det er ganske hypotetisk. Du tror kanskje du kan behandle gutter og jenter likt. Men det går bare ikke. Ikke på grunn av at du ikke vil selv, men i samfunnet rundt, det er så mye påvirkning.

Noen av kvinnene sa ikke noe om hva de trodde kjønnsforskjellene kom av, men flere mente at de ikke kunne være tilfeldige. Jeg skal ikke gå inn i en diskusjon om biologisk og sosialt kjønn her, men i stedet vil jeg drøfte litt rundt hvilke kjønnsforskjeller kvinnene mente å se. Det de fleste av kvinnene nevnte var hva slags leker barna foretrakk å leke med, om de lekte rolig eller var fysisk svært aktive i leken, og om de utviste omsorg for bamser og dukker. Marthe var ikke sikker på hva kjønnsforskjellene hun så hos sine barn kom av, men trodde heller ikke de kunne være tilfeldige.

Jeg har lagt merke til at Kasper hele tiden har vært veldig guttete. Egentlig så – jeg bryr meg ikke om hva han leker med, det er ikke sånn at jeg absolutt vil at han skal leke med en barbie, men fordi jeg er sånn nysgjerrig, så tar jeg ham med bort til jenteavdelingen, da, på lekebutikken. Det har jeg gjort siden han var liten, og han er helt uinteressert, og er bare sånn, ”jeg liker ikke dukker”. Han liker bare sånne gutteting. Og da tenker jeg sånn, ”hæ, er det jeg som har påvirket ham til dette, altså hvor, er det barnehagen?” Ikke sant. Altså, jeg tror ikke det. Jeg tror gutter liker sånne ting, da. Og Mina liker også sånne ting, men hun har da også vært sånn ”å, barbie!”, og det har hun heller ikke, jeg har aldri kjøpt noe barbie. Jeg har bare latt henne leke med hans leker. Så fikk hun barbie fra noen i barnehagen, og hun ble så glad for den barbien. Det hadde ikke Kasper blitt, det vet jeg! For han leker jo aldri med de, selv om vi har det hjemme. Da ser jo jeg at det er noen tydelige kjønnsforskjeller mellom mine barn, som jeg ikke tror er tilfeldig. Jeg tror det er fordi han er gutt og hun er jente. Men ja... Nei, jeg vet ikke.

Flere av kvinnene mente også at kvinner tenker på en annen måte enn menn, og at de derfor også kommuniserer ulikt. For de fleste var riktignok ikke refleksjonene rundt tenkemåte og kommunikasjon knyttet til deres egne barn her og nå. Det var hovedsaklig Kisima som allerede opplevde at barnas kjønn hadde noe å si for kommunikasjonen dem i mellom¹, sannsynligvis fordi barna hennes var eldre enn de andre kvinnenes barn. For de fleste andre handlet dette om å forestille seg betydningen av barnas kjønn når barna ble eldre. Anne mente at kvinner og menn fort kunne ” snakke forbi hverandre” fordi de tenkte ulikt om en del ting, og fordi de kommuniserte på ulike måter.

Nå får vi se hva som skjer, da, men jeg tenker at det er en del ting som kanskje kvinner forstår lettere intuitivt, fordi de bare tenker litt likere om ting. Det... Mm. Man behøver kanskje ikke bruke så mange

¹ Jeg kommer tilbake til dette i neste kapittel.

ord, fordi man bare skjønner det. Selvfølgelig så bruker kvinner kanskje veldig mange ord likevel, men... (Hun ler.)

Jeg spurte alle kvinnene spesifikt om de trodde barnas kjønn ville ha noe å si for forholdet dem i mellom når barna ble ungdommer og etter hvert voksne. Et oppfølgingsspørsmål som jeg stilte var om de trodde jentene etter hvert ville dele flere av interessene deres enn guttene. Til tross for at mange mente at barnas interesser nå i stor grad var kjønnsbetingede, var det få som mente at eventuelle felles interesser ville være kjønnsbetingede senere. Derimot var det flere som mente at de lettere kunne oppdra jenter enn gutter, fordi de visste hvordan det var å være jente. De tvilte på at de kunne lære sønnene å bli menn. Alena sa om datteren at "... she will develop into my roles. You so much pass on your experiences, but with the boys you always know that they have a bit different modes of operation, and they need to learn different things." Anette fortalte at hun og kona hadde tenkt spesielt på dette, siden de jo var to kvinner. Hun mente onklene og bestefedre på sikt ville bli spesielt viktige for sønnens identitet som gutt. Bortsett fra det håpet og trodde hun at hun ville ha et like nært forhold til sønnen som til datteren.

Æ ser jo for mæ at æ får et veldig nært forhold til han, og at Karoline også får det, og at han kommer til mæ... Men æ veit jo at generelt e det sånn at jentan snakke meir med kvarandre, men det fins jo også gutta som gjør det. Æ i hvert fall håper det. Men det handler litt om oppdragelse óg. Hvis han føler at vi har gitt han nok grensa, nok tillit, og han har hatt en sånn stort sett ok opplevelse av oppdragelsen, så e det jo lettere for han å åpne seg for oss óg som voksen, tenker æ da. Mens hvis vi e veldig forskjellig og han har en helt annen mening om livet så vil han vel kanskje ikke komme til oss, da. Men æ håpe jo at han gjør det, da.

De fleste kvinnene både håpet og trodde at de ville få et like godt forhold til både sønnene og døtrene. Enkelte mente likevel at det var noe spesielt med mor-datter forholdet.

Mor-datter-forholdet

Ingrid fortalte om hvor viktig det hadde vært for henne å få en datter. Dette ble jeg nysgjerrig på, og jeg bad henne forklare mer om hvorfor hun følte så sterkt på dette. Hun var ikke helt sikker på hvorfor, og fortalte at mange hadde lurt på det, uten at hun kunne gi et godt svar. Gjennom å resonnerer rundt temaet fikk hun likevel frem flere aspekter som var av betydning for henne. Det første hun kom på var forestillingen hun hadde om at gutter var rampete. At sønnen kom til å bli rampete var også det første hun tenkte da han ble født. Til sammenligning syntes hun det var veldig koselig med jenter, men hun ønsket ikke at hennes egen datter skulle være "en sånn rosa prinsesse". Noe som betydde mer for henne var kvinnefellesskapet hun følte med sin mor og som hun tidligere hadde følt med sin mormor, og som hun også ønsket å innlemme datteren i.

Altså, én grunn til at jeg ønsket meg en jente, da, var at jeg selv har et veldig godt forhold til min mor, og jeg hadde det i forhold til min mormor. Så jeg føler liksom det at den her kvinnelinjen, da, på en måte har vært veldig viktig... [...]Og det å kunne sitte og diskutere bunader, for eksempel, det har jeg syntes var veldig koselig, da. Også ha det arve... Altså, sånn som jeg arvet sølvtøy, da, etter min mormor, og bunad etter min mormor, sånn at det har vært veldig viktig for meg. Derfor så føler jeg kanskje at hvis jeg bare hadde fått gutter, da, så hadde ikke det vært det samme. Ja, og så det at som mor, så tror jeg også at man... ja, har et nærere forhold til en datter, da. At det forholdet der blir mer – for at en mor vil alltid være en mor, mens en mor til en gutt, på et eller annet tidspunkt vil det antakeligvis komme en annen kvinne, og være liksom den guttens nærmeste kvinne. [...]

Hvorvidt man var mor til en kvinne eller en mann ville ha betydning når sønnen eller datteren stiftet egen familie. Mormor ville få et annet forhold til den nye familien enn farmor, fordi hun oftest sto nærere kvinnen som gikk gravid, og som fødte barnet.

[S]ånn som når Håvard ble født, sånn som jeg sa i stad, at den første som var på plass da, det var jo min mamma. Ikke sant, før noen hadde fått lov å holde noe som helst, så var liksom mamma med én gang der. Og det... Det er nok sikkert noe med det. Foreldrene til Sindre kom jo liksom mye seinere inn i bildet.

Etter å ha resonnert en stund over temaet mente hun at denne kvinnelinjen og kvinnefellesskapet, og prospektet om et nært bånd som ville vare livet ut, måtte være den viktigste grunnen til at hun hadde hatt et så sterkt ønske om å få en jente.

Marthe hadde ikke noe nært forhold til sin mor, men tok likevel opp det samme om en mors forhold til den nybakte moren, uten at jeg hadde spurt spesifikt om det:

Når de blir eldre, så har jeg alltid tenkt sånn at, det er vel kanskje sånn at... Ikke for meg, men jeg ser det på venninnene mine at mødre har bedre forhold til døtrene sine, da. Kanskje fordi når de blir bestemødre igjen, så blir de mye mer involvert, ikke sant. Mens hvis sønnen min får barn, da, så er det ikke naturlig at jeg skal være så veldig involvert, for det er alltid moren som avgjør hvor involvert folk skal være. Hun er gravid. Skjønner du hva jeg mener? Mens når datteren min blir gravid, så, hvis vi har et godt forhold, så blir det automatisk at jeg vil bli involvert i det. Men jeg tror ikke... Jeg vet ikke. Jeg håper jeg får like bra forhold til begge, men... Men jeg føler ofte at det er fort sånn at en mor og en datter kan bli mer venninner, da, enn en sønn og en mor.

Ishi hadde et nært forhold til både moren og mormoren, akkurat som Ingrid. Etter å ha fått vite at hun ønsket seg flere barn, lurte jeg på om hun hadde tenkt noe på om hun ønsket seg en gutt til eller en jente. Hun lo litt, før hun svarte:

Ishi: Um... officially speaking it doesn't matter, but I feel like I want to have a girl because, you know, the three generations. I have a really good relationship with my mother and with my grandmother, mother's mother, so... I believe I had really strong bonds with my grandma. She passed away like five years ago. And I have learned a lot from her – not from my mother because my mother was working, so I had more time to spend with my grandma. *Now* I have a quite similar relationship with my mother that I had with my grandma, so we talk a lot. I like listening to her history, what she has done when she was little.

Maria: So you think it would be different to pass that on to a girl than to a boy?

Ishi: Yeah. Yeah. Um, I'm... I'm, you know, I'm a feminist. (Hun ler litt før hun fortsetter.) I've been doing gender studies and feminist surveys, but still we live in this society where everything is gendered, and I can't really deny that I had a really strong bond with my grandmother and then with my mother, so I want to have that same relationship with my daughter. And I believe that there won't be really a genderless world, one hundred percent genderless world. And you know, still women have a female body. And some people choose to have babies. And... I'm heterosexual...

Til tross for at hun oppfattet seg selv som feminist, hadde kjønn en betydning hun ikke kunne bortforklare. I likhet med Kisima mente hun at man ikke kunne eliminere alle kjønnsforskjeller, selv om man gjerne kunne ønske det.

Det kan se ut som om båndet mellom mor og datter får en ny betydning, og kanskje blir enda viktigere når datteren selv får barn, i alle fall dersom forholdet i utgangspunktet er godt. Ishis mor hadde snakket om dette før Ishi fikk barn, at hun mente hun ville stå nærere Ishi og hennes barn enn hun gjorde sønnen og hans familie. På det tidspunktet kunne ikke Ishi forstå hvorfor moren sa dette, når broren og familien hans bodde så nær foreldrene, mens hun selv bodde på den andre siden av jorda. Nå, derimot, følte hun på samme måte selv. Jana hadde ikke hatt moren i nærheten da hun fikk barn, og savnet det. Hun mente barseltiden kanskje ville vært lettere om hun hadde hatt moren og familien å støtte seg til. Derfor ønsket hun å være der for sin egen datter og støtte henne når hun en gang i fremtiden skulle ha barn, så sant datteren ønsket det.

Kapittel 4:

Tid, rom og fysisk nærhet

I dette kapittelet skal jeg drøfte hva slags betydning tid, rom og fysisk nærhet hadde for kvinnenes forhold til barna. Hvor mye ønsket de å være sammen med barna? Når følte de seg klare for litt tid uten de små? Og samstemte dette tidspunktet med når de mente barna var klare for tid uten mor og far? Hvor nær barnet ønsket de å være fysisk? Hvor gikk grensene for hva som var passe, for lite og for mye?

Jeg har delt kapittelet inn i fem deler, og jeg begynner med det å skille mor og barn. Kvinnene mente barna hadde behov for tid med og nærhet til foreldrene, men å være fra hverandre kunne likevel være vel så tøft for mor som for barn, mente flere. Så går jeg videre til å drøfte barnets plass i organiseringen av hverdagens aktiviteter. Selv om kvinnene la vekt på betydningen av å være sammen med barna, var det ikke slik at de behøvde å stå i sentrum hele tiden. Flere erfarte at barna likte å være med på de voksnes aktiviteter. I tredje del drøfter jeg kvinnenes oppfatning av den tiden de hadde sammen med og uten barna. Når tiden sammen etter hvert var knapp var det viktig for mange å bruke tiden de hadde til å styrke de emosjonelle båndene i familien. Det var viktig å ikke sløse bort tiden på logistikk og pliktarbeid, men ta seg tid til å fokusere på hverandre. I fjerde del fokuserer jeg på den fysiske nærhetens balansegang. Her analyserer jeg prioriteringene som måtte gjøres når foreldrene skulle avgjøre hvor barna skulle sove. Så avrunder jeg kapittelet med en diskusjon rundt identitet og handlingsrom under overskriften ”Ikke bare mamma”.

”Det e mamma og baby”

Kvinnene jeg intervjuet mente at det å ha tid sammen med foreldrene og være fysisk nær dem var noe barna hadde behov for. Noe som var tydelig var riktignok at dette behovet ikke bare gikk én vei. Kvinnene selv følte også behov for å være sammen med og nær barna sine. Blant annet mente kvinnene at det i mange situasjoner var værre for moren enn for barnet å være fra hverandre. ”Det sitter i hodet” til mor, var det flere som nevnte. For Kisima, som hadde litt eldre barn enn de andre informantene, hadde hennes behov for nærhet blitt tydeligere etter hvert som barna ble større. Den eldste sønnen, som nå var ni år, var ikke lenger glad i å sitte på fanget, og hun måtte for all del ikke gi ham klem foran skolekameratene hans: ”Så tenker jeg, okay, er det jeg som trenger en kos, eller er det han som trenger kos?” Hun lo litt, og la til

at da fikk hun heller kose mer med han yngste, som fortsatt var interessert. På den annen side følte hun det ikke som noe stort tap at den eldste sønnen ikke ville kose så mye lenger, for etter hvert som det ble mindre av kosen, utviklet forholdet seg på andre måter. Nå var forholdet mer basert på språklig kommunikasjon, noe hun syntes var vel så givende.

De andre kvinnene, som hovedsaklig hadde barn i førskolealder, hadde ingen lignende erfaringer ennå. Flere av dem ga uttrykk for at de var oppslukt av barna spesielt den første tiden etter fødselen. Ingrid fortalte om hvordan hun hadde hatt datteren nær seg hele permisjonstiden, i visshet om at hun denne gangen skulle ha en forholdsvis kort permisjon: ”Kanskje i to måneder så gjorde ikke jeg noe annet enn å se på henne. Jeg var jo helt fortapt!” For Anette føltes det også best å ha barnet nært den første tiden, og derfor bar hun sønnen mye i bæresjal: ”Når han var mindre så var det jo at han sku får vær inntil sånn, for det e jo rart etter dem e født, at dem bare skal ligge, og være så langt fra den kroppen som dem har vært med heile tida.” Anette var ikke den eneste som uttrykte at det i begynnelsen var rart å skilles fysisk fra denne personen hun hadde gått og båret på i så mange måneder. Stine snakket om at hun var veldig fokusert på sønnen den første tiden, og opplevde å måtte ”ta seg selv i nakken” for å prioritere forholdet til mannen også: ”I begynnelsen så er du jo veldig knytte. Då har du gått og båret på denne personen heile tidå, og så kommer han ut og så e det du som skal gi han mat, og... Ja, sånn typisk eksempel på en situasjon der pappa blir litt tilsidesatt; det e mamma og baby.”

At ”det er mamma og baby” er noe som lenge har blitt tatt for gitt. Fra slutten av 1800-tallet og utover på 1900-tallet fikk morens forhold til barnet stadig større betydning i middelklassen. Mens morens oppgave tidligere (og fremdeles i noen samfunnsgrupper) kunne ivaretas ved å se til at *noen*, gjerne eldre søsken, tanter, besteforeldre eller tjenestefolk, tok seg av barna, ble det stadig mer avgjørende at moren tok seg av barnet *selv* (Brembeck 1998:165-176). På barselavdelingene var det, tross dette, lenge vanlig at mødre så lite til spedbarna. I løpet av de siste tiårene har også dette endret seg. Idealet på mange norske fødeavdelinger er nå at mor og barn, etter normale fødsler uten komplikasjoner, skal være sammen så mye som mulig etter fødselen, og fortrinnsvis hele døgnet. Det er også et mål at det nyfødte barnet får være hos moren minst en time eller til moren har fått ammet første gang, før barnet tas bort for å bli målt, veid og undersøkt (Nylander 2002:42-43). Denne endringen har sammenheng med tiltaket *Mor-barn-vennlig initiativ*, en norsk oppfølging av *Baby Friendly Hospital Initiative*², som UNICEF startet i 1991 i samarbeid med Verdens

² Se <http://www.unicef.org/programme/breastfeeding/baby.htm> for mer informasjon om Baby Friendly Hospital Initiative (BFHI).

Helseorganisasjon (www.helsedirektoratet.no). Målet for initiativet var å hjelpe flere kvinner på verdensbasis til å amme lenger og med færre problemer. Det er likevel sannsynlig at endringen ikke bare kom i gang som tilrettelegging for ammingen. På 1980-tallet fikk nemlig idéen om *bonding*, det vil si hvordan foreldre (spesielt mor) og barn knyttes sammen følelsesmessig etter fødselen, svært stor innflytelse. Idéen ble utviklet av Dr Marshall H. Klaus og Dr John H. Kennell (1976) i boken *Maternal-Infant Bonding*, hvor de hevdet at kontakten mellom mor og barn i timene etter fødsel var avgjørende for forholdet deres på sikt. Mens mor tidligere kunne ta fatt på sin viktige oppgave etter noen dagers hvile, måtte hun nå altså ta seg av barnet selv fra første stund, og det var ingen tid å miste. I følge William Sears, en av USAs mest innflytelsesrike barneleger og oppdragelsesspesialister, ble idéen svært populær både blant barneleger og foreldre, mens psykologer vanskeligere lot seg overbevise (Sears & Sears 2005:39). Brembeck viser at idéen også ble innflytelsesrik i Sverige (1998:197). Mens disse første timene fremdeles anses som viktige for å få igang ammingen, ser troen på hvor avgjørende de er for tilknytningen mellom mor og barn ut til at å ha avtatt både blant foreldre og profesjonelle (Brembeck 1998:197-198; Nylander 2002:78; Sears & Sears 2005:40).

Idealet om å ikke skille mor og barn for tidlig og for mye etter fødselen var riktignok noe de fleste av kvinnene jeg snakket med så ut til å dele. De fleste hadde også hatt barna hos seg hele døgnet under oppholdet på sykehuset. Det virket som om de fleste oppfattet det som både vanlig og selvfølgelig at barnet skulle være hos dem, heller enn å bli tatt hånd om av personalet. Flere fortalte om de første timene og døgnene de hadde sammen i svært positive termer. I kontrast til dette hevder Nylander at mødre som fødte i Norge for noen tiår siden, og som ble skilt fra den nyfødte, ofte opplevde dette som vanskelig (2002:9, 58). Etter Alenas oppfatning var dette et problem kvinner i hjemlandet hennes måtte håndtere fremdeles. Alena var den eneste av kvinnene jeg intervjuet som ikke hadde født i Norge, og i det følgende utsnittet forteller hun om fødeavdelingene i hjemlandet:

Alena: The problem in [my home country], which many people deal with, is that they don't want to go through certain things and they are forced. Like to take oxytocin to make it faster, and the child is taken away very soon, or... They leave [the child] for a bit, and then they take it because it needs to be measured and weighed, and treated by the doctors. But the hospital where I was, was really nice. I didn't feel any sort of... How can I say that? That I'm put through anything that I don't want. I was asked everything, and it was good.

Maria: Did [your children] stay with you the whole time?

Alena: They took them away. The children stayed with me two hours after the delivery, and then they were taken away for a while, and brought back after maybe... They were all born at night, so they took them away and brought them back six in the morning. So maybe for three hours we were separated, and then we were back together.

Det at hun fikk være såpass lenge sammen med barna før de ble veid, målt og behandlet av legene var en av årsakene til at Alena likte sykehuset hun fødte på. Hun presiserer riktignok ikke hvorvidt problemet i hjemlandet, slik hun oppfatter det, er at barna blir tatt vekk fra moren for tidlig og holdt adskilt fra moren over lenger tid, eller om barnet blir gitt tilbake til moren etter en rask behandling av legene. Det gjør sammenligningen med Nylanders oppfatning noe begrenset. Nylander skriver nemlig først og fremst om praksisen med å la barna bli tatt hånd om av sykehuspersonalet, som kun trillet dem inn til mødrene når det var tid for amming. De kvinnene i min studie som hadde fått avlastning hadde først hatt barna hos seg noen timer. Slik jeg forsto det, hadde de heller ikke opplevd det som problematisk å la personalet ta seg av spedbarna noen timer mens de selv fikk hvile. Samtidig er det viktig å påpeke at de selv fikk ta denne avgjørelsen³.

Det kvinnene i min studie forteller skiller seg fra det Brembeck (1998) fant i sin studie om unge mødre i Göteborg på midten av 1990-tallet. I likhet med slik det var for kvinnene jeg intervjuet, var det forventet av kvinnene i Brembecks studie at de skulle ha barna hos seg hele tiden og ta seg av dem på egen hånd fra begynnelsen av. Til forskjell fra kvinnene jeg snakket med, opplevde de riktignok dette som negativt, og ønsket mer avlastning under sykehusoppholdet så vel som etter de kom hjem (Brembeck 1998:197-198). En annen forskjell fra Brembecks studie, som er av stor betydning i denne sammenhengen, er at de fleste jeg intervjuet fikk ha partneren sin hos seg under sykehusoppholdet. Dette er ikke vanlig på barselavdelingene, men de to sykehusene som tar i mot flest fødende i Oslo-området (Ullevål og Ahus) har pasienthotell hvor fødekvinnene får tildelt familierom så fort det går bra med både mor og barn. Her kan partner være mot en betaling per natt. I Göteborg var ikke nødvendigvis fedrene velkomne på barselavdelingene, og dermed kunne ikke de dele omsorgen for barnet fra begynnelsen av, slik som foreldrene ønsket og forventet (Brembeck 1998:197). Mens kvinnene i min studie kunne få avlastning fra partneren, hadde altså ikke kvinnene i Brembecks studie den samme muligheten.

Barnets plass – i sentrum eller ”bare med”

Samtidig var det viktig for mange av kvinnene at tiden de var sammen med barna ikke bare var sentrert rundt barna. Det var ikke nødvendig å ha fokus på barna hele tiden; de små kunne godt være med på de voksnes aktiviteter også. Dette gjaldt spesielt i permisjonstiden, da

³ Unntaket er de kvinnene som ble skilt fra spedbarna på grunn av komplikasjoner hos mor eller barn. De kunne ikke ta avgjørelsen selv, og adskillelsen ble opplevd som vanskelig. Bekymringene kvinnene hadde i disse situasjonene gjør riktignok at de vanskelig kan sammenlignes med situasjonen til de andre kvinnene. Samtidig må det nevnes at personalet i disse tilfellene la til rette for at mor og barn fikk være sammen så mye som mulig.

kvinnene var sammen med barna hele dagen hver dag. Enkelte uttrykte dårlig samvittighet over å ikke ha gjort nok aktiviteter spesielt for barn i denne tiden, men flere opplevde at barna trivdes med å bare være med, og observere hva mor holdt på med. Senere kunne foreldrene godt ta med barna på aktiviteter de likte selv, og heller legge til rette slik at barna også kunne delta. Eksempler på slike aktiviteter var sykkelturet, turer i skog og fjell, fiske, teater eller museumsbesøk. En holdning jeg møtte hos flere var at man kunne gjøre stort sett det samme når man hadde barn som når man ikke hadde barn; det krevde bare litt mer planlegging og tilrettelegging. De fleste refererte riktignok til aktiviteter på dagtid når de snakket om dette.

For Ingrid var det at barn ikke skulle være noen hindring et svært viktig prinsipp. Hun fortalte at hun hadde denne holdningen fra faren, som kom fra en kultur hvor barns tilstedeværelse var en selvfølgelighet i mange flere sammenhenger enn i Norge.

Da jeg var liten så var det ikke noe problem å dra ut, eller ha med seg unger ut på ting. Altså, sånn som jeg har inntrykk av at man gjør i dag, at når man får barn så er man hjemme klokken sju for at ungen skal sove, de skal ha rutiner og alt det her. Mens for oss, så – jeg husker en barndom med, liksom, vi var ofte ute og spiste på restauranter i byen, og sånn. Seint, på en måte. Unger har aldri vært noen hindring, da, for [pappa]. Det er en av de gode tingene som jeg har med fra ham, så at når jeg hører om foreldre som reiser til syden og blir sittende på hotellet sitt fra klokken sju om kvelden fordi ungen skal sove, det synes jeg er helt dustete. [Hun ler litt før hun fortsetter.] Da skjønner jeg ikke hva de driver med nede i syden, altså, hvis de ikke kan gå ut på en kafé og kose seg om kvelden selv om de har små barn. For det er... Den kulturen som pappa er fra, da, eller du trenger ikke reise lenger enn til Spania, liksom, eller til Frankrike, så er det sånn at ungene er jo med uansett.

I Norge har tilbudene til barn blitt stadig bredere hva gjelder oppholdssteder og aktiviteter. Vi har barnehager med tilnærmet full dekning⁴, vi har skolefritidsordninger og det bugner av fritidstilbud. Samtidig er det kanskje forventet at da skal barna være *der*, og ikke på steder som ikke er spesielt tilrettelagt for dem, mens etter klokken sju, som Ingrid sier, så skal de være hjemme. På den ene siden gir det egne rom for de voksne utenfor hjemmet. På den andre siden begrenser det foreldres mulighet til å gå ut, spesielt etter barnas leggetid. Få av kvinnene jeg intervjuet hadde barnas besteforeldre i nærheten, og de hadde også få andre til å passe barna. I en kultur hvor kvinners likestilling og prinsippet om å ikke være bundet av barn og hjem står såpass sentralt som det gjør i Norge i dag, kan dette godt forstås som et paradoks.

I hverdagen etter barna begynte i barnehage var likevel fokuset på noe annet. Ettermiddagene og fridagene da så ut til å være mer sentrert rundt barna enn hva hverdagen var i permisjonstiden, hvis vi ser bort fra de første ukene etter barnet var født. Slik jeg forsto det var dette noe kvinnene følte var viktig. Dette kan ha å gjøre med at tiden de hadde sammen var mer begrenset nå. Dencik (2006) hevder at nettopp i familier der

⁴Hovedregelen, ifølge barnehagelovens § 12a, er at kommunen kan regnes for å ha full barnehagedekning når den kan tilby barnehageplass til alle barn som det er søkt om plass til innen hovedopptaket og som fyller ett år innen 31. august samme år. Full barnehagedekning trenger altså ikke å innebære plasser til barn som fyller ett år etter 31. august eller som det er søkt om plass til etter 1. mars.

familiemedlemmene på dagtid oppholder seg på hver sine steder, er familietiden svært barnesentrert.

[n]år vi undersøger, hvad folk faktisk foretager sig i familierne efter klokken fem [...], så ser vi, at midt i madlavningen og tv-kigningen foregår der egentlig noget dybt og eksistensielt alvorligt, som vi kunne kalde, at *familiemedlemmene tanker tilhør hos hinanden*. (Dencik 2006:105, kursiv i original).

I motsetning til Dencik har ikke jeg gjort noen observasjonsstudie, men det kvinnene som deltok i min studie fortalte bekrefter det Dencik så hos familiene han studerte. Kvinnene jeg intervjuet syntes det var viktig å være sammen med barna denne tiden for å styrke den følelsesmessige tilknytningen. ”Man vil jo at ungene ikke bare skal ha den her barnehagehverdagen, men også den hverdagen hjemme med foreldrene. At vi også kan bidra på en måte, da,” sa Ingrid. Marthe var inne på noe av det samme: ”Når de er i barnehagen så har de jo voksenpersoner der for å fokusere på de. De får kanskje ikke så mye fokus helt alene, men ... det blir jo helt grusomt, da, hvis de skal få det av barnehagepersonalet, og ikke få det hjemme.” Kvinnene likte å sitte ned sammen med barna og gjøre rolige aktiviteter, som å tegne, pusle eller perle, men det var ikke alltid det var tid til det. I så fall gjaldt det å likevel være tilstede for barna hvis de trengte hjelp, og å prate med dem. Mange syntes stunden før leggetid var spesielt verdifull. Da kunne barna fortelle om dagen sin, de kunne synge sammen, eller de kunne lese. Lesing var en spesielt populær aktivitet, og kvinnene hørtes ut til å like det nesten like godt selv som de mente barna gjorde. Slike rolige inneaktiviteter, samt det å prate sammen, var det som kvinnene mente hadde størst betydning for å skape en følelsesmessig tilknytning mellom dem og barna.

Å gjøre opp for tapt tid?

Over hevdet jeg at i hvilken grad tiden sammen med barna var barnesentrert hadde sammenheng med hvor mye tid de hadde sammen. Er det i så fall slik at kvinnene på denne måten forsøkte å gjøre opp for tapt tid? Det var tilfelle for informanter som Hochschild intervjuet. Med utgangspunkt i sin studie av ansatte i en stor amerikansk industribedrift, hevder hun at tiden med familien og tiden på jobb har byttet karakter i løpet av 1900-tallet (Hochschild 1997). Mens tiden på jobb tidligere var sterkt preget av rasjonalisering og effektivitetspress, har de sosiale relasjonene på arbeidsplassen fått større betydning, og mange bedrifter legger stor vekt på trivsel og på at de ansatte skal inspirere hverandre. Samtidig har tiden med familien blitt et knapphetsgode som må utnyttes best mulig, og i mangel på kvantitet satser foreldre heller på kvalitet. Med referanse til den amerikanske ingeniøren Frederick W. Taylor, som på 1920-tallet gjorde nøyaktige studier av hvordan arbeidet kunne

rasjonaliseres, tid spares og mer penger tjenes, hevder hun at familielivet har blitt *taylorisert* (Hochschild 1997:47-48). Begrepet om *kvalitetstid* er et uttrykk for dette: ”quality time holds out the hope that scheduling intense periods of togetherness can compensate for an overall loss of time in such a way that a relationship will suffer no loss of quality” (Hochschild 1997:50). Kvalitetstid handler altså om å få samme resultat ut av mindre ressurser.

Begrepene om effektivitet, tidsklemme og kvalitetstid er velkjente i middelklassens familieliv i Oslo anno 2011. Flere av kvinnene jeg intervjuet snakket om stramme tidsskjemaer og om behov og ønsker som ikke kunne innfris på grunn av manglende tid. Morgenene spesielt kunne oppleves kaotiske – som Ingrid beskrev det: ”Kle på deg, kle på deg, så må du ta på deg skoene, lufte hunden, matpakken, har du kontroll på det... Har Silje fått ny bleie? Nei. Har hun fått mat? Nei. Det er liksom full kaos-kontroll.” Nettopp derfor opplevdes det som viktig å ha det hyggelig sammen når de var hjemme på ettermiddagene. Marthe trodde hun ville hatt dårlig samvittighet dersom hun ikke hadde tatt seg tid til barna på ettermiddagene. Poenget for henne var ikke at hun nødvendigvis skulle sette seg ned og leke med dem, men å vise dem at hun var mentalt tilgjengelig.

”Selv om jeg rydder så snakker jeg med de, så spør jeg de, ”ja, hva driver dere med?” Det synes jeg egentlig er det viktigste. [...] De kan snakke med meg, og at jeg ikke er sånn ”nå er jeg opptatt, nå er jeg opptatt”, ikke sant, for man føler jo ofte at man sier det, og... Det er det jeg føler er det kjipeste, da, hvis det blir sånn.”

Et viktig poeng for Hochschild er riktignok at foreldrene har dårlig samvittighet for at de har lite tid sammen med barna, og at de derfor skyldbetyngt forsøker å ha såkalt *kvalitetstid* på ettermiddagene for å gjøre opp for hva de føler barna taper. Hun skriver: ”The emotional dirty work of adjusting children to the Taylorized home and making up to them for its stresses and strains is the most painful part of a growing third shift at home,” (Hochschild 1997:51).

Kvinnene jeg intervjuet hadde en annen instilling til den tiden de hadde sammen med barna. Noen syntes å beklage den begrensede tiden, andre syntes de hadde passe mye tid, men ingen virket skyldbetyngt på samme måte som Hochschild beskriver. Slik jeg oppfattet det var det heller en realitet de opplevde at både de selv og barna var tvunget til å forholde seg, og som de forholdt seg til så godt de kunne. Eventuell dårlig samvittighet var heller knyttet til hva de brukte den felles tiden på. Tiden hjemme så heller ikke ut til å være så ensidig preget av å gi omsorg og nærhet som for de amerikanske kvinnene. Det å fokusere på hverandre, og noen ganger sitte ned med felles aktiviteter, opplevdes som givende for dem selv også. ”[Da] har man de her øyeblikkene”, sa Ingrid, og refererte til de små øyeblikkene som hun definerte som lykke.

Kvalitetstid til tross; kvinnene jeg snakket med opplevde det også som betydningsfullt for forholdet til barna å ha mye tid sammen over en lenger periode. Slik sett er det av begrenset verdi å skille mellom såkalt kvalitetstid og kvantitetstid. Kvantitetstid var også kvalitetstid. Betydningen kunne komme til uttrykk på flere måter, spesielt i vurderingen av permisjonstiden. Mye tid sammen førte med seg erfaringen som var nødvendig for å strukturere hverdagen godt og å trives med den. Mye tid sammen var også nødvendig for å bli godt kjent med barnet. For mange av kvinnene gjorde dette at de selv kjente barnet bedre enn faren, og derfor lettere kunne både tolke barnets signaler og møte behovene det ga uttrykk for. Dette jevnet seg ut når barnet begynte i barnehage. Enkelte syntes gradert permisjon var positivt, fordi begge foreldrene da fikk være hjemme med barnet over lenger tid, samtidig som de ikke falt fra i jobbsammenheng. Andre følte gradert permisjon ga for lite kontinuitet i hverdagen, og syntes det var enklere å forholde seg til *enten* jobb *eller* hjem av gangen, over en lenger periode. Flere av kvinnene snakket også om at babytiden gikk alt for fort. Med vedmod fortalte enkelte at de husket for lite av hvordan tiden hadde vært og hva de hadde gjort.

Da jeg snakket med Stine hadde hun én uke igjen av permisjonstiden sin. Hun var litt ambivalent i forhold til dette. Hun skulle gjerne vært hjemme lenger, kanskje så lenge som til sønnen ble tre. Dette var ikke fordi hun trodde det ville være negativt for sønnen å gå i barnehage. Hun hadde selv gått i barnehage fra tidlig alder, og mente ikke det hadde vært noe problem. Det var heller ikke noe problem å skulle begynne å jobbe igjen. Hun likte jobben, likte utfordringene den bød på, og gledet seg til å komme i gang igjen. Problemet var heller at hun syntes det var trist at sønnen snart skulle se mer til barnehagepersonalet enn til henne selv og faren i hverdagen. På den ene siden trodde hun at hun ”ville gått litt på veggen sjøl”, dersom hun skulle vært hjemme så lenge, men på den andre siden ”hadde [det] vært veldig godt å vært med de.” Jobben ga henne noe hun ikke kunne få hjemme med sønnen, og samtidig ga tiden hjemme med sønnen henne noe som hun ikke kunne få på jobb. Begge delene var givende i seg selv, og hun ønsket dem for sin egen skyld. Hun visste riktignok hva slags hverdag som ventet henne, og når den kom ville fritid og ferietid bli ”hellig”, med familien som førsteprioritet.

Mengden med tid sammen hadde også betydning i hverdagen etter barna startet i barnehage. Marthe var en av de som tok opp dette. Hun var student, og takket være fleksibiliteten studenttilværelsen gav henne sto hun fritt til å prioritere tid sammen med barna på morgenene og ettermiddagene. Lenge leverte hun barna i barnehagen i ti-tiden og hentet dem igjen rundt klokken tre. Senere utvidet hun oppholdstiden med mellom en og to timer.

Tatt i betraktning at hun var alenemamma så hun dette som et privilegium, og hun tenkte med gru på hvordan det ville vært for henne å ha en vanlig fulltidsjobb: ”Jeg ser for meg at det hadde bare vært helt for jævlig for meg å ha sånn jobb hvor jeg måtte levere de tidlig og hente de sent. Og så skal jeg liksom lage middag, og ditten og datten. Da hadde jeg jo på en måte bare aldri snakket med de!” De som var to kunne i det minste regulere arbeidstiden i forhold til hverandres, slik at barna kunne få litt kortere dager. Det var vanskeligere for henne. Slik det var nå, kunne hun spise frokost sammen med barna, noe hun verdsatte høyt. Ved å vente med noe av husarbeidet til etter barna var i seng, fikk hun også så mye tid sammen med dem som mulig på ettermiddagene.

Anne tok også opp temaet om barnehage og tid. Datteren på halvannet år var hjemme med henne fremdeles, og planen var at hun skulle begynne i barnehage når hun ble to. Hun syntes det var for tidlig for barna å begynne allerede ved 12 måneders alder. Dette var ikke først og fremst fordi hun var skeptisk til barnehagen i seg selv, for hun mente barnehage var svært nyttig for barna. De trengte å komme seg ut, de trengte å møte andre barn, og de trengte ulike aktiviteter. Å bare være hjemme med en mor eller far som ikke tok dem med på nok aktiviteter, mente hun ville være kjedelig for barna fra ganske tidlig alder. Derimot mente hun at barna på denne alderen hadde behov for å være mest med foreldrene. Derfor så hun på Åpen barnehage som den optimale løsningen. Der kunne barna få kontakt med andre barn, og delta i aktiviteter lignende de som organiseres i ordinære barnehager, samtidig som de var sammen med mamma eller pappa. Ved barnehagestart syntes hun det var av avgjørende betydning å gi barna korte dager, men dette trodde hun var vanskelig for mange.

Dette synet på verdien av barnehagen, og balansen mellom tid fra hverandre og tid sammen, har blitt fremhevet av flere, og kan spesielt knyttet til middelklassemiljøer. I Brembecks (1992) studie av oppdragelsesmønstre i Sverige på slutten av 1980-tallet, var det de foreldrene hun klassifiserte som lavere middelklasse som fremmet dette synet. Disse foreldrene var svært positive til barnehage, men samtidig var det utbredt i denne gruppen at foreldrene jobbet deltid for å gi barna korte barnehagedager (Brembeck 1992:184). I Norge i dag er det vanlig blant middelklasseforeldre, som generelt er svært positive til barnehage, at de ved å benytte seg av fleksitid og hjemmekontor gir barna korte dager i barnehagen (Stefansen & Farstad 2008). For middelklasseforeldrene blir dette en vinn-vinn-situasjon; barna får erfaringer fra barnehagen som foreldrene ser som verdifulle, foreldrene får mulighet til å utvikle seg i jobbsammenheng, og familien får god tid sammen. Brembeck ser denne struktureringen av hverdagen som et ”försök att balansera mellan de dubbla kraven på närhet och autonomi” (1992:184). Slik tolker jeg også mitt intervjumateriale. Kvinnene jeg intervjuet

snakket om strebenen etter å utvikle sine egne interesser, både gjennom jobb og fritidsaktiviteter, samtidig som de fikk både mye og positiv tid med barna og familien.

Nattesøvn – mange hensyn å ta

Noe jeg spurte alle kvinnene om var hvor barna sov på natten. Sov de på eget rom eller på foreldrenes rom? I egen seng eller i foreldrenes seng? Som jeg skal vise kan det være mange argumenter som virker inn på valget av hvor barnet skal sove. Valget kan si noe om synet på fysisk nærhet og om hvilke rom, i utstrakt betydning, som barnet slippes inn i. Det kan også si noe om hvilke relasjoner som prioriteres hvor.

De fleste foreldrene hadde barna sovende på foreldrerommet til de sluttet med nattamning, eller til barnet var rundt seks måneder gammelt. De fleste så også ut til å mene at dette var det vanlige. Åtte av de ni kvinnene hadde også latt ett eller flere barn sove i foreldresengen. Det var riktignok store forskjeller i hvor mye barna hadde sovet der. Det varierte mellom barnets første uker og ved sykdomstilfeller etter dette, til fast i rundt tre år. Argumentene som ble trukket fram for å ha barnet på foreldrenes rom var at det var praktisk, det var trygt for både foreldre og barn, og det var hyggelig. De viktigste grunnene for å ha barna på eget rom var hensynet til familiemedlemmenes nattesøvn og at foreldrene ønsket å ha tid alene på soverommet.

Det var først og fremst for mødrene det var praktisk å ha barnet på samme rom, og eventuelt i samme seng, og det var først og fremst praktisk så lenge barnet spiste om natten eller våknet ofte av andre årsaker. Marthe syntes ikke det var så viktig om barna sov i egen seng eller i hennes seng, så lenge de var nær henne: ”For min del, da, hvor de våknet en del, så var det bare veldig praktisk fordi jeg gidder vel ikke å fly rundt i leiligheten midt på natten.” Stine og mannen hennes hadde flyttet sønnen på eget rom ved seks måneders alder, men fordi han hadde vært mye syk den siste tiden hadde det igjen vært praktisk å la ham sove hos dem. Selv om det ikke var optimalt ga det dem bedre nattesøvn enn om de skulle springe inn på barnerommet flere ganger hver natt. Gutten roet seg lettere når han lå mellom foreldrene. Jana syntes også det var praktisk å ha barna i nærheten ved sykdomstilfeller:

For eksempel forrige uke; hun kastet opp. Det var midt på natten. Og jeg var rett ved siden av henne. Og, klart, det ville sannsynligvis ikke skjedd noe, men det var veldig deilig å vite om det så fort, enn å tenke at hun måtte ligge litt og begynne å skrike, ikke sant, hvis hun hadde vært i et annet rom. Så det var veldig deilig! Ø, deilig og deilig [hun ler litt før hun fortsetter], men... men jeg følte, da satte jeg pris på at hun var i senga mi, fordi jeg kunne gjøre alt før hun begynte å bli engstelig og redd og, ikke sant.

Å ha barna så nær opplevdes som trygt fordi hun enkelt kunne se til dem og hun var der hvis det var noe med dem. Dette tok også Marthe opp. Som nevnt våknet barna hennes mye mens

de var babyer, men i motsatt fall ville tanken på krybbedød bekymret henne. Hun mente at om hun ikke hadde hørt noe fra dem hele natten ville hun blitt nervøs, og da ville det uansett være best å ha dem inne hos seg så hun lett kunne sjekke at de pustet.

Hos Ingrid hadde de valgt en annen løsning. Deres eldste hadde sovet i foreldresengen de tre første månedene, før han ble flyttet på eget rom. Den yngste hadde hele tiden sovet på eget rom. Hun var riktignok overbevist om at løsningen de hadde valgt var uvanlig, for hun hadde fått mange reaksjoner på det da hun hadde fortalt til andre hvor barna sov:

Jeg merka jo veldig fort at det var mange som syntes at det var helt rart, da. For det første at det, em... Hvordan går det an, liksom? Orker du å stå opp? Så sa jeg det at, hun var jo våken én gang om natta den første uka, og de tre neste ukene så gikk jeg inn én gang om natta, og etter det så har hun jo sovet natta gjennom. Så jeg har jo ikke hatt noe behov for det.

Reaksjonene hun hadde fått dreide seg spesielt om det praktiske. Hvordan orket hun å stå opp? Det kan tyde på at de som reagerte først og fremst hadde barna sovende hos seg fordi det var praktisk for dem. Ingrid, på sin side, hadde ikke noe behov for å ha datteren hos seg om natten siden hun våknet så lite. Skulle hun hatt barna i foreldresengen eller på foreldrerommet skulle det altså være fordi det var praktisk. Siden begge barna hadde sovet godt om natten, veide derfor argumentene for å ha barna på eget rom tyngst.

Flere av kvinnene snakket også om at det var hyggelig å ha barna i sengen. Som nevnt hadde Stine og mannen hennes flyttet sønnen på eget rom, men når de innimellom likevel hadde sønnen sovende mellom dem i sengen, syntes begge to det var koselig, til tross for dårligere søvn. ”Me ligger jo om kvelden og ser på han og beundrer han og synes me har verdens finaste. Som sikkert alle foreldre syns!” Ishi hadde blitt anbefalt på helsestasjonen å ikke sove sammen med barnet, men hun valgte å gjøre det likevel. Det var vanlig i hjemlandet hennes, men hun la først og fremst vekt på at det var hyggelig. Hun hadde prøvd noen ganger å legge ham i babysengen hun hadde kjøpt inn, men hun syntes det hadde fungert dårlig, så sengen hadde mest blitt stående ubrukt. Sønnen likte best å sove nær henne, og hun selv likte like godt å ha ham nær. ”I still like sleeping with him. To see his face. I wake up in the middle of the night, and he’s so peaceful, sleeping, and you know, he’s not really active, and he’s so cute, so, yeah.” En venninne av Ishi hadde blitt anbefalt å legge sine to første barn i egen seng, men med nummer tre hadde helsestasjonen endret standpunkt, og anbefalte å sove sammen med spedbarnet. Likevel oppfattet Ishi det som uvanlig å sove sammen med barna i Norge, og det var derfor ikke noe hun pleide å snakke om. Det kan være lettest å la være å ta opp temaer hvor man skiller seg fra det som oppfattes som normalt.

Flere av kvinnene syntes det var viktig å la barna sove sammen med dem av hensyn til

barnas opplevelse av trygghet og behov for fysisk nærhet. Det var likevel ikke slik at kvinnene som flyttet barna på egne rom tidligere var noe mindre opptatt av disse tingene. Marthe fortalte: ”Jeg følte i hvert fall ikke at han hadde noen mangel på nærhet som vi liksom skulle ta igjen på natten.” Slik jeg tolker dette sitatet så er det underforstått i setningen at nærhet er et behov barnet har. Årsaken til at gutten ikke hadde noen mangel på nærhet var at de to ”levde helt sånn oppå hverandre hele tiden”. Som baby var gutten mye urolig, og for å roe ham ned ammet hun hyppig, og bar ham i ulike typer bæretøy. Derfor var det ikke noe behov for å sove sammen for å gi gutten ytterligere nærhet. Den tydeligste forskjellen mellom kvinnene var heller oppfatningen av hva som kunne gi barna trygghet. Kisima var opptatt av å gi nærhet og trygghet, og mente at opplevelsen av trygghet var avgjørende for barnet dersom det skulle sove på eget rom. Samtidig trodde hun ikke nødvendigvis at barnet ble tryggere jo mer nærhet det fikk:

Man kan si, er nærhet trygghet? Hvor nær skal man være for å vise at dette er trygghet jeg gir til barnet? For noen ganger kan den nærheten også være litt sånn utrygg, fordi man føler noen ganger at hvis du ikke er her, da er det ikke trygt. Så akkurat det prøver jeg å balansere. Ikke sånn ”nei, du må klare alt sjøl”, men du må vise at det er greit å være alene, men samtidig, ”jeg er her og følger med, og hvis det skjer noe kommer jeg”. Jeg føler liksom... jeg må gi trygghet, men ikke avhengighet. På en måte. Barna må ikke bli avhengige av meg.

Det å vise barna at det var trygt å sove på eget rom var en måte å gjøre barna trygge i seg selv. Ved å være trygg og rolig selv, ville tryggheten overføres til barnet. I kontrast til dette mente enkelte av kvinnene at om barna fikk muligheten til å være nær og sove hos foreldrene så lenge de ønsket, ville tryggheten i dem vokse av seg selv, inntil de på egen hånd var klare for å ta et steg vekk. Forskjellen var altså hvorvidt kvinnene mente det beste var om barna fikk trygghet ved å se foreldrenes trygghet, eller om de ble tryggest av å velge tidspunkt for denne første løsrivelsen selv.

Argumentene for å ha barnet på eget rom veide tyngre jo eldre barnet ble. Slik var det for alle kvinnene, selv om det varierte ved hvilken alder disse argumentene veide tyngre enn fordelene ved å ha barnet på foreldrerommet. En av de viktigste grunnene til å ha barnet på eget rom, var at både foreldre og barn skulle sove bedre om natten. Sengene var stort sett tilpasset to personer, ikke tre, og at sengen var for smal ble ekstra tydelig når barna lå urolig. Anne og Anette hadde funnet en løsning som hjalp på dette punktet. Begge hadde festet sprinkelsenger med en åpen side inn mot foreldresengen, så de fungerte som en forlengelse av denne. Anne hadde lest om denne løsningen i en av bøkene til Gro Nylander, og syntes løsningen fungerte godt.

Men enten det var mye eller lite plass, så var ikke plass alt. Etter hvert kunne det være godt å ha litt tid og rom for seg selv. En av kvinnene mente det hadde vært greit å la barna

sove i sengen hennes dersom hun hadde følt seg trygg på at det likevel ville gå greit å få dem til å sove i sine egne senger når hun ville det. Slik jeg forsto det trodde hun riktignok det kunne blitt vanskelig å bryte en slik rutine, og derfor var den beste løsningen at de sov på hvert sitt rom. Så kunne de heller få komme til henne dersom de våknet av mareritt, eller av andre grunner. Flere av kvinnene trakk også frem betydningen av å ha tid alene med partneren, og for flertallet av kvinnene var det av en spesiell betydning at paret fikk ha det fysiske rommet, soverommet, for seg selv.

”Ikke bare mamma”

Alle kvinnene jeg intervjuet snakket om behov for å gjøre ting uten barna. Jobb eller studier var naturligvis en økonomisk nødvendighet, men i denne sammenhengen handlet behovet først og fremst om å ”gjøre sine egne ting”. Både jobb, studier, fritidsaktiviteter og vennetreff var situasjoner hvor kvinnene kunne utvikle sine egne interesser, og dette hadde stor verdi for dem. Enkelte av kvinnene sa at de ikke bare ville være mamma hele tiden, og det var dét de i hovedsak opplevde å være når barna var tilstede. Derfor trengte de å gjøre andre ting også, uten barnet. ”Det er egentlig perfekt for meg å ha *litt* tid utenfor hjemmet. ... Da får jeg litt sånn, jeg er ikke bare mamma, men får litt innspill på meg selv fra noe helt annet óg,” sa Anne.

Det å ikke bare være mor, men også gjøre andre ting og innta andre roller, står sentralt i Brembecks bok *Inte bara mamma* (1998), derav tittelen. Kvinnene hun intervjuet var negative til oppfatninger om at de som mødre hele tiden skulle være tilgjengelige for barna og at barna hele tiden skulle stå i sentrum (Brembeck 1998:197). De var ”jätterädda för alla de förväntningar som faller över dem på att de plötsligt skall bli ”Mödrar”” (Brembeck 1998:198). *Mødre*⁵, i denne forstand, både så ut og oppførte seg på en spesiell måte, og kvinnene opplevde at de i samfunnet generelt var definisjonen på *den gode moren*. Synet på *den gode moren* henger sammen med et mer omfattende borgerlig moderskapsideal, noe jeg skal komme tilbake til. Mange av kvinnene opplevde at *Mødre* ikke kunne se ut som dem selv, og de kunne heller ikke være frigjort og likestilte, slik de selv var og ønsket å være. Om man hele tiden var sammen med barnet ville man bli *Mor*, og dette ville da utgjøre hele ens identitet. Det betød samtidig at de ikke kunne være *seg selv*, og deres egen identitet ville nærmest bli visket ut.

⁵ I fortsettelsen skriver jeg *Mødre* og *Mor* i kursiv og med stor M når jeg referer til denne idealmoren som kvinnene i Brembecks (1998) studie snakket om. Brembeck bruker også stor forbokstav når hun refererer til denne idealmoren.

Jeg kan ikke finne igjen noen lignende redsel for å bli *Mødre* hos kvinnene jeg intervjuet. Det betyr ikke at de ønsket å være *Mødre* i denne forstand. Mitt inntrykk er heller at problemstillingen ikke var særlig relevant for kvinnene jeg snakket med. Å gjøre ting uten barna var like viktig for dem som for kvinnene i Brembecks studie, men for dem virket realiseringen av dette behovet mer selvsagt enn for de unge kvinnene som Brembeck intervjuet på midten av 1990-tallet. Flere snakket om at ikke begge foreldrene trengte å være tilstede hele tiden, og at de hadde ordninger på at begge fikk dra ut og gjøre andre ting, noe de så som viktig for begge parter. Dette handlet riktignok om å gjøre, ikke om å være. Slik jeg oppfattet det, gjaldt det også de kvinnene i min studie som ordla seg på samme måte som Anne, om å ”ikke bare være mamma”. Det å ”ikke bare være mamma” handlet om muligheten til å gjøre ting som de ikke fikk gjort med barna tilstede, men det var ikke indentiteten deres som sto på spill. Om de i perioder hadde lite tid uten barna kunne det gjerne gjøre dem rastløse eller irritable, men det gjorde dem ikke til *Mødre*. De virket trygge på at de kunne fortsette å være seg selv og gjøre det de ønsket, tilpasse seg barna og barnas behov i en grad som de selv også følte seg komfortable med, og at det var godt nok. Dermed var det heller ikke avgjørende hvorvidt de satte barna i sentrum når de var sammen.

Hva er så årsaken til forskjellene mellom kvinnene i min studie og kvinnene i Brembecks studie? Hvorfor var de svenskekvinnes behov og oppfatninger et spørsmål om identitet, mens det for Oslo-kvinnene var et spørsmål om handling og selvrealisering? Før jeg begynner å drøfte dette er det nødvendig å gjøre rede for forskjellene mellom kvinnene i de to studiene. Først må det presiseres at studiene er gjort med ca 16 års mellomrom⁶, og på forskjellige steder. Neste forskjell er at de yngste kvinnene jeg intervjuet ved intervjutidspunktet var omtrent på samme alder som de eldste kvinnene som Brembeck intervjuet⁷. Det er altså en viss aldersforkjell. En tredje forskjell er kvinnes bakgrunn. Mens alle kvinnene i min studie uproblematisk kan regnes som middelklassekvinner, var dette mer varierende for kvinnene i Brembecks studie. Enkelte hadde en tydelig middelklassebakgrunn, mens andre hadde arbeiderklassebakgrunn, og det var store variasjoner i graden av utdanning. Mange av kvinnene var svært radikale, og tilhørte ungdomssubkulturer i samfunnet. Det var for øvrig disse kvinnene som sterkest uttrykte tankene om *Mødre*, og derfor er det de jeg refererer til i den videre drøftingen. Kvinnene i min studie hadde en helt annen posisjon i samfunnet, som mer etablerte, innflytelsesrike og privilegerte. Både alderen og posisjonen

⁶ Brembeck utførte intervjuene mellom 1994 og 1996.

⁷ Aldersspennet på Brembecks informanter var 16 til 32. Kvinnene jeg intervjuet var mellom 26 og ca. 40 år. Det vil si at de eldste kvinnene jeg intervjuet er på samme alder som flere av kvinnene Brembeck intervjuet.

kvinnene har kan ha innvirkning på hvordan de argumenterer og hva de vektlegger i intervjuene. Det kan tenkes at kvinnene i Brembecks studie følte at de måtte forsvare sine behov fordi de hadde en perifer posisjon i samfunnet. De poengterte at de selv var annerledes enn de fleste andre mødre, og slik det var forventet at de skulle være som mødre, selv i deres egne bekjentskapskretser (Brembeck 1998:98). Jeg har riktignok et begrenset grunnlag for å vurdere dette. Derfor vil jeg først og fremst drøfte forskjellene mellom kvinnene i min studie og kvinnene i Brembecks studie i et historisk perspektiv.

Som nevnt henger begrepet om *Mødre* sammen med en mer omfattende borgerlig moderskapsideologi om *den gode moren*, som jeg nå vil gi en kort historisk redegjørelse for. Idéen om at det er både rett og naturlig for gifte kvinner med relativt ordnet økonomi å skaffe barn, har eksistert i mange hundre år, men fra midten av 1700-tallet og spesielt utover 1800-tallet utviklet det seg en oppfatning om at kvinners biologiske formål var å bli mødre. Det var moderskapet som gjorde dem til kvinner, og som utgjorde deres identitet. Utover 1900-tallet utvidet morens rolle seg fra å være arbeidsleder og stå for barnas moralske og åndelige oppdragelse, til å personlig og alene skulle ta seg av barnas både fysiske og psykiske helse og utvikling. Dette hang sammen med idéen om at den biologiske moren var best egnet til å ta seg av sine barn fordi hun fra naturens side hadde instinkter som gjorde at hun forsto barna sine bedre enn alle andre. Hun var grunnleggende selvoppofrende, og morskjærligheten var noe som kom automatisk fordi den var del av hennes natur. Med dette ble morsrollen et kall, og kvinnen skulle vie hele livet sitt til oppdragelsen av sine barn. Å bli mor var også det eneste kvinner egentlig ønsket i livet, og alt som tok fokuset deres vekk fra det å bli og å være mor ble oppfattet som en trussel både mot kvinnen selv, hennes helse og mot samfunnet (Brembeck 1998; Rosenbeck 2005).

Mot denne bakgrunnen synes det klart hvor koplingen mellom handling og identitet kommer fra. Brembeck skriver at "[d]et är inte främst förlossning, amning, blöjexem som är problemet med att vara mamma. Det är att hantera det nätverk av tilltrasslade idéer om moderskap man plötsligt finner sig insnärjd i, måste manövrera sig fram emellan och hitta sin egen position i" (1998:46). At kvinnene i Brembecks studie var så opptatt av koplingen mellom handling og identitet, og at tanken på å bli *Mødre* skremte dem, tolker jeg som at de levde i en brytningstid, hva gjelder moderskapsidealet og morspraksis. Å bli og være mødre var ikke deres eneste mål i livet, men moderskapsidealet var fremdeles såpass nært og dominerende at det hang over dem som faretruende og skremmende. Autonomi og retten til å utforme egen identitet var ingen selvfølge, men noe de måtte forsvare. Kvinnene jeg snakket med behøvde ikke å kjempe for å unngå det borgerlige moderskapsidealet, for det var en

selvfølge for dem at de ikke ble redusert til *Mødre* når de fikk barn. Deres autonomi og identitet syntes ikke å være truet. Når de snakket om viktigheten av å gjøre andre ting, var det snarere likestilling eller individualisme som lå bak, og ikke redselen for å bli fanget i båsen *Mor*. Ideologien, om det kan kalles det, om den frigjorte kvinnen som fritt velger hva hun vil gjøre med og i livet sitt, syntes å ha en mye større betydning for kvinnene i mitt studie enn den borgerlige moderskapsideologien. Unge kvinner i dag forventer likestilling på en helt annen måte enn tidligere generasjoner kvinner (Widerberg 2001). Familiesamværet i dag er også karakterisert av en stor grad frivillighet (Dencik 2006:87). Kanskje er det derfor lettere for dem å velge å være ”mer mor”, det vil si være lenger hjemme med barna og sette barna mer i sentrum den tiden de tilbringer sammen med dem? Å være *Mor* innebærer tvang, den eneste muligheten. Dersom forholdet er basert på frivillighet kan samværet være mer for ens egen skyld også.

Kapittel 5:

Oppdragelse og grunnleggende idealer

Jeg avsluttet forrige kapittel med Denciks påstand om at familielivet i dag er karakterisert av en stor grad av frivillighet. I dette kapittelet tar jeg frivillighetsbegrepet med meg videre, i det jeg drøfter tilstedeværelsen av demokratiske prinsipper i middelklasseoppdragelse. Med *oppdragelse* sikter jeg til foreldrenes forsøk på å overføre holdninger, kunnskaper, ferdigheter, verdensbilde og livssyn til sine barn, så vel som til omsorgen de viser dem. Jeg starter med å drøfte begrepet demokrati med utgangspunkt i Giddens teori om *rene forhold*. Dette setter jeg opp mot hva mødrene i min studie mente om demokrati mellom foreldre og barn. Hvor mye kunne barna få bestemme, og hvilket formål hadde grensene kvinnene satt? Reglene de laget hadde ikke bare innvirkning på barnas liv; de hadde også innvirkning på deres eget. Deretter analyserer jeg oppdragelsen som investering. Her kommer jeg inn på hvilke mål informantene i studien min hadde for oppdragelsen. Hvordan ønsket de at barna skulle være og bli, og hva ønsket de ut av forholdet til barna? Og hva gjorde de for å oppnå det de ønsket? Fra dette går jeg over til å drøfte forestillinger om en *riktig* form for oppdragelse. I denne delen fokuserer jeg spesielt på hvordan informantene opplevde det å forholde seg til ulike kulturer, men jeg drøfter også mer generelt utenforståendes innblanding i oppdragelse og omsorg. Til slutt oppsummerer jeg kapittelet ved å drøfte hvilke grunnleggende idealer som preger kvinnenens synspunkter og hvordan de oppdrar og forholder seg til barna.

Demokrati i foreldre-barn-relasjoner

I *The Transformation of Intimacy* hevder Giddens (1992) at nære relasjoner er i ferd med å bli det han kaller *rene forhold* (*pure relationships*). Et grunnleggende trekk ved *rene forhold* er at de er demokratiske. Giddens bruker et helt kapittel på å resonnerer rundt hva demokrati er, og på å forklare hvordan personlige forhold kan være demokratiske. Med referanse til den britiske politiske teoretikeren David Held lister han opp elementer som går igjen i de fleste definisjoner av politisk demokrati. Oppsummert kan vi si at demokrati innebærer at alle skal gis mulighet til å utvikle og uttrykke sine egenskaper, så vel som respektere andres rett til det samme. Videre skal alle beskyttes mot vilkårlig og undertrykkende makt, og gis mulighet til å påvirke sine egne livsvilkår. Følgelig må det finnes mulighet for å forhandle om vedtak som

påvirker en. Dette betyr at autoriteter anerkjennes så lenge de respekterer individenes autonomi, og kan stilles til ansvar for de vedtakene som gjøres på vegne av majoriteten. Ansvarlighet og åpenhet i forhold til avgjørelser fostrer tillit, hvilket er avgjørende for at demokratiet skal fungere. Samtidig er det viktig å påpeke at autonomi og demokrati innebærer plikter så vel som rettigheter, og at det ene både forutsetter og leder til det andre (Giddens 1992:184-188). Slik jeg forstår det, mener Giddens at utviklingen av politisk demokrati og idealet om det autonome individet henger sammen med utviklingen av en demokratisk etikk, som igjen har gjort personlige forhold mer demokratiske. *Rene forhold* defineres av åpenhet og tillit, og verner om partenes autonomi og integritet. Demokrati er således en forutsetning for *rene forhold*.

Selv om Giddens hovedsaklig skriver om forhold mellom voksne, hevder han at også forhold mellom voksne og barn både kan og bør være demokratiske på lik linje med et demokratisk politisk system.

It is a right of the child, in other words, to be treated as a putative equal of the adult. Actions which cannot be negotiated directly with the child, because he or she is too young to grasp what is entailed, should be capable of counterfactual justification. The presumption is that agreement could be reached, and trust sustained, if the child were sufficiently autonomous to be able to deploy arguments on an equal basis to the adult. (Giddens 1992:191-192)

Argumentet om at foreldre og barn i fellesskap kunne komme fram til enighet dersom barnet var selvstendig nok til å kunne argumentere på lik linje med den voksne kan teoretisk sett sammenlignes med hvordan demokratiske systemer i stor grad fungerer i praksis. Fordi de fleste hverken har tid, mulighet eller kunnskapen som trengs for å ta informerte og veloverveide avgjørelser i mange enkeltsaker tas beslutningene ofte av politikerne etter råd fra eksperter. For å behandle barnet som *antatt likestilt (putative equal)* må foreldrene altså etter beste evne ta avgjørelser som de mener barnet ville godtatt dersom det hadde mer erfaring og kunnskap. Dette forutsetter at den voksne er bevisst på og tilbakeholden med å bruke den makten som han eller hun faktisk har. På den annen side tas det likevel ikke hensyn til at barnet, også med en voksens erfaring og kunnskap, potensielt kunne være uenig i foreldrenes avgjørelser, hvor fornuftige foreldrene enn mener de er. Dermed er det ikke et faktisk demokrati, men et hypotetisk, basert på forestillingen om barnet som annerledes enn det faktisk er. Det kan derfor være mer passende å snakke om forhold preget av *demokratiske prinsipper* heller enn om faktisk demokratiske forhold.

Barnelovens § 30-33 fastslår forøvrig at forholdet mellom foreldre og barn *skal* reguleres av demokratiske prinsipper (www.lovdata.no). Barneloven samsvarer mer eller mindre med FNs barnekonvensjon, som Norge ratifiserte i 1991. I følge loven plikter

foreldrene å kontinuerlig utvide barnets selvråderett med alderen, og frem til barnet blir myndig. Barnet har rett til å uttrykke egne synspunkter, bli hørt og tatt hensyn til, og i alle saker som vedrører barnet skal foreldrene handle til barnets beste. Fra fylte sju år har barnet rett til å bli hørt før avgjørelser tas på vegne av ham eller henne, og fra fylte tolv år skal barnets synspunkter legges stor vekt på. Samtidig er det en skjønnsak i hvilken grad foreldrene skal handle etter barnets synspunkter eller ikke, og ”stor vekt på” er også relativt. Foreldrene, på sin side, har ifølge både Barneloven og barnekonvensjonen både rett og plikt til å ta avgjørelser på vegne av barnet, så lenge de følger de øvrige punktene i loven. Altså skal utenforstående, staten inkludert, la foreldrene ta avgjørelser på vegne av barna så sant de ikke bryter loven. FNs barnekonvensjon slår også fast at barnet har samme rett til vern mot vilkårlig innblanding i sitt privatliv, i familien og i hjemmet.

En endring i maktforholdet mellom foreldre og barn utviklet seg fra begynnelsen av 1900-tallet, og var i første omgang økonomisk basert. Markedet rettet stadig større oppmerksomhet mot barna, og barna fikk stadig større innflytelse på hva og hvor mye foreldrene kjøpte til dem (Cunningham 2005:191-192). En av de første studiene som fant tegn til et skifte fra en autoritær til en mer demokratisk form for oppdragelse ble utført blant middelklasseforeldre i Canada på 1950-tallet (Jamieson 1998:66). I dag er oppdragelse i mange vestlige land preget av forhandling og forklaring (se for eks. Dencik 2006; Frønes 2003; Jamieson 1998; Lareau 2002). I studier hvor et klasseperspektiv er lagt til grunn er det tydelig at dette først og fremst gjelder middeklassefamilier (Jamieson 1998; Lareau 2002).

Den britiske sosiologen Lynn Jamieson skriver at

”the middle-class use of reasoning and intellectualizing of conflict is telling the child about what it means to be middle-class and in control of your life. Working-class parents do not encourage their children to have fantasies of autonomy and control because, for them at least, life is not like that” (1998:69).

Brembeck trekker frem samme sammenheng i sin analyse av svensk arbeiderklasseoppdragelse (1992:71). Den amerikanske sosiologen Annette Lareau (2002) fant også samme forhold mellom arbeiderklasseforeldre og middelklasseforeldre i sin studie fra begynnelsen av 1990-tallet. Middelklasseforeldrene la vekt på å snakke med barna sine for å utvikle språket deres, så vel som evnen til å resonnere, presisere, forklare og forhandle. De foretrakk også å ”snakke barna til fornuft”, heller enn å bruke mer konkrete former for belønning og straff. En effekt av oppdragelsen var at middelklassebarna utviklet det Lareau kaller *a sense of entitlement*. Begrepet kan forklares som en forståelse av å ha rett til å bli hørt og tatt hensyn til og en opplevelse av å faktisk ha evnen til å påvirke ens egne livsforhold. Arbeiderklasseforeldrene og de fattige foreldrene snakket mye mindre med barna sine, og

diskuterte ikke med dem. Isteden ga de korte direktiver som de forventet at barna adlød omgående. I Skandinavisk kontekst fant Brembeck (1992) forskjeller mellom lavere middelklasseforeldre på den ene siden og arbeiderklasseforeldre og høyere middelklasseforeldre på den andre, men forskjellene var betydelig mindre enn i Lareaus studie.

Rådgivningslitteraturen rettet mot foreldre kan sies å ha utviklet seg i samme retning som middelklassens oppdragelsesmønster. I dag er den også preget av demokratiske prinsipper. I Norge var barnepsykologen og kvinnesakskvinnen Åse Gruda Skard (1905-1985) en av de første som offentlig argumenterte for demokrati i familien. I boken *Ungene våre*, fra 1948⁸, argumenterer hun for at likestilling og demokrati både mellom kvinner og menn og mellom foreldre og barn er nødvendig for å unngå totalitære regimer som nazismen (Skard 2009). Idéen om å unngå nye totalitære regimer, så vel som å kjempe mot diskriminering og undertrykkelse gjennom en ny form for oppdragelse lå også bak idealene om såkalt *fri oppdragelse*, som fikk innflytelse spesielt i etterkant av andre verdenskrig (Brembeck 1998:209). Hovedtanken bak *fri oppdragelse* var at barna ikke skulle lære å adlyde blindt, men å tenke selvstendig og dermed selv bli istand til å vurdere hva som var rett og galt. Både mens idéene hadde stor innflytelse, fram til ca 1970-tallet, og i ettertid, har mange kritisert oppdragelsesformen fordi den ble tolket som ensbetydende med et totalt fravær av grensesetting (Brembeck 1998:210-215). I dag finnes det et bredt spekter av rådgivningsbøker som oppfordrer til å behandle barna som *antatt likestilte*, for å bruke Giddens uttrykk (se blant annet Juul 2005; Hansson & Oscarsson 2006; Ulvund 2009). Ingen av disse oppfordrer til at barna skal få bestemme alene; alle er tydelige på at foreldrene må velge hva barna kan få ha innflytelse over, og at det er foreldrene som til syvende og sist skal ta avgjørelsene fordi det er de som har ansvaret for både barna og seg selv. Likevel er det enkelte som legger større vekt på at det ikke skal tippe over til at barna bestemmer og foreldrene føyer seg, slik som den danske psykologen Bent Hougaard i boken *Curligforeldre og servicebarn* (2005). Hougaard skriver her om mange tilfeller der han mener barnas medbestemmelsesrett hadde gått for langt. Han er likevel enig i at barna skal lyttes til og tas hensyn til, og rådene han gir er i tråd med behandlingen av barna som *antatt likestilte*.

⁸ Boken er en revidert utgave av Skards første bok fra 1940, som på grunn av krigen kun ble utgitt i Sverige.

Et mer nyansert bilde – ja, nei eller tja

Alena, som i hovedsak hadde et utenfraperspektiv på norsk kultur, hadde inntrykk av at demokrati mellom foreldre og barn var noe man var svært opptatt av i Norge. På et grunnleggende nivå mente alle kvinnene jeg intervjuet at demokratiske prinsipper var viktige i forholdet til barna. På det mer partikulære var det likevel variasjoner. Det de var enige om var at alle i familien hadde rett til å bli hørt, og alles følelser og behov skulle tas hensyn til i beslutningstagenden. Ingen av mødrene syntes foreldre skulle være absolutte autoriteter og at barna ensidig skulle adlyde. En viktig årsak til at de tok avstand fra en autoritær oppdragelse var oppfatningen om at et mer likestilt forhold førte til et nærere og bedre forhold, og det var verdifullt både for dem selv og for barna. Dette er helt i tråd med det Giddens hevder i *The Transformation of Intimacy*. Flere opplevde også at enkelte demokratiske prinsipper forenklet oppdragelsesoppgaven. Hvis reglene gjaldt alle, og de ble forklart på en måte så barna forsto dem, respekterte barna dem også i større grad. På den annen side var flere opptatt av man ikke kunne komme unna det skjeve maktforholdet mellom foreldre og barn. For eksempel var det jo oftest foreldrene som laget reglene, så selv om de gjaldt for alle, var det lettere å overholde dem for foreldrene enn for barna. Som Alena sa: ”You know, you always have the ways to set [the rules] the way you like it.” For den voksne kunne regelen godt synes både rasjonell og rettferdig, men for barnet var den bare hva den voksne hadde bestemt, mente hun. Det varierte også i hvilken grad barna ble behandlet som *antatt likestilte*, og i hvilken grad barna fikk delta i konkrete avgjørelser.

Noen av kvinnene diskuterte og forhandlet med barna i saker barna hadde en formening om, og kom fram til avgjørelser sammen med dem. Dette gjalt i forhold til barn som var fra rundt tre år og oppover, men hvor mange avgjørelser barna hadde en formening om varierte ut fra alderen. For enkelte var det få ting som ikke kunne diskuteres og forhandles. Absolutte regler gjaldt da i hovedsak barnas, deres egen og andres fysiske helse og sikkerhet, og det gjaldt folkeskikk. Mødrene forventet at barna skulle oppføre seg høflig, hyggelig og respektfullt, skjønt det varierte hva dette innebar i praksis.

De andre informantene mente også det var viktig å la barna få uttrykke sine meninger og tanker, men ønsket ikke å la dem bestemme i like stor grad i konkrete avgjørelser. De likte å være tydelige mot barna på at det var de som bestemte, fordi det var viktig at de kunne adlyde når foreldrene satte foten ned. Gjorde de det opplevdes det som lettere å inkludere dem i mindre viktige avgjørelser. Det var altså greit å inkludere barna så lenge de ikke risikerte at de selv mistet kontrollen. Flere mente også at det ikke var bra for barna å bestemme for mye. Å ta valg innebar ofte et ansvar som de mente barna var for små til å ta, og det var slitsomt for

dem å ha for mange eller for store valg. Derfor var det viktig å la dem *slippe* å ta stilling til for mye. Å bestemme for barna var en måte å *la barna være barn* på, det vil si uten for mange valgmuligheter, men også uten ansvar og bekymringer. Dette innebærer et spesifikt syn på hva det vil si å være barn, og på hvordan barndommen ideelt skal være. Å *få være barn* anses for å være en av barnas rettigheter. Historisk sett henger rettigheten sammen med det romantiske synet på barn og barndom som utviklet seg spesielt fra slutten av 1700-tallet, og som skilte barnas verden skarpt fra voksenverdenen (Cunningham 2005). I dag støttes den blant annet av FNs barnekonvensjon. Samtidig kan rettigheten vanskelig kombineres med synet om barnets rett til en viss grad av automoni (Cunningham 2005:205).

Informantene som i større grad tok barna med på beslutninger så ikke ut til å ha samme bekymringer i forhold til barnas valgmuligheter. De hadde tvert i mot en sterk tro på at barna i stor grad visste hva de hadde behov for og hva som var viktig for dem, og så ikke på beslutningsdeltakelsen som en byrde de skulle skånes for. I stedet opplevde de den som en kilde til gjensidig tillit i forholdet. Et eksempel er hvordan Jana forholdt seg til det når sønnen en gang i blant ikke ville gå i barnehagen.

Noen ganger kan man være litt sliten, rett og slett, og ikke orke å gå i barnehagen, og det synes jeg også er veldig viktig å se, og ikke bare si ”nei, men nå er det barnehage, nå må du gå”. Det blir dumt, så da er det viktig å høre på dem. Min erfaring er at det han sa, det var alltid riktig.

Dersom sønnen ikke ønsket å gå i barnehagen mente hun at dette hadde utgangspunkt i et reelt behov som det var viktig å ta hensyn til. Det var ikke slik at han fant på ting for å slippe unna bare fordi han hadde mer lyst til å være hjemme. Derfor fremhevet hun at hun ikke trodde det var naturlig for barn å lyve, men at de kunne lære seg å lyve dersom de ikke fikk dekket behovene sine på andre måter. De fleste andre stolte også på at barna kommuniserte ærlig, men flere hadde mindre tro på at barna visste hva de hadde behov for selv. Dette gjaldt riktignok ikke spedbarna. De fleste mente spedbarna selv kunne regulere det meste som angikk dem, hvilket i hovedsak vil si mat og søvn. Når interessene og behovene til barna etter hvert ble stadig mer komplekse, mente flere at behov og ønsker lettere kunne forveksles.

I noen tilfeller så ikke valgene ut til å være av noen særskilt betydning for barna, og forhandling rundt hver eneste lille avgjørelse fulgt av flere runder med ombestemmelser var slitsomt både for foreldre og barn. Valgmuligheter kunne også oppmuntre barna til å enten teste eller lete etter foreldrenes grenser (eller begge deler), noe som også kunne være utmattende både for foreldre og barn. Tydelige regler skapte derimot trygghet for barna, mente flere. Marthes erfaring var at dersom barna fikk ta del i alle mulige små avgjørelser skapte dette mer krangling og frustrasjon enn følelsen av å bli tatt hensyn til.

For jeg tror ikke han er så tydelig på hva han vil, det er mer det at han skal ville noe. Og da føler jeg at det er mye bedre at jeg bare sier at ”nå tar vi den koppen, og ferdig med det”, og da føler jeg ikke at det er noe sånn overstyring av ham, fordi det er ikke noe viktig for ham egentlig. Man merker litt på barnet sitt om det er noe de virkelig, virkelig vil, eller om det er noe som de bare liksom skal ville, bare for å ville det.

Samtidig anså hun ikke seg selv som veldig streng, og kunne godt gi etter for gode argumenter, selv om hun forsøkte å være konsekvent og holde seg til det hun hadde sagt.

Enten de var mer eller mindre strenge, viste ikke kvinnene jeg intervjuet noen betydelig usikkerhet i forhold til grensesetting. Da var det annerledes med mange av foreldrene som Brembeck (1992) intervjuet på midten av 1980-tallet. Foreldrene fra lavere middelklasse tok avstand fra foreldreautoriteten, og ønsket å ha et likestilt og kameratslig forhold til barna. Når de så behov for å sette grenser kunne dette føre til en indre konflikt, fordi de på den ene siden ønsket å la barna styre seg selv, men på den andre siden opplevde at barna ikke tok til seg foreldrenes verdier uten at de tok mer styring over dem. I de tilfellene de grep inn overfor barna og satte grenser for dem var dette for å begrense barnas selvsentrering, og lære dem å ta hensyn til andre. Disse grensene ble riktignok satt med utgangspunkt i hva de oppfattet som barnas *egentlige* ønsker og behov (Brembeck 1992:144).

Kvinnene som Brembeck (1998) intervjuet på midten av 1990-tallet hadde et grunnleggende annerledes syn på oppdragelse enn både sine egen foreldre og de middelklasseforeldrene som Brembeck (1992) intervjuet i sin forrige studie. De hadde ikke samme ambivalente forhold til regler og grensesetting som beskrevet over. Dette var ikke fordi de mente foreldrene hadde gjort noe feil, men fordi samfunnet hadde blitt grunnleggende annerledes enn det var i deres barndom. Et oversiktlig, stabilt og relativt lite samfunn var erstattet av et uoversiktlig og til tider kaotisk samfunn i hurtig endring (Brembeck 1998:214). De mente derfor at det ble stilt helt andre krav til dem som mødre enn hva som var tilfellet for foreldrene da de selv var barn. På midten av 1990-tallet var det viktig å gi trygghet, stabilitet og faste rammer til barna, slik at de enklere kunne forholde seg til flere ulike omsorgspersoner og ulike kulturelle og sosiale settinger (Brembeck 1998). Med Denciks (2006) ord skulle familien fungere som en *stabilitetssone*, som ga familiemedlemmene den tryggheten og forutsigbarheten de hadde behov for for å fungere godt i det postmoderne samfunnet. Her spilte regler og rutiner en viktig rolle. Slik sett ligner deres forholdningssett på den til kvinnene i min studie.

Det er en utbredt oppfatning at verden faktisk har blitt farligere og mindre barnevennlig, skjønt det kan argumenteres for at den trygge og barnevennlige verdenen i ”gamle dager” kun er en nostalgisk fantasi (Cunningham 2005:193). Uansett ser foreldre i dag

ut til å sette strengere regler og ha mer oppsyn med barna sine enn tidligere, med hensikten å beskytte dem, og de ser ut til å ha en annen forståelse av risiko og av sitt ansvar og enn foreldre tidligere har hatt (Lundgren 2006:31-32, 81-82; Norheim 2010:53-54). Dette bør ikke tolkes som tidligere foreldres manglende interesse for å beskytte barna. Det er heller praktiske forhold og kryssende forventninger og idealer som har gjort det praktisk vanskelig å gjennomføre (Thorsen 1993). Et viktig poeng er også at ansvaret for barna tidligere har vært ansett som mer kollektivt (Brembeck 1992:50). Dette skal jeg komme tilbake til.

For småbarnsmødrene Brembeck (1998) intervjuet var trygghet for barna i form av faste rammer og rutiner dessuten nødvendig for at de kunne bruke tid på sine egne livsprosjekter, i form av jobb og fritidsaktiviteter. Dermed var oppdragelsen også med på å realisere en kjønnsbasert likestilling for kvinnene (Brembeck 1998). Brembeck påpeker at likestillingen er en del av den etikken kvinnene står for, nemlig at alle er selvstendige individer som må ta ansvar for sine egne handlinger (Brembeck 1998:217). Dette samsvarer med den demokratiske etikken som Giddens (1992) beskriver, som lar hvert individ uttrykke seg selv og påvirke egne livsforhold, så vel som respekterer andres rett til det samme. I foreldre-barn-forhold får denne etikken uttrykk gjennom at barna på den ene siden blir lyttet til og får være med og bestemme i forhold som påvirker dem. På den andre siden har foreldrene rett til det samme, og på dette grunnlaget settes det derfor grenser for barna. Foreldrene skal ikke ofre seg for barna, slik som den borgerlige idealmoren omtalt i forrige kapittel. Som en av kvinnene i min studie sa; hun ville gjøre veldig mye for barna sine, men ”not everything, no. I don’t even want to say that, and I don’t think it, that you should give them everything and sacrifice yourself or something.” Likt det Kant (1997) hevder i sitt kategoriske imperativ, var den rådende holdningen som kom frem i mitt materiale at begge parter, både mor og barn, skulle føle at de var et mål i seg selv, og ikke bare et middel. Mor skulle ikke være en tjener for barnet, like lite som barnet skulle være en tjener for foreldrene.

Oppdragelsen som investering

Oppdragelsen foreldre gir barna sine kan også forstås som en investering, deriblant som en investering i forholdet. Kvinnene jeg intervjuet tilpasset oppdragelsen i forsøk på å skape det forholdet de ønsket å ha til barna. Dette var et forhold de selv også fikk noe ut av. Sånn sett strebet de etter *rene forhold*, i Giddens betydning. Mange av kvinnene ønsket å være venner med barna sine, og syntes det var gøy å gjøre ting sammen med barna. De innviet gjerne barna i sine egne interesser, men generelt var det gøy å gjøre ting de små syntes var gøy. Interesser så ut til å smitte begge veier, og det var et viktig poeng å ikke bare gjøre ting for barnas skyld,

men at begge parter hadde det gøy. Å gjøre ting sammen med barna og engasjere seg i felles prosjekter var også noe akademikerforeldrene i sosiologen Helene Aarseth (2008) sin studie var opptatt av. Det var en del av *sosialiseringsprosjektet* som barnas oppdragelse utgjorde. Sosialiseringsprosjektet skapte denne opplevelsen av *entitlement* hos barna, som jeg beskrev over, og blant annet på grunn av denne så ble skillet mellom voksne og barn delvis visket ut. Dermed ble forholdet mellom foreldre og barn også i praksis preget av gjensidigheten som er grunnleggende for Giddens *rene relasjoner* (Aarseth 2008:15-16).

Foreldrene i Aarseths studie hadde riktignok en del eldre barn enn kvinnene i min studie, så venneforholdet mellom voksne og barn var antakelig annerledes der. For foreldrene Aarseth intervjuet var ikke omsorgsarbeidet en sentral del av hverdagslivet på samme måte som for kvinnene jeg intervjuet. Selv om flere av mødrene jeg møtte ønsket å være venner med barna også her og nå, var vennskap noe flere først og fremst så for seg når barna ble tenåringer og etter hvert voksne.

For Jana var det et både-og. Hun ønsket å være en venn for barna sine nå, men hun ønsket også at vennskapsforholdet ville vare, og utvikle seg. Håpet var at hun skulle få et like godt venneforhold til sine fremtidig voksne barn som mannen hennes allerede hadde til de voksne barna han hadde fra et tidligere forhold.

Det er helt fantastisk å se at de går sammen på en konsert og tar en øl, og... Sånn ønsker jeg å være som mor. Som er tilstede, og som de kommer til og sier ”mamma, kan vi ikke gå på kino sammen?” Og ikke bare når de er fem år, men også når de er kanskje femten, seksten. Det må være helt supert! ... Å gjøre ting sammen når de er store. Gå på en konsert og dra på ferie sammen. Og ikke at de må, men at de vil.

Både Jana og de andre kvinnene mente vennskap med barna var noe de måtte jobbe for. For å kunne oppnå et vennskapsforhold senere var det viktig å legge et grunnlag, som besto av åpenhet, tillit og likeverd, og helst begrenset med mas. Flere av kvinnene så derfor på oppdragelsen nå som en investering for et livslangt forhold til barna.

Også på andre områder er oppdragelsen foreldrene praktiserer en investering for fremtiden. Mange middelklasseforeldre legger til rette for aktiviteter som på sikt kan hjelpe dem til å oppnå samme sosiale og økonomiske status som dem selv (Vincent & Ball 2007). Dette var ikke noe kvinnene jeg intervjuet la stor vekt på, skjønt enkelte nevnte at de ønsket at barna skulle bli økonomisk uavhengige når de ble voksne, og en viss dose selvdisciplin var svært nyttig for å oppnå det. Kanskje er ikke økonomisk planlegging like viktig eller relevant i sosialdemokratiske Norge som i det mer klassepregede Storbritannia. De la riktignok stor vekt på å gi barna kulturell kapital, noe som også er vanlig i middelklasseoppdragelse i andre vestlige land (Lareau 2002; Vincent & Ball 2007). Bred kulturell forståelse, eller med Denciks (2006) begrep, *absolutt sosialt gehør*, er en viktig verdi for stadig flere. Den såkalte

cultural omnivore, som tar del i og har kjennskap til svært mange ulike kulturer, både såkalt høy og lav kultur og kulturer fra ulike steder i verden, er et voksende fenomen (Vincent & Ball 2007). Kvinnene jeg intervjuet ønsket at barna skulle lære seg å omgås mange ulike slags mennesker, og kjenne til ulike kulturer. Dette var vektlagt like mye av både kvinnene som enten selv eller gjennom partner eller foreldre hadde tilknytning til andre land og kulturer, og kvinnene som ikke hadde det. Det var viktig å stadig utvide barnas horisonter. En av kvinnene Brembeck intervjuet snakket om det samme. For henne handlet oppdragelse om ”hur man ger frihet och hur man ger rättigheter och hur man lotsar barnet... du vet, gården, kompisar, större och större cirklar...”, helst inntil hele verden var inkludert (Brembeck 1998:201). Barnehagen var gjerne første sted hvor barna lærte å forholde seg til andre mennesker og andre regler enn hjemme. På fritiden kunne de tas med på biblioteket, på konserter, teater og andre kulturarrangementer. Sist men ikke minst skulle barna få oppleve andre land og kulturer på lengre reiser.

Finnes det noen riktig oppdragelse?

Mødrene jeg intervjuet hadde tillit til den oppdragelsen de ga barna sine, og til at de kunne vurdere hva som var best for dem. En del av dem hadde lest litteratur om barneoppdragelse, og litteraturen kunne fungere som inspirasjonskilde og som utgangspunkt for refleksjon. Ekspertråd og forskning kunne oppsøkes i spesielle tilfeller der de var usikre på noe, men de diskuterte sjelden barneoppdragelse med folk utenfor familien. De fleste fortrakk å finne ut av ting i forhold til barna på egen hånd, eller de diskuterte med partneren.

Jeg spurte informantene om de noen gang hadde fått uoppfordrede råd eller kommentarer fra fremmede, og hvordan de i så fall forholdt seg til dette. Flere av kvinnene hadde opplevd det, og alle trodde dette hadde å gjøre med at de var, så ut eller gjorde noe annerledes enn det de oppfattet som normen. De trodde altså ikke det var vanlig å få uoppfordrede råd, og denne oppfatningen delte de kvinnene som ikke hadde mottatt slike råd eller kommentarer selv. De fleste var nok forsiktige med å blande seg inn i andre foreldres anliggender. Det burde man også være, fordi alle foreldre gjør sitt beste, mente de. Unntaket var dersom noen virkelig mistenkte omsorgssvikt. Da var selvfølgelig barnets ve og vel viktigere enn foreldrenes integritet, og for mye innblanding var bedre enn for lite. Men innblanding som enkelte av informantene hadde opplevd dreide seg ikke om mistanke om omsorgssvikt. Derfor følte de innblanding var nødvendig, og ikke til hjelp.

Kommentarene de hadde fått hentydet gjerne at de ikke tok seg tilstrekkelig av barna, og satte deres evne som omsorgsperson under tvil. Det var stort sett godt voksne eller eldre

kvinner som kom med kommentarene. Som én av kvinnene sa: ”Jeg tenker at damer over en viss alder føler vel at de har rett til å si hva de vil. Uansett hvem det måtte sære, så sier de det uansett.” Et par av kvinnene mente at de nok kunne se veldig unge ut, og at dette nok var årsaken til at eldre kvinner blandet seg. Var det slik at godt voksne mødre gjerne så på yngre mødre som slurvete og useriøse? Det kunne virke slik, syntes de. En av de andre kvinnene mente eldre norske kvinner så på ikke-vestlige mødre på samme måte. Hun selv hadde fått flere kommentarer, og hun kjente flere kvinner med ikke-vestlig utseende som også hadde opplevd dette. Utseendet så for de eldre norske kvinnene ut til å være faktoren som gjorde det fritt frem for innblanding.

Fordi innblanding kom uventet kunne det være vanskelig å vite hvordan de skulle reagere, og det var nok medvirkende til at den føltes krenkende. ”Jeg har en tendens til å bli så sjokkert, da, når sånne ting skjer, at jeg klarer ikke å forsvare meg, på en måte. For jeg blir liksom ofte stående litt sånn, litt sånn i vantro. At, er det mulig å si sånn, liksom!” sa en av kvinnene. Det gjaldt å lære seg selv måter å håndtere slike episoder, lære seg å svare tilbake, for ellers gikk det bare ut over dem selv. En av mødrene fortalte at hun i begynnelsen hadde blitt irritert og såret over kommentarer fra fremmede. En gang hadde hun også blitt veldig sint, men etter å ha snakket om denne episoden sammen med mannen sin, som også hadde vært tilstede, klarte hun å slutte å ta det så alvorlig. Hun visse jo at hun selv kjente barnet sitt bedre enn den fremmede, og at hun faktisk var en veldig bra mamma. Derfor begynte hun heller å spøke når fremmede blandet seg, og å le av det hele.

Informantene oppfattet det altså som normbrytende å uoppfordret blande seg inn i andre foreldres handlinger og oppdragelsesstrategier. Foreldre måtte selv avgjøre hvordan de forholdt seg til barna. En del av rådgivningslitteraturen rettet mot foreldre i dag, og de siste 50-60 årene, legger også vekt på at foreldre må stole på seg selv og ta egne avgjørelser, basert på både fornuft og følelser (se blant annet Nylander 2002; Sears & Sears 2005; Spock 1952; Ulvund 2009). Det finnes ikke noe som er det eneste riktige; noe er bare *mer* riktig enn annet, ser ekspertene ut til å mene. De uttrykker altså en begrenset relativisme. Ulvund poengterer også at ”[s]iden Norge etter hvert er blitt et samfunn der mange kulturer lever sammen, er det viktig å være klar over at det finnes mange ulike forsvarlige måter å behandle barn på” (2009:15). Likevel finnes det også oppfatninger om former for mer udiskutabelt *riktig* oppdragelse. En av kvinnene jeg intervjuet, som ikke personlig hadde opplevd å få uoppfordrede kommentarer eller råd fra fremmede, fortalte om en opplevelse hun hadde hatt en gang hun jobbet som frivillig med å hjelpe nyankomne flyktninger. Som del av jobben hadde hun vært med på et seminar om barneoppdragelse. Poenget med seminaret var å skape

kulturforståelse og kommunikasjon, men slik informanten opplevde det, hadde det bare vært plass til kursleders egen kulturforståelse, som kunne oppsummeres slik: I Norge setter man grenser for barna mens de er små, mens man slipper dem gradvis etter hvert som de blir større. Derfor er norske barn stort sett stille og rolige, hvilket vil si at de har god oppdragelse. Innvandrere (uten nøyere spesifiseringer) setter ikke grenser for barna når de er små, men gjør det i stedet når de blir store. Derfor er innvandrerbarn bråkete og uregjerlige, hvilket vil si at de har dårlig oppdragelse. Det første var riktig og det andre var galt, og skulle man bo i Norge måtte man følge den ”norske modellen”. Informanten hadde reagert ganske kraftig på dette, og syntes spesielt det var mot sin hensikt å presentere et slikt syn på et seminar som skulle handle om kulturforståelse og kommunikasjon. Dette åpnet ikke i særlig grad for kommunikasjon, og viste heller ikke noen god kulturforståelse, mente hun. Hun reagerte på hvordan kurslederen skar alle over én kam, og dessuten på hvordan hun kategoriserte noe som god oppdragelse og noe som dårlig. Hennes egne barn, for eksempel, var ikke alltid så stille og rolige.

Men ikke nødvendigvis fordi de har dårlig oppdragelse, eller sånt, de bare koser seg, de føler frihet, liksom, de føler at de har... De får kontakt, på en måte. ... Men det er liksom, andre tolker det som dårlig oppdragelse, da. Hvis de går rundt og prater og leker og roper høyt, og sånt. Da tar andre det liksom at barnet har ikke oppdragelse i det hele tatt. Men det er et bevisst valg, og vi lar dem slippe løs, ikke sant.

Det var tydelig at hun likte å se den livsgleden barna viste når de fikk leke fritt på denne måten. Dette kan også forstås som en måte å ”la barna være barn” på.

Flere av kvinnene hadde opplevelser knyttet til det å forholde seg til ulike kulturer. Noen ganger kunne dette være uproblematisk, mens andre ganger kunne det være krevende å omstille seg. En følte seg for eksempel for ettergivende i den ene kulturen hun hadde tilknytning til, mens hun var mer på bølgelengde med foreldre i den andre kulturen. En av de andre fortalte om den vonde følelsen av å falle mellom to stoler. I hjemlandet hennes var det vanlig å bruke fysisk straff som oppdragelsesmetode. Hvordan foreldre praktiserte slik straff, varierte fra lettere klaps på barnets hånd, til ørefik eller ”ris” ved bruk av en fleksibel pinne eller lignende. Selv ville hun ikke bruke noe redskap for å fysisk disiplinere barna sine, og hun ville heller ikke gi barna ørefik. Å gi et lettere klaps med hånden syntes hun derimot var greit i enkelte situasjoner, som en måte å understreke det hun mente på. En gang hadde hun gjort det offentlig i Norge, og selv om ingen sa noe til henne, opplevde hun reaksjonene hun fikk som vonde. ”Alle så på meg som et monster – sadistisk mor.” I hjemlandet, derimot, var hun ikke streng nok, og barna ble ansett som bortskjemte fordi de ikke adlød. Oppdragelsen hun ga ble gal begge steder, hun holdt ikke mål i forhold til noen av standardene. Mange ganger hadde hun diskutert fysisk straff med andre mødre i Norge, og fått høre at hun gjorde

noe forferdelig mot barna. Moren jeg snakket med kunne godt være enig i argumentene de andre hadde mot å slå, men i praksis kunne det noen ganger være vanskelig å finne andre utveier. Det skulle ikke skje ofte, og man måtte ikke skade barnet, men det måtte være greit å slå noen ganger. Det var også en til av kvinnene jeg intervjuet som syntes det var ok å gi lettere klaps i oppdragelsesøyemed. Hun hadde også diskutert dette med andre mødre, men da om hvor grensen gikk mellom hva som var ok som oppdragelsesstrategi og hva som var voldelig. Man måtte ikke slå hardt; klappet skulle fungere mer symbolsk, som et signal. Bortsett fra hva gjelder holdningen til fysisk straff som oppdragelsesmiddel, skilte ikke forholdet disse kvinnene hadde til sine barn seg fra forholdet de andre kvinnene hadde til sine barn. På enkelte områder var de også blant de som praktiserte mest intensiv barneomsorg de første årene, og de var svært lydhøre overfor barnas signaler. De ammet lenge og på barnas etterspørsel, ønsket ikke å la barna gråte og lot lenge barna sove i foreldresengen om natten. Holdningen til fysisk straff kan altså ikke uten videre brukes som grunnlag for å vurdere foreldres omsorg for sine barn.

Det er ikke veldig lenge siden mange i Norge aksepterte fysisk straff i oppdragelsesøyemed, men i dag er det antakelig få som synes det er ok (Halland 2007). Det ser ut til å være bred enighet om at fysisk straff hverken fungerer eller er etisk forsvarlig, og forøvrig har det vært ulovlig siden 1987. En lovavklaring fra 2010 presiserte at dette inkluderte lettere klaps⁹. Loven kan tenkes å gjøre det mer akseptabelt å blande seg inn dersom andre foreldre bruker slag som oppdragelsesmetode. Bortsett fra det ser det ellers ut til at de fleste er forsiktige med å uttrykke oppfatninger om absolutte sannheter når det gjelder barneoppdragelse, i alle fall overfor folk de ikke kjenner godt. Dette kan være et uttrykk for en relativisme i synet på god oppdragelse, men det kan like godt være et uttrykk for holdninger til hva som er private anliggender. Selv om barn i Norge i dag har bedre rettssikkerhet enn noen gang, og enn i de fleste andre steder i verden, har jeg over vist at oppdragelse, så sant den ikke innebærer omsorgssvikt, blir ansett som et privat anliggende. Dette er riktignok begrenset av at både barnehage og skole har en oppdragende funksjon, men også barnehageloven og skoleloven presiserer at foreldrene både har retten til og hovedansvaret for oppdragelsen av barna.

Arbeiderklasseforeldrene Brembeck intervjuet på midten av 1980-tallet hadde et annet syn på innblanding og oppdragelsesansvaret. De mente at man ikke bare skulle oppdra og bry

⁹ Lovendringen fra 2010 inkluderer skremmende og plagsom oppførsel som forbudt, og i en pressemelding 09.04.2010 vedrørende lovendringen sa statsråd Audun Lysbakken at det blant annet ville si at innelåsing eller trusler om straff, skade eller å bli forlatt også var ulovlig (www.regjeringen.no).

seg om ens egne barn, men også andres. Ansvar for barna kunne til dels oppfattes som et kollektivt ansvar. Denne oppfatningen av ansvaret for barna var en viktig grunn til at de kunne la barna ferdes forholdsvis fritt, og utenfor oppsyn, for var de ikke selv i nærheten hadde de tillit til at noen andre var der og tok ansvar (Brembeck 1992:50-51). Samtidig opplevde de at denne kollektive ansvarsfølelsen var i ferd med å forvitte. Folk tok ikke lenger ansvar for andre enn sine egne barn, og knapt nok det, og man skulle heller ikke irettesette andres barn. Den minkende kollektive ansvarsfølelsen gjorde verden farligere, mente de, og derfor måtte de ta større ansvar selv, gjennom strengere regler og mindre frihet til barna (Brembeck 1992:52-53).

Grunnleggende idealer

Det kan trekkes frem noen grunnleggende idealer som preget den oppdragelsen kvinnene i studien min ønsket å gi barna sine. Disse var fremfor alt tillit og et åpent forhold, og enkelte demokratiske prinsipper. Som Giddens hevder, henger åpenhet og demokrati for øvrig nært sammen.

Forholdet mellom kvinnene og barna deres kan ikke betegnes som demokratisk i den forstand at én person er lik én stemme. Istedet ønsket kvinnene å behandle barna som *antatt likestilte*, det vil si at de la vekt på å ta avgjørelser som de mente barna ville godtatt dersom de hadde mer erfaring og innsikt i spørsmålene det dreide seg om. Demokratiske prinsipper som at alle har rett til å si sin mening, til å bli hørt, og til å bli tatt hensyn til var en selvfølge for alle. Disse prinsippene kan også betegnes som det grunnleggende i en demokratisk etikk. I praksis varierte det mer hvor mye barna fikk være med på å bestemme, og flere mente det først og fremst var viktig å gi dem følelsen av at de fikk bestemme. For eksempel kunne barna få valgalternativer som ikke var av noen betydning for foreldrene. Det kan argumenteres for at dette er et skinndemokrati, men på den annen side kan enkle og forholdsvis ubetydelige valg lære barna om å ta valg og erfare utfallet. Det viktigste med de demokratiske prinsippene var nok likevel ikke å anvende dem i praksis, helt ennå. Her og nå var de heller et sett kulturelle verdier som handlet om individenes og kollektivets verdi, og som det var viktig for dem å føre videre til sine barn gjennom oppdragelsen.

Demokrati innebar også at det skulle være rom for alle i familien. Det vil si at det også skulle være rom for dem selv. Her hadde både likestilling og individualisme en viktig rolle. Både hvordan kvinnene organiserte tiden sin, som beskrevet i forrige kapittel, og hvordan de satt grenser for barna sine, som beskrevet her, hadde en betydning for det rommet de fikk for seg selv. Grenser ble satt for barna for deres fysiske sikkerhet, men de ble også satt på en slik

måte at de beskyttet både barnas og deres egen intergritet. De kunne ofre mye for barna, spesielt den første tiden, men det var på ingen måte noe ideal å ofre alt for dem, slik det borgerlige idealet om *den gode moren* innebærer. Det ville ikke være bra hverken for dem selv eller for barna, mente de. Tvert imot ville det være negativt for forholdet.

Og forholdet til barna var viktig. Det skulle være meningsfullt og positivt både for dem selv og for barna. *Rene forhold* var den såkalte 68-generasjonens ideal for foreldre-barnforholdet på 1970-tallet, mens på 1990-tallet kunne de betegnes som mainstream-kunnskap (Brembeck 1998:212). I dag virker idealet like selvsagt, om kanskje ikke i sin reneste form, slik Giddens beskriver idealforholdet.

Kapittel 6:

Amming – et kulturelt imperativ

Amming er ikke noe som kun opptar småbarnsmødre. Svært mange har meninger om hva som er beste måte å ernære de minste blant oss på, og slik har det vært lenge. I tidligmoderne tid anså kirken amming for å være en moralsk og religiøs plikt (Fildes 1988:87). På 1700-tallet ble kvinnens plikt utvidet til å gjelde også overfor familien og staten. Amming ble ansett av enkelte som uttrykk for god samfunnsånd, og paradoksalt nok var ernæringsformen både noe som fremmet en egalitær politikk, og plasserte kvinnen fast i hjemmet (Yalom 1999). Ved midten av 1900-tallet gjorde råd fra helsemyndigheter, sammen med kommersialisering og en hissig markedsføring av morsmelkerstatning at svært få kvinner i den vestlige verden ammet barna sine (Johansen 2003). Som reaksjon på dette utarbeidet UNICEF og Verdens helseorganisasjon retningslinjer for etisk forsvarlig markedsføring av spedbarnsernæring, og i dag anser FN amming for å være en menneskerettighet for mor og barn samlet (www.unicef.org: Code; Maternity).

Amming er også forbundet med sterke følelser, og debatt om amming har en tendens til å bli opphetet. Da stylist og modell-coach Jan Thomas i realityserien Top Model Norge¹⁰ advarte en ung modellspire mot å amme når hun fikk barn, fordi det kunne ødelegge de vakre formene hennes, skapte dette stor furore. ”Det er ikke vits å ødelegge det Gud har gitt deg”, skal han ha sagt, og anbefalte at hun forsiktig klemte ut melken istedet. Utspillet ble møtt med krass kritikk fra både politikere, kjendiser og Ammehjelpen, så vel som i diskusjonsfora¹¹ på nett. Kritikken gikk delvis ut på at rådet var vitenskapelig feilaktig, og delvis på at det var kvinnediskriminerende. At temaet er så følelsesladet kan være fordi det omfatter svært mange ulike forhold som opptar kvinner, og som til dels kan være motstridende. Amming kan handle om kvinnelighet, kroppsbilde, selvpoppofrelse og den gode mor, om ansvaret for barnet, likestilling og om selvbestemmelsesrett. Det kan være utfordrende å balansere noe som på den ene siden kan oppleves som positivt ved det som kun kvinner kan gjøre, og som på den andre siden kan brukes mot likestilling. I et større perspektiv utgjør amming bare en ganske liten del av forholdet mellom mor og barn. Samtidig er det få enkeltting som sterkere uttrykker nærhet og avstand. Det er få som er like mye fysisk nær hverandre som en ammende mor og barnet

¹⁰ Fra sesongen høsten 2007, sendt på TV3 12. november 2007.

¹¹ Google-søk gir treff fra mange ulike nettsamfunn.

hennes. Samtidig kan det å velge å ikke amme av mange oppfattes som et sterkt uttrykk for avstand. Amming handler om mye mer enn bare spedbarnsernæring.

I dette kapitlet hevder jeg at normen om å amme spedbarnet kan forstås som et kulturelt imperativ i den sosiale gruppen kvinnene jeg intervjuet tilhørte. Å helt enkelt velge å ikke amme virket som et nærmest umulig valg. På den ene siden var kvinnene positive og så mange positive sider ved å amme. På den annen side ”vet alle” at amming er best.

Vitenskapelige studier har skapt en internasjonal konsensus om at morsmelk er den beste ernæringen for spedbarn, noe de fleste i Norge i dag kjenner til. Samtidig synes det å være logisk at det er best fordi det forstås som *naturlig*. Det kreves gode grunner for å la være å gi barnet det beste det kan få, noe som kan skape et enormt press for enkelte av de som ikke får til ammingen.

For å sette problematikken inn i en historisk sammenheng starter jeg med en gjennomgang av ammingens historie i Norge og Vest-Europa fra 1700-tallet og frem til i dag. Deretter analyserer jeg informantenes opplevelser av å amme, og holdningene de hadde til amming. Jeg trekker frem enkelte forhold som muligens kunne tenkes å gjøre kvinner negative til amming, som ammepress, ammeproblemer, begrenset bevegelsesfrihet og hensynet til et likestilt forelderskap. Ingen av disse forholdene så likevel ut til å ha en negativ effekt på holdningene til amming. Etter min oppfatning har dette i stor grad å gjøre med oppfatningen av amming som noe *naturlig*, en egenskap som er vanskelig å argumentere mot. Betydningen av naturlighet drøfter jeg i siste del i dette kapitlet.

Amming fra 1700-tallet til i dag

Både geografisk, historisk og mellom ulike befolkningsgrupper har det vært til dels store variasjoner i hvordan mødre i Norge har ernært spedbarna sine, med amming, delvis amming og hva slags tilleggskost som eventuelt har blitt gitt og fra når (Jåstad 2003). Likevel har historisk forskning vist at det mest forekommende på landsbasis var at de fleste kvinner på 1700- og 1800-tallet ammet sine egne barn, gjerne opptil et par år per barn. Enkelte ansatte ammer, men i Norge var dette et fåtall, og gjalt bare de aller rikeste (Johansen 2003; Jåstad 2003; Tønnessen 1982). Andre steder i Europa var bruk av ammer mer utbredt, og fra 1700-tallet var ikke bruken forbeholdt de rike. Tvert imot var det svært vanlig for arbeiderklassekvinner å sende spedbarna til ammer fordi de på grunn av arbeidssituasjonen ikke hadde mulighet til å ta seg av dem på egen hånd. Det gjalt også ammene selv, som ofte mistet sine egne barn mens de ammet andres. (Fildes 1988; Rosenbeck 2005; Tønnessen 1982).

Både geistlige og leger hadde lenge vært fiendtlig innstilt overfor bruken av ammer og ment at kvinner burde amme sine egne barn, enten fordi de oppfattet det som mest helsebringende, eller som en plikt overfor Gud (Fildes 1988:87). Det ser riktignok ikke ut til at disse ammeforkjemperne har hatt noen betydelig innvirkning på praksisen. Dette endret seg derimot rundt midten av 1700-tallet, da spesielt sveitsiske Jean-Jacques Rousseau og den engelske legen William Cadogan fikk stor betydning for holdningene og til dels praksisen blant aristokrater og den bedre bemidlede middelklassen i Europa og Nord-Amerika. Cadogan henvendte seg spesielt til fedrene, vel vitende om at det ofte var de som avgjorde hvordan og hvor spedbarna skulle oppfostres (Fildes 1988:114). Dette er det viktig å merke seg, da det viser at praksisen for spedbarnsernæring ikke nødvendigvis kan forstås som et uttrykk for, eller resultat av, kvinnes forhold til barna sine, selv om praksisen utvilsomt må ha påvirket dette forholdet. Både Cadogan og Rousseau mente det beste var at den biologiske moren ammet sine egne barn, men de ga også råd om hvordan man best skulle gå fram dersom man ansatte ammer. Idéene ble populære blant overklassen, men i første omgang ser det likevel ut til at overklasse mødrenes ammepraksis ble en kortvarig trend (Fildes 1988:122). Den største endringen var heller at stadig flere fulgte rådene om å ta ammene inn i hjemmet, i stedet for å sende barna ut på landet, men utover på 1800-tallet økte også andelen av mødre som ammet sine egne barn (Fildes 1988).

Da bakteriologi og pasteurisering ble kjent på midten av 1800-tallet, ble dyremelk et godt alternativ til ammer. Tidligere hadde folk hatt små forhåpninger om at barn oppfostret på annet enn kvinnemelk skulle overleve småbarnsårene. I første omgang var det riktignok kun de rike, som hadde praktisk mulighet til å holde tilstrekkelig hygiene, som fikk nytte av nyvinningen. Først etter første verdenskrig ble pasteurisering og sterilisering mulig for et bredere lag av befolkningen. Tilgangen på trygg morsmelkerstatning var hovedårsaken til at bruken av ammer opphørte i Europa (Abrams 2002; Fildes 1988; Rosenbeck 2005).

I Norge begynte helsemyndighetene fra slutten av 1800-tallet å jobbe for at flere skulle amme mer og lenger, samtidig som de ga råd om hygienisk håndtering av flasker, smukker og spedbarnsernæring. De fikk støtte fra kirken og veldedige tilskudd fra bedrestilte kvinner. Arbeidet var medisinsk begrunnet – en kamp mot ”kumelkens massakre”, som legen Theodor Frølich formulerte det – men også moralsk begrunnet. Ammingen skulle ”[binde] moderen fastere til sit barn, [skjærpe] hendes ansvarsfølelse og [verne] hende imot fristelser” (Aukrust 1990:301). Kvinner ble rådet til å amme ved bestemte klokkeslett, og ammingen skulle ikke vare lenger enn 15-20 minutter hver gang (Jåstad 2003). Olaug Løken (1854-1925), som var skribent og kvinnesaksforkjemper, støttet disse rådene, men undertreket at de

måtte gjennomføres med ”sund Menneskeforstand”, noe ikke alltid legene så ut til å presisere, skjønt de etter Løkens oppfatning mente det (1903:43). Legene kritiserte mødre som ammet så fort barnet ga lyd fra seg, var for ømhjertede, og nervøst ofret seg helt og fullt for barna. Dermed begynte mange mødre å tenke at det stikk motsatte måtte være det riktige, og fulgte rådene slavisk etter klokka, mens de unnlot å trøste barnet dersom det skrek utenom måltidene. Dette var riktignok en ytterlighet som var enda værre enn den første, mente Løken, som samstemte med legene i at man ”aldrig [skulle] handle imod Naturen” (1903:43). ”For er der noget, som er imod Naturen, saa er det vel en Mor, som ikke har medlidenhed med sit eget Barns Graad”, skriver hun, og oppfordrer til sammenligning med hunde- og kattemødres omsorg for sine små, så vel som å vise til bibelvers (Løken 1903:36). For punktlig og nøyaktig gjennomføring av rådene legene ga vil for mange gjøre ammingen vanskelig, og de vil miste melken. Historikere har riktignok funnet bevis for at stadig flere ammet sine egne barn utover 1900-tallet (Johansen 2003). Derfor kan det virke som om mødre tok til seg rådet om å amme, samtidig som de brukte den ”sund[e] Menneskeforstand” som Løken hevdet, og i større eller mindre grad lot barna regulere diingen selv.

Etter andre verdenskrig ser det annerledes ut. På 1950- og 60-tallet hadde mødre nærere kontakt med vitenskapelig trente eksperter enn tidligere, spesielt gjennom helsestasjonene, og det ser ut som om mødre i større grad fulgte ammerådene nøyaktig i denne perioden. Samtidig vokste barnematsindustrien, som reklamerte storstilt for morsmelkerstatning og babygrøt. Begge deler kan ha vært med på å forårsake den lave forekomsten av amming i denne perioden (Johansen 2003:182).

På midten av 1900-tallet var altså situasjonen slik: Mødre skulle alene ta seg av barna, morsmelk var det beste å gi barna, og samtidig gjorde rådene, eller alternativt mangelen på råd, det umulig for mange kvinner å amme. Dette gjalt ikke bare i Norge. Mot denne bakgrunnen var det at enkelte kvinner begynte å stille spørsmålstegn ved rådene som legene og helsevesenet ga. I 1956 grunnla sju amerikanske kvinner organisasjonen La Leche League International (LLLI), hvor formålet var at mødre skulle gi andre mødre støtte og hjelp til å amme¹². LLLI var utpreget tradisjonelle i sitt kvinnesyn, men på 1970-tallet ble amming også en kvinnesakskamp for mer radikale feminister (Helsing 1973; Johansen 2003). Budskapet var at kvinner skulle ta moderskapet tilbake, og at de selv både visste hva som var best for dem selv og barna deres, og evnet å gjennomføre dette. De skulle ikke lenger la mannlige leger og andre vitenskapsmenn fortelle dem at de ikke dugde, eller gi dem råd som åpenbart

¹² I Norge ble en tilsvarende organisasjon, Ammehjelpen, opprettet i 1968 av Elisabeth Helsing, som også var aktiv kvinnesakskvinne.

ikke var til hjelp. Amming skulle slik sett føre til økt selvtillit hos kvinner.

Kvinnesakskvinnen Elisabeth Helsing opponerte mot dobbeltmoralen, ”der man på den ene siden presser mødrene til å amme enten de vil eller ei, når de er på fødeavdelingen, men på den annen side avfeier dem med morstillegg hvis de får problemer senere i ammeperioden” (1973:160). Ammingen skulle være frivillig, og den skulle hverken romantiseres eller brukes mot kvinnene.

Dessuten handlet amming om kvinnesolidaritet på kryss av landegrenser og verdensdeler. I 1973 hevdet Helsing at ”[f]aktisk kan kvinner i i-land se det som en moralsk forpliktelse å vise at også vi synes amming er bryet verdt” (1973:159). Om det stort sett var ufarlig for spedbarn i Norge å drikke morsmelkerstatning på 1970-tallet, var ikke situasjonen den samme i mange fattige land, hvor tilgangen på rent vann og steriliseringsmetoder fremdeles var begrenset. Mange reagerte på hvordan enkelte firmaer ikke tok hensyn til dette i markedsføringen av morsmelkerstatning. Kanskje den mest kjente kampanjen som ble startet som følge av dette er Boycott Nestlé fra 1977 (www.ammehjelpen.no). Fremdeles i 2011 hevder Verdens Helseorganisasjon at over en million småbarnsliv kunne vært reddet årlig dersom barna hadde blitt fullammet til de var seks måneder gamle (www.who.int). I Norge i 1998 ble 80 prosent av spedbarna ammet ved seks måneders alder, mens kun én prosent aldri fikk morsmelk (www.ssb.no).

Det beste når man kan

Kvinnene jeg intervjuet hadde alle en grunnleggende positiv holdning til det å amme.

”[Amming er] absolutt ikke det eneste, men det beste når man kan!” sa en av dem, og dette utsagnet kan godt karakterisere oppfatningene i materialet mitt som helhet. At ammingen også for disse kvinnene fremsto med en moralsk verdi kan illustreres gjennom dette sitatet: ”På en måte så tenkte jeg vel at det er et privilegie faktisk å kunne ha mat å gi til ungen sin.” Alle mødrene hadde ammet barna sine, og for det meste hadde de hatt en positiv opplevelse av det. ”[Y]ou want to give them a lot, and it feels good to give them from yourself,” mente en. Dette synes å karakterisere en generell tendens i intervjumaterialet. Gjennomsnittlig hadde mødrene jeg intervjuet ammet mye og lenge, det vil si over ett år per barn.

Flere fortalte om lange ammeseanser de første månedene, og om det å tilbringe store deler av døgnet enten på sofaen eller i senga, med et diende spedbarn ved brystet. Den lengste ammeseansen Jana hadde opplevd varte i syv timer. Uten stopp? spurte jeg. ”Ja! Hun bare... Jeg tok henne bort, og så gikk det ti minutter og så ville hun ha igjen, ikke sant.” At det til tider kunne være slik oppfattet hun som helt normalt. Det hadde hun ikke visst om da hennes

første barn var nyfødt, hvilket resulterte i at hun fortvilet ikke visste hva hun skulle gjøre når barnet gråt. Når hun hadde fått høre at det bare var å amme på, opphørte problemene, og hun slappet mer av. Anne hadde også følt at hun ikke gjorde særlig annet enn å amme sønnen den første tiden, men hun opplevde ikke det som noe problem. ”Jeg følte at det var det som var jobben min, at det var det jeg skulle gjøre, da.” Kisima fortalte at hun hadde likt å sitte i sofaen og høre på klassisk musikk mens hun ammet. Musikken virket avslappende, og det hendte ofte at hun sovnet mens hun satt slik. Disse stundene hadde hatt en spesiell betydning for henne. ”Jeg hører den musikken, og det pleier å minne meg om den tida. ... Sitte og amme og høre på musikk, få ro og få kontakt, og sånne ting, så det er litt spesielt, faktisk. Så det gav en slags tilknytning, følte jeg. Til barnet.”

Kvinnene så mange gode grunner til å amme. Den gode følelsen av å gi av seg selv til noen man er glad i var bare én av dem. Kvinnene opplevde at de gjorde noe viktig når de brukte tid og krefter på å gi barna bryst. Gjennom ammingen får moren en helt spesiell og avgjørende plass i barnets liv den første tiden, som livgivende og livsviktig. Opplevelsen av dette så ikke ut til å reduseres nevneverdig på grunn av tilgangen på trygg og næringsmessig fullverdig morsmelkerstatning. Dette kan være fordi de alle kjente godt til den brede konsensusen innen vitenskapen om at morsmelkerstatning ikke kan måle seg med den ”ekte varen” selv om den i dag har blitt et godt alternativ. Mormelken endrer sammensetning både gjennom det enkelte måltidet og gjennom ammeperioden, og består på denne måten av den optimale næringssammensetningen for barnet til enhver tid. Når barnet dier overfører dessuten moren sine erfarne antistoffer til barnet, som beskytter det mot blant annet ørebetennelse, luftveisbetennelse, diarré, allergier og astma. Mormelken er også lettere fordøyelig enn morsmelkerstatningen, og barnekroppen klarer lettere å utnytte næringsstoffene den inneholder. Derfor bedres utviklingen av hjernen, synet, tennene og hjertet, og sjansen for fordøyelsesbesvær minker (Nylander 2002; Sears & Sears 2005).

Morsmelkerstatningen kan heller ikke tilby noen medisinske fordeler for moren. Amming, derimot, kan gjøre moren mer avslappet, gi raskere vekttap og fungere som prevensjon, så vel som minske risikoen for depresjon, benskjørhet, brystkreft, eggstokkreft og livmorkreft (Nylander 2002; Sears & Sears 2005).

De vitenskapelig dokumenterte sidene ved morsmelken var riktignok ikke eneste grunn til å amme. At det var praktisk var også av stor betydning i hverdagen, da serveringsklar og perfekt temperert melk alltid var tilgjengelig. Dessuten ga ammingen barnet nærhet, tilknytning, trygghet og trøst. Dette er en side ved ammingen som skiller seg ut som svært betydningsfull i intervjumaterialet. Mange opplevde amming som den beste måten å roe

barna på, og flere hadde periodevis ammet barna i søvn. Dette ble en viktigere og viktigere grunn til å amme etter hvert som barna ble større, og spiste fast føde ved siden av. Kvinnene som ammet lengst begrunnet dette på slutten hovedsaklig med at det ga nærhet og kos.

Dette er for øvrig også en side ved ammingen som vektlegges i ekspertlitteraturen, blant annet ved at når det gis råd om flaskemating, oppfordres foreldrene til å etterligne ammesituasjonen med hud- og øyekontakt (se blant annet Nylander 2002; Sears & Sears 2005). Helsesøsteren jeg intervjuet mente også at nærheten og tilknytningen ammesituasjonen fremmer er en av de viktigste grunnene til å amme. Slik sett kan betydningen av å amme knyttes til idealet om det tette og nære forholdet mellom mor og barn som jeg beskrev og drøftet i kapittel 4.

”Eg satt og grein”

Men hva med når ammingen ikke fungerer? Fortellingene om avslappende ammestunder og lykkelige, døsiges dager står i skarp kontrast til det Stine fortalte om sin ammeperiode. Sønnen hadde hatt vanskelig for å få i seg morsmelken, og da det ble oppdaget at han hadde gått ned i vekt, utarbeidet helsestasjonen et fôringsprogram for å få ham til å legge på seg igjen. Programmet besto av amming, morsmelkerstatning og pumping ti til tolv ganger i døgnet, og hadde hjulpet spedbarnet, men Stine selv ble utslitt. ”Eg satt og grein på nettene, sant, fordi eg var så sliten, og så visste eg at eg kunne ikkje legga meg igjen før om ein time til, for eg måtte sitte og pumpa meg ferdig. Og då måtte eg gå opp igjen om ein time, igjen, til neste måltid, sant.” Etter noen uker med dette programmet innså hun at hun var nødt til å gi seg med ammingen. I likhet med de andre kvinnene hadde også Stine ønsket å amme, og hun mente det fremfor alt var hennes egen vilje som hadde fått henne til å prøve så hardt som hun gjorde, til tross for store problemer. Hun hadde fått høre fra flere at det var synd at hun ikke kunne amme, og at det var synd på barnet, men dette tok hun stort sett ikke så ille opp, fordi familien, helsestasjonen og de nærmeste vennene støttet henne. Derfor hadde hun ikke opplevd noe direkte press om å amme. På den annen side hadde de sterke forventningene fra samfunnet generelt, om at mødre skal amme, indirekte fungert som et press på forhånd. Det var nok derfor hun i utgangspunktet var så fast bestemt på at hun skulle få til å amme, trodde hun.

Andre opplever et sterkere press. Torill, helsesøsteren jeg intervjuet spesielt om amming, hadde møtt flere av disse. Hun jobbet ved en helsestasjon i en bydel i Oslo med jevnt over høyt utdannede og ressurssterke innbyggere, og møtte småbarnsmødre daglig.

Helsestasjonen hadde jobbet hardt for å bli såkalt *ammevennlig helsestasjon*¹³, hvilket vil si at all viktig informasjon om amming blir gitt rutinemessig, og likt av alle ansatte, samt at kvinner med ammeproblemer blir fanget opp og gitt hjelp tidlig. Samtidig var Torill opptatt av hvor viktig det var å være vår overfor kvinnes følelser, og være svært nøye med å finne ut hva kvinnens ønsker og motivasjoner var, for ikke å presse henne til noe hun ikke egentlig ønsket. De aller fleste hun møtte ønsket sterkt å amme, og hun mente det var veldig ”i tiden”. For mange så det å amme ut til å være ensbetydende med å være en god mor. For de som ikke fikk til å amme rent fysisk, eller av psykiske årsaker syntes det var vanskelig, kunne derfor problemstillingen bli en svært stor belastning. På den ene siden hadde de et sterkt, men kanskje ambivalent, ønske om å amme, og svært høye krav til seg selv, og på den andre siden var forventningene fra omgivelsene vanskelige å forholde seg til. Torill påpekte at dette gjaldt et fåtall kvinner, men hun syntes det var forferdelig hvordan disse få hadde det:

Det er noen som har fortalt til meg at ”vet du, jeg klarer ikke å gi flaske til barnet mitt ute!” ... de kan fortelle meg at de mater ungen før de går, og så er de ute, og så kommer de hjem igjen for de klarer ikke å ta opp en flaske på en café. Så stort press er det i dag!

De unge svenske kvinnene Brembeck (1998) intervjuet på midten av 1990-tallet opplevde også at det var et stort fokus på amming, men det kan se ut som om de hovedsaklig opplevde påtrykk fra helsemyndighetene, og ikke fra omgivelsene og samfunnet generelt. De forholdt seg også helt annerledes til ammingen enn både kvinnene jeg intervjuet, og de fleste kvinnene som Torill hadde møtt. Holdningen deres var mer negativ, og det er tydelig at ikke amming ble oppfattet som like selvfølgelig for dem som det var for kvinnene i min studie. Også de var overbevist om at morsmelken var bra for barnet, men dersom de opplevde problemer ”blev de inte förtvivalade och fördubblade sina ansträngningar för att amningen skulle fungera” (Brembeck 1998:199). Det var ingen historier om slit og tårer her, slik som Stine og helsesøsteren Torill fortalte om til meg, for de sluttet før de kom dit.

Et likhetstrekk mellom Brembecks studie og min, er at det oppfattes som ok å ikke amme dersom man har en medisinsk grunn til det. Brembeck skriver at det var lettere å begrunne at man ikke ammet med at man ikke kunne, enn med at man ikke hadde lyst (1998:198). Dette ser ut til å stemme i mitt materiale også, men slik jeg tolker det, er den medisinske begrunnelsen enda viktigere i materialet mitt fordi grunnholdningen om amming som det klart beste står så sterkt. Flere av informantene snakket om at det var viktig å ikke bedømme andre mødre ut fra hvorvidt de ammet eller ikke, fordi dersom de ga flaske hadde de mest sannsynlig svært god grunn til det. Mest sannsynlig hadde de prøvd hardt uten å få

¹³ Retningslinjene for *ammevennlige helsestasjoner* er utarbeidet av Kompetansesenteret for amming ved Rikshospitalet.

det til, og tross alt kunne de være like gode mødre selv om de ga morsmelkerstatning. Gro Nylander sa det samme i et intervju på TV2: ”Kjære dere som ser en mor gi flaske til et lite spedbarn. Regn med at hun har en svært god grunn til å ikke amme barnet sitt. Ikke gjør det vanskelig for henne med kommentarer eller blikk. Hun er en like god mor som alle andre!” (Nylander 2002:172-173). At Nylander og informantene i min studie finner det nødvendig å advare mot å fordømme mødre som ikke ammer, er et uttrykk for hvor høyt amming verdsettes i Norge i dag, og vitner om presset kvinner som ikke får det til kan oppleve. Samtidig vil jeg hevde at nettopp en slik fokusering på at mødre som gir flaske med all sannsynlighet har en svært god grunn til dette, godt kan legitimere presset gjennom å inndirekte si at det å ikke få det til tross for hardt strev er den eneste legitime grunnen til ikke å amme. Dersom man ikke klarer å amme, kan man godt være en like god mor selv om man gir flaske, men om man bare ikke ønsker å amme fremstår altså situasjonen som ganske annerledes. Å velge å ikke amme fordi en helt enkelt ikke har lyst til det kan regnes som tabu. Fordi småbarnsforeldre i Norge i dag er sikre på, og forventes å vite at morsmelk er det beste for barnet, vil valget om å ikke amme dersom man er i stand til det, kunne framstå både som uansvarlig og umoralsk. Et slikt syn ble blant annet uttrykt av flere i en ammedebatt på nettforumet på Babyverden (www.babyverden.no: Hvorfor er det Audun Lysbakken sier om amming så kontroversielt?).

Betydningen som tilskrives amming uttrykkes også gjennom oppfatningen av den som en menneskerett. Dette betyr ikke at moren er forpliktet til å amme, men at ingen har rett til å hindre henne i det (Kent 2006). Når amming oppfattes som en menneskerett blir det vanskelig å nedvurdere verdien i den. Gjennom menneskerettighetene har mødre rett på den veiledning og hjelp de trenger for å få ammingen til, og ingen har rett til å hindre henne i å amme. Dette representerer en oppfordring til at kvinner skal kjempe for å klare å amme.

Bevegelsesfrihet og et likestilt forelderskap

En av årsakene til at kvinnene i Brembecks studie fra midten av 1990-tallet var negative til amming var at de anså den for å være til hinder for et likestilt forelderskap (1998:198-199). Ammingen bandt mor for sterkt til barnet, mens far ble holdt utenfor. Ingen av mødrene jeg intervjuet delte denne oppfatningen. En hadde på forhånd tenkt at det kanskje ville være negativt med tanke på likestilling, men hun hadde raskt endret mening da hun fikk barn. Likestilling var viktig for henne, men fordi far kunne gjøre alt utenom å amme, burde det ikke være noe problem å dele omsorgen og ansvaret forholdsvis likt selv om mor ammet, mente hun. Det varierte hva kvinnene jeg intervjuet mente om mors og fars rolle som foreldre, men

ingen av dem mente at amming var avgjørende for hvor likestilt mor og far var som foreldre. Den viktigste årsaken til det var at de opplevde seg selv som frie til å velge det de selv ønsket og var komfortable med.

Ammingen kunne helt klart binde moren til barnet, og flere opplevde at barna foretrakk dem selv som omsorgsperson i ammeperioden. Det førte til at flere også påtok seg større ansvar for omsorgsarbeidet i denne perioden. I denne sammenhengen var det spesielt interessant å høre om Anettes erfaring, fordi hun og kona hennes hadde født og ammet et barn hver. Det første barnet, som kona hadde født og ammet, hadde fortrinnsvis søkt trøst hos den biologiske moren. Det andre barnet, som Anette hadde født og fremdeles ammet, søkte fortrinnsvis trøst hos henne. Dette var et sammenligningsgrunnlag som ingen av de andre kvinnene hadde. For Anette hadde ikke dette noen innvirkning på fordelingen av omsorgsoppgavene i helhet, siden de hadde født og ammet ett barn hver. Men heller ikke de andre som erfarte at barna foretrakk dem som omsorgspersoner, opplevde dette som noe problem, fordi det gradvis jevnet seg ut etter ammeperioden. Samtidig hadde mødrene også et valg i denne situasjonen. Anette mente det ville kunne være annerledes dersom man for eksempel unngikk å amme for trøst, eller aktivt gikk inn for at den forelderen som ikke ammet trøstet barnet i så mange situasjoner som mulig. Dette var det også enkelte av kvinnene som gjorde.

På den annen side var det gjerne slik at den som ammet, og som hadde født barnet, også hadde permisjon først, og kanskje lengst. Det kunne være vanskelig å unngå at barnet foretrakk trøst fra den som hadde det daglige omsorgsansvaret. Stine mente dette hadde vel så stor betydning som ammingen i forhold til hvem barnet foretrakk som omsorgsperson. Ammeproblemene hun hadde opplevd gjorde at hun avsluttet ammingen etter kort tid, men hun hadde likevel opplevd at sønnen den første tiden var mer knyttet til henne enn til faren. Å være hjemme med barnet var for øvrig noe som flere av kvinnene hadde hatt et sterkt ønske om, og som de hadde valgt aktivt. De opplevde det som naturlig at de som mødre, og som de som ammet, hovedsaklig var hjemme med barnet i alle fall den første tiden. For noen var ”den første tiden” rundt et halvt år, for andre var det snakk om ett til to år.

Som nevnt ammet flere av mødrene ofte, og enkelte ammet periodevis barna i søvn. Det gjorde det vanskelig å gå fra, noe som kunne ha innvirkning på det sosiale livet utenom familien. Som Anne sa: ”Det er sikkert noen som føler at jeg har blitt litt borte, da, siden jeg alltid er hjemme på kvelden, for eksempel, men en to tre, så er jeg ute igjen!” Hun så på tapet av bevegelsesfrihet som midlertidig, og som sådan uttrykte hun ikke noen misnøye med den. Slik jeg tolket det opplevdes begrensningene som ammingen og småbarnsomsorgen generelt

la på henne i stor grad som frivillige. Dersom hun følte behov for endringer veide hun sine egne behov mot barnas behov, og kunne uten alt for store problemer finne løsninger som begge parter trivdes med. Da jeg intervjuet henne hadde hun nylig begynt å være borte fra barna på kveldstid, noe hun begrunnet like mye med at hun selv var klar for det, som at barna var klare for det. Slik sett satte hun ikke sine egne behov helt til side. De andre kvinnene uttrykte det samme. De hadde ulike formeninger om hvordan omstendighetene skulle være før det var ok å dra fra barnet. Noen syntes det var ok å dra fra barna på dagtid først, mens de ventet til barna ble litt eldre før de følte det var ok å dra ut på kveldstid. Noen syntes det gikk fint at brystbarna fikk flaske mens de gikk ut, mens andre ventet med å være borte over et måltid til barna var avvent. Alle la likevel vekt på nødvendigheten av å veie familiemedlemmenes behov mot hverandre, og å ikke ofre seg helt for barna. Det var en bred enighet om at det å opprettholde en balanse i denne forstand var viktig for alle familiemedlemmene, inkludert barna, fordi barna hadde det best med fornøyde og uthvilte foreldre.

Ingrid fortalte om en bekjent som for henne fremsto som et skrekk-eksempel på hvordan det kunne bli når mor ikke tar hensyn til sine egne ønsker og behov. Slik jeg forsto det var det ammingen som var roten til problemet, og som hadde gjort denne kvinnen til en utslitt ”puppe-junkie” med store poser under øynene. Fordi ingen andre enn henne ordentlig klarte å trøste og roe babyen, og få den til å sove, gikk hun sjelden ut. Den siste A-Ha-konserten hadde hun likevel ønsket å få med seg. Billetter hadde hun fått ordnet, og hun kom seg dit, men fordi barnet skrek og skrek i mors fravær hadde hun kapitulert og dratt hjem igjen før konserten var over. Dette opprørte Ingrid. ”Hvis mor er på konsert så er faktisk mor på konsert! Og du, du drar ikke hjem fra den siste A-Ha-konserten ever, du gjør jo bare ikke det!” Det var to sider til denne saken som var opprørende i Ingrids øyne. Det ene var hva moren ga avkall på. Noen uker etter jeg intervjuet henne, så jeg tilfeldigvis opptak av denne konserten på TV. At den representerte en betydningsfull historisk begivenhet var tydelig i det Ingrid fortalte, men akkurat hvor stor fikk jeg et dypere inntrykk av gjennom opptaket. Det var tydelig også for en som ikke hadde noe spesielt forhold til dette verdenskjente bandet, at dette var en ”once in a lifetime”-begivenhet. Den andre siden av saken var at barnefaren ikke tok, eller ikke ble tillatt å ta ansvar for omsorgen for barnet. For Ingrid var dette opprørende fordi hun oppfattet det som selvfølgelig at man delte ansvaret når man var to foreldre. Far var jo der også! For henne var dette et opplagt og avgjørende argument som antakeligvis kunne stå for seg selv, men hun avsluttet likevel fortellingen med en ytterligere presisering om sin

oppgave som mor: ”Jeg mener at, det er ikke bare min oppgave å få en unge til å tie eller å sove. Det er faktisk ikke bare min oppgave.”

Eksempelet over illustrerte hvor viktig det var å ikke sette sine egne behov helt til side, men veie dem mot barnets behov og finne en løsning som fungerte for begge. Å ofre seg som kvinnen i eksempelet over fremsto som mot sin hensikt for hele familiens del. Som nevnt hadde kvinnene ulike meninger om hva som var morens rolle og oppgaver, men fra hver sine posisjoner uttrykte alle at de valgte amming og omsorg i en grad som de selv var komfortable med, og slik tok hensyn til egne ønsker og behov. Dette mener jeg er sentralt for å forstå hvorfor ammingen, som noe som bandt dem til barnet, ikke opplevdes som relevant i et likestillingsperspektiv. Samtidig åpner det for et nytt spørsmål. Kan det være slik at kvinner forventes å regulere ammingen slik de ønsker og er komfortable med, og at ammingen av den grunn mister gyldighet som argument både for og mot likestilling? Materialet mitt peker i den retningen, selv om det ikke kan fastslås som sikkert.

Flere mente også at spedbarnets behov ikke *burde* være et utgangspunkt for kampen for likestilling. Som én av kvinnene sa:

Man vil jo selvfølgelig ha likestilling, men det blir på andre premisser, da. Jeg synes at det burde ikke begynne der. Kanskje. På mange andre områder så passer likestillingsprinsipper mye bedre. På arbeidsplassen eller sånn, det burde være på andre arenaer. At det ikke burde ta utgangspunkt i nyfødte barn, da. Eller, det trenger ikke begynne der, liksom. For der er på en måte de biologiske tinga viktige, så...

Her blir prioriteringen mellom likestilling og barnets behov sett i et etisk perspektiv. Mens amming på den ene siden ikke ble oppfattet som et reelt hinder for likestilling, så var det å holde amming og likestilling fra hverandre også et etisk anliggende.

Likestilling eller bevegelsesfrihet var altså ikke perspektiver som ble lagt til grunn i valget om å amme eller ikke. Som nevnt var ikke det å amme eller ikke et reelt valg for kvinnene jeg intervjuet i det hele tatt, da de så det som en selvfølge å amme hvis de kunne. Derimot kunne likestillingshensyn og hensynet til bevegelsesfrihet være utslagsgivende for hvordan kvinnene regulerte hvor lenge de ammet, hvor mye og til hvilke formål. Noe enkelte gjorde var blant annet å ikke amme for trøst eller kos, men kun for næringens del. Dette påvirket i så fall hvor lenge de ammet. En annen mulighet var å la far eller andre gi flaske med morsmelkerstatning eller pumpet morsmelk i tillegg til at de ammet, slik som mange av de unge kvinnene i Brembecks studie gjorde. Torill fortalte at mange kvinner hun møtte bevisst introduserte smokk og flaske på et tidlig stadie for at de selv skulle være frie til å gå ut eller reise bort når de ønsket det. Hun oppfattet riktignok dette som en ny trend. Få av

mødrene jeg intervjuet benyttet denne muligheten, men for de det gjaldt var dette en løsning som hadde stor betydning.

En logisk slutning

Få av kvinnene hadde tenkt noe på amming før det første barnet ble født, rett og slett fordi det var selvsagt for dem, og derfor ikke noe å tenke over eller vurdere. Når de var blitt gravide fulgte fødsel, amming, bleieskift, og så videre. Det var biologisk gitt, helt enkelt en del av ”pakka” når man fikk barn. De fleste hadde blitt ammet selv, og hadde vokst opp med en forståelse av amming som vanlig. Derfor opplevdes det også *naturlig* for dem. Som sådan var amming også det beste alternativet for spedbarnsernæring. At det naturlige også nødvendigvis var det beste virket som en a priori slutning. Det så ut til å virke ulogisk og naturstridig at noe kunstig, som morsmelkerstatning, skulle kunne være bedre enn morsmelken. I beste fall kunne den være jevnbyrdig.

At morsmelken er best var likevel ikke bare en a priori slutning. Mange og store vitenskapelige studier støtter den, og det visste kvinnene godt. Vitenskapen og oppfatningen om det naturlige virker her som gjensidig forsterkende. At vitenskapelige studier viser at morsmelken er det beste for barnet kan for øvrig oppfattes som naturlig i seg selv, fordi menneskemorsmelken oppfattes som laget spesielt for menneskebarnet. På denne måten kan vitenskapen på den ene siden brukes for å støtte opp om det som virker logisk, men på den annen side kan den synes overflødig fordi den bare slår fast det allerede opplagte. Det kan sammenlignes med at det synes overflødig å vitenskapelig bevise at eplet faller ned når det slippes, fordi det sier seg selv. (At tyngdekraften fungerer annerledes utenfor jordas atmosfære er lite relevant for de fleste.) Dette siste forsterkes i tilfeller der det argumenteres mot vitenskapelige studier. At det diskuteres og gjøres studier som motsier tidligere studier er en integrert del av hvordan vitenskapen fungerer og utvikler seg. Naturlighet er derimot vanskeligere å argumentere mot, fordi det utgjør en sentral del av virkelighetsforståelsen i vår kultur.

Olaug Løken skrev om amming i 1903 at ”det *naturlige* er det tryggeste, det roligste, det sundeste, det lykkeligste baade for Mor og Barn – bestandig” (1903:19-20, kursiv i original). Mødrene jeg intervjuet var ikke like bastante. Amming var slett ikke det roligste og lykkeligste bestandig, men det var best når det var mulig. Ingen av kvinnene så ut til å være spesielt negative til morsmelkerstatning, men å gi morsmelk opplevdes likevel som *tryggest*, fordi den var *naturlig* og laget spesielt for akkurat deres barn.

Naturlighet kan forstås som en verdi i seg selv, og som en verdi i seg selv har egenskapen lang historie. Opplysningsfilosofene var opptatt av naturen og av forholdet mellom menneske og natur. I opplysningstiden ble kvinner oppfordret til å se til dyrene for å se hvordan de best skulle ta seg av barna sine, og idealet for mor-barn-forholdet var ”simplicity and non-interference” (Fildes 1988:119). Fra slutten av 1700-tallet og utover 1800-tallet ble naturen og det naturlige romantisert. Både livet og naturen på landet ble av borgerskapet oppfattet som sunnere, ærligere og mer ekte enn livet og naturen i byen. Slik ble naturen og det *naturlige* ansett som edlere enn det kunstige og *unaturlige* som byen stod for (Christensen 2002:38-41). For 1800-tallets borgerskap hadde naturen, og spesielt den ville og ikke-produktive naturen, en moralsk verdi. Den mektige og ville naturen understreket menneskets forgjengelighet, men samtidig innebar menneskets tilknytning til naturen tilknytning til noe vedvarende og gammelt (Löfgren 1994:52). En slik moralsk verdi tillegges også naturen og det naturlige i vårt samfunn i dag. Sosiologen Malin Noem Ravn, som har skrevet om hvorfor norske kvinner velger å få barn, skriver at:

[...] ”nature” is an ambiguous concept, and what the women seem to invoke is a ”romantic” image of nature, that is; nature as a repressed entity which is given value and presented as something to yearn for, something authentically human that can free us from an alienating modern life. (2005:37).

Slik jeg tolker det, er naturen og naturlighet her noe som gir trygghet og som forankrer individet til noe universelt, håndfast og vedvarende.

Hva som i dagligtalen menes og forstås med *naturlighet* varierer kontekstuellt og kulturelt, men jeg vil drøfte betydningen kort. *Simplicity* og *non-interference*, som nevnt over, er etter min mening gode begreper for å definere hva det naturlige forstås som. Naturlighet handler gjerne om fraværet av menneskers forming, bearbeiding eller endring, om det som er slik det er *fra naturens side*. Det naturlige forstås også ofte som det man vil gjøre dersom man ikke er opplært til noe annet, som når man handler insinktvt. I mange sammenhenger refereres det til naturfolks praksiser og levemåter for å vise hva som er naturlig. Bak en slik argumentering ligger en forståelse av at visse folkegrupper lever nærere naturen enn andre, og derfor er mindre preget av kultur, som underforstått er unaturlig fordi den er konstruert av mennesker. Denne forståelsen kan sammenlignes med forståelsen av kvinnen som nærere tilknyttet naturen enn hva mannen er, fordi hun er underlagt sin biologi gjennom menstruasjon, graviditet, fødsel og amming. Denne forståelsen levde i beste velgående da Simone de Beauvoir (2000) kritiserte den i *Det annet kjønn* i 1949.

Men alt dette skjuler at hva som oppfattes som *naturlig* er *kulturelt* betinget, hvilket også var hovedargumentet til Beauvoir (2000). Begrepet i seg selv er en kulturell

konstruksjon. Mennesket kan aldri komme bort fra kulturen, naturfolk like lite som bymennesker. Som Clifford Geertz har hevdet: "[T]here is no such thing as a human nature independent of culture. [...] Without men, no culture, certainly; but equally, and more significantly, without culture, no men" (Geertz 1993:49). Med utgangspunkt i Geertz' argumentasjon kan *kultur* på ett vis forstås som *naturlig* for mennesker, fordi det er en grunnleggende del av det å være menneske. I dagligtalen forstås riktignok kultur og natur snarere som en dikotomi. Samtidig kan det være relativt små skiller mellom hva som kategoriseres som naturlig og hva som kategoriseres som kunstig. Dette kan for eksempel illustreres ved å sammenligne morsmelk og morsmelkerstatning. Morsmelk bestemmes som naturlig fordi kroppen lager den. Morsmelkerstatning bestemmes som kunstig fordi den (i dag som regel) er fremstilt gjennom kjemiske prosesser. Mennesker produserer riktignok begge deler. Forskjellen består av hva mennesket tar i bruk i prosessen. For å produsere morsmelkerstatning må mennesket ta i bruk sitt intellekt så vel som hendene og gjerne maskiner. Morsmelk dannes også gjennom kjemiske prosesser, men det skjer uten at vi bevisst må bruke hjernen. På den annen side er bevisst menneskelig inngripen forutsetningen for graviditeten, som igjen er forutsetningen for at melkeproduksjonen settes i gang. Denne sammenligningen viser at selv om begrepsparet naturlig/kunstig brukes som en dikotomi, kan det heller forstås som en skala. Jo mer menneskelig inngripen, og jo mer avanserte metoder og instrumenter som tas i bruk, jo mer kunstig. Jo mindre, jo mer naturlig. I en kulturhistorisk kontekst kan *naturlighet* forstås som et verdibegrep som kategoriserer virkeligheten ut fra kulturelt gitte normer.

I analysen av materialet mitt mener jeg det er nyttig å skille mellom *naturlig* og *naturligtilstand*. Med *naturligtilstand* mener jeg her fysiske, kroppslige funksjoner som menneskekroppen har uavhengig av tid, sted og kulturell tilknytning, og uavhengig av hvorvidt, hvordan og til hvilket formål de blir tatt i bruk. Hvorvidt noe er eller ikke er en naturligtilstand er objektivt. Melkeproduksjonen kan betegnes som en naturligtilstand, men det er ikke objektivt gitt hvorvidt, hvordan og til hvilket formål melkeproduksjonen brukes. Dette avhenger av kulturelle normer. For eksempel blir det i vårt samfunn generelt oppfattet som naturlig å amme, men kun å amme ens egne spedbarn, og helst ett barn av gangen, med mindre det er snakk om tvillinger. Noe som fremkommer av materialet mitt er at mange opplever det som *unaturlig* å amme barn over en viss alder, eller å fortsette å amme et barn når det får yngre søsken som skal ammes. Naturligtilstanden kan riktignok godt brukes til å amme eldre barn, flere barn eller andres barn. At noe er en *naturligtilstand* er altså ikke ensbetydende med at anvendelsen oppfattes som *naturlig*. Dette kan videre illustreres ut fra

tankene til en av kvinnene jeg intervjuet. Før hun fikk barn hadde hun egentlig bestemt seg for å ikke amme. Hun hadde oppfattet amming som ”nesten prehistorisk”, og var redd hun ville oppleve det som ekkelt. Som gravid hadde hun lest Gro Nylanders (2002) *Mamma for første gang*, en foreldrerådgivningsbok som har hovedfokus på ammeveiledning til kommende og nybakte mødre. Hun kjente seg ikke igjen i det kroppsbildet og den virkelighetsoppfatningen som ble presentert der. ”... [der] står det jo om amming som om det er det mest naturlige i verden, og jeg syntes ikke at det kunne være det, da.” Kanskje kan det tolkes slik at hun opplevde ammingen som *for* naturlig, det vil si for preget av naturtilstanden, og derfor som kulturelt unaturlig. Etter barnet ble født endret hun riktignok synet på amming, og i retroperspektiv lurte hun på om synet mest hadde vært et uttrykk for divanykker. At noe forstås som *naturlig* innebærer altså at det oppfattes som vanlig, selvfølgelig og ikke minst akseptabelt, eventuelt så lenge det begrenser seg til å involvere visse kategorier mennesker innad i kulturen, på visse steder og til visse tidspunkt.

Et reelt valg?

Det å amme, eller i det minste å forsøke å amme, ble ansett som en så selvfølgelig del av det å få barn at få av kvinnene i det hele tatt hadde tenkt på temaet før de fikk barn. Slik sett var ikke dette et reelt valg for dem, som de veide for og imot. Amming og morsmelk ble ansett for å være den beste formen for spedbarnsernæring. Ingen av kvinnene tvilte på at morsmelk var bedre for barnet enn morsmelkerstatning, selv om de ikke direkte var negative til sistnevnte. At morsmelk var best virket selvfølgelig fordi den ble oppfattet som *naturlig* og som *laget spesielt for barnet*.

Forhold som potensielt kunne ha hatt en negativ virkning på holdningen til amming, som press, ammeproblemer, likestilling eller opplevelsen av kroppslige endringer, hadde ikke stor nok betydning til å påvirke oppfatningen av amming som det beste alternativet.

Forholdene kunne heller påvirke hvor lenge de ammet, hvor mye og til hvilke formål. Flere av kvinnene ammet fordi de syntes det var hyggelig, og fordi det var en enkel måte å gi barnet trøst og trygghet på. Andre mente dette var liten grunn til å amme, da trøst og kos kunne gis på flere måter. Disse kvinnene avsluttet ammingen tidligere enn de førstnevnte.

Ut fra analysen av mitt eget materiale samt ekspertlitteratur og andre kilder oppfatter jeg denne holdningen som så sterk blant den høyt utdannede middelklassen at det å velge å ikke amme fordi man helt enkelt ikke har lyst er sterkt tabubelagt. Den generelle tendensen i intervjumaterialet er at de positive sidene ammingen hadde både for mor og for barn langt

utkonkurrerte de potensielt negative sidene, slik at den grunnleggende holdningen var at amming var det beste om man kunne.

Kapittel 7:

Avsluttende tanker

Masteroppgaven min baserer seg på intervjuer av et lite antall kvinner. Jeg intervjuet ni kvinner om det å være mor, om forholdet til barna deres og om hvilken betydning dette forholdet hadde for dem. I tillegg intervjuet jeg en helsesøster om amming, og om hvilken betydning amming har for kvinner i dagens Oslo. Alle de ti kvinnene snakket for seg selv, og fortalte om egne personlige meninger og oppfatninger. Utvalget mitt er ikke representativt på noen måte. Vil det da si at oppgaven min bare har gyldighet for akkurat disse ti kvinnene?

Nei, mener jeg. Kvinnene jeg intervjuet hadde ulike bakgrunner, ulike livssituasjoner og ulike kulturelle tilknytninger. Dermed kunne de representere en liten del av alle variasjonene som finnes i Oslo i dag. Men hvordan forholder denne lille delen seg til helheten? Med referanse til den amerikanske antropologen Clifford Geertz, skriver Fägerborg at i intervjuet kobles ”individperspektivet och de ”små” händelserna till större sammanhang” (1999:62). Informanten lever ikke i noen boble, men i en geografisk, tidsmessig og kulturell kontekst, og forstår seg selv og sitt liv i forhold til dette. Dermed forteller hun også ut fra et slikt perspektiv. Samtidig setter jeg det samlede intervjumaterialet inn i en større sammenheng ved å analysere det i forhold til andre kilder og tidligere forskning. Selv om ikke informantenes selvforståelse og meninger kan fatte hele samfunnet og kulturen, er de i seg selv fullt ut legitime variasjoner. Oppgaven min kan derfor vise *noen* perspektiver på den kulturelle konteksten som studien min er plassert i. Målet mitt har ikke vært å skissere det totale bildet, men å forstå dypere de variasjonene jeg har funnet. Masteroppgaven min kan således forstås som en liten del i en større tanke- og kunnskapsprosess. Men hva viser bidraget mitt?

Forholdet til barna var viktig for kvinnene jeg intervjuet. De ønsket å ha nære forhold til barna, og selv om ikke alle trodde det ville være mulig, håpet de alle at det nære forholdet skulle vedvare også når barna ble eldre og etter hvert voksne. Målet var et livslangt nært forhold. Kvinnene mente at foreldre var viktige for barna hele livet, ikke bare mens de var barn. Det var spesielt viktig å ha foreldrene med når barna selv fikk barn. Ikke nødvendigvis fordi foreldrene skulle fortelle dem hvordan alt skulle gjøres, men for å oppleve støtte i en ny og utfordrende situasjon, og for å kjenne seg som en del av en større sammenheng og en lenger kontinuitet. Noen av kvinnene hadde ikke selv et nært forhold til sine foreldre, og for

noen bodde de veldig langt unna, men alle ønsket å selv være der, spesielt for døtrene, når de en gang fikk barn. –Så sant døtrene ønsket dem der. Historikeren Hanne Marie Johansen skriver at ”eldre i dag er ein slags ”emeritusforeldre”, dei gjev ikkje opp å fungere som støttespelarar for barna sine sjølv når desse er godt vaksne. [...] Ein finn at banda, og gjensidige omsorgsrelasjonar, mellom mor og dotter er særleg sterke” (2003:224). Som nevnt var ikke dette tilfelle for alle mødrene jeg intervjuet, men for de som ikke opplevde det selv var det et ideal å få det til når deres egne barn ble voksne.

Samtidig som de ønsket nære forhold til barna, ble nærheten balansert av en viss avstand. Dette kom til uttrykk på flere måter. I likhet med nærhet, ble avstand tematisert som kvinnenens eget behov, som barnas behov, som noe de forholdt seg til her og nå, og som noe de skulle forholde seg til i fremtiden. Flere mente det var viktig at barna ikke ble for avhengige av foreldrene. Barna hadde behov for stimuli og erfaringer som foreldrene ikke kunne gi dem, og de hadde nytte av å forholde seg til flere mennesker. De skulle bli gradvis mer selvstendige, og etter hvert skape sine egne liv. Dette var noe kvinnene så på som uunngåelig, slik at de måtte passe på å påvirke barna i ønsket retning før de ble for store til å bli påvirket eller kontrollert av foreldrene. Samtidig var dette noe som de ønsket for barna sine.

Kvinnene jeg snakket med var ikke bare mødre. De hadde egne livsprosjekter som besto av mer enn barna. Dette er også et uttrykk for en viss avstand. Forholdet mellom mor og barn var emosjonelt like betydningsfullt for begge parter, men det var ikke slik at kvinnene ønsket å ofre seg for barna, eller vie hele sine liv til dem. Dette tok de som en selvfølge, og det var ikke forbundet med noe skyldfølelse å også ta hensyn til seg selv. Tvert imot mente kvinnene at det var viktig ikke bare for deres egen del, men for barnas og for hele familiens del at de også tok vare på seg selv og prioriterte egne interesser og behov. Dette var et utgangspunkt for å sette grenser mellom dem selv og barna. Ut fra dette vil jeg hevde at det borgerlige moderskapsidealet, hvor moderskapet er kvinnens formål og eneste egentlige interesse, og hvor hun ideelt sett skal vie hele sitt liv til familie og barn, ikke var relevant i disse kvinnenes liv. Kvinnene hadde helt klart oppfatninger om hva det ville si å være en god mor, men de virket trygge på at de kunne være mødre på deres egne premisser.

Selv om de virket trygge i rollen som mor, var det ikke alt ved det å være mødre som var like lett å forholde seg til. Blant annet gjalt det å bli konfrontert med ting andre mente de gjorde galt. Kvinnene som hadde opplevd dette mente at de hadde blitt konfrontert fordi de enten fremsto som eller gjorde noe som var annerledes enn det de oppfattet som vanlig. Noe som fremkommer av materialet mitt er også at det kunne være krevende å forholde seg til

kryssende kulturelle normer og samtidig finne sin egen vei. I værste fall kunne man feile i forhold til begge standarder. Gjorde de noe annet enn det som de oppfattet som normalen kunne det være enklest å unngå å snakke om temaet. På denne måten kunne de slippe å utsette seg for andres bedømmelser. Likevel er tolkningen min at dette ikke dreide seg om en utrygghet i rollen som mor, men heller en utrygghet i møte med de som kritiserte, eller som potensielt kunne komme til å kritisere.

Alle kvinnene jeg intervjuet mente at barn og voksne var likeverdige, og deres følelser og behov var like viktige. Det var likevel forholdsvis store variasjoner i hvordan kvinnene regulerte maktforholdet mellom dem selv og barna. Noen mente at foreldrene burde være tydelige autoriteter, og at barna skulle være klare over at det var de som til syvende og sist bestemte. Dette ble blant annet grunnlagt med at det å ta mange beslutninger var en for stor byrde for barna. At de selv bestemte var derfor en måte å *la barna være barn* på. De opplevde likevel at de tok stort hensyn til barna, men da til hva de selv mente var best for dem. Andre ga barna friere tøyler, og involverte dem i større grad i konkrete avgjørelser. Det var med andre ord forskjeller på hvordan mødrene oppfattet barna, som mer eller mindre fornuftige og som mer eller mindre kapable til å kjenne sine egne behov. Det viktigste å hente ut av analysen av maktforholdet mellom mor og barn er at kvinnene ønsket å oppdra barna til et demokratisk tenkesett, i den betydning at de skulle se individene, seg selv og andre, som likeverdige og som like viktige, de skulle tro på seg selv og tørre å si sin mening, men også lytte til og ha respekt for andre. Derfor måtte de lære å diskutere, reflektere og ta egne avgjørelser. Det var riktignok ikke nødvendig at barna skulle være med på mange konkrete beslutninger nå for å lære det. Det viktige var at barna *følte* at de hadde innvirkning på avgjørelser som påvirket dem, og at de avgjørelsene som ble tatt av de voksne ble forklart og begrunnet, slik at de ikke skulle føles vilkårlige. En konklusjon er derfor at demokrati var viktig som en grunnleggende verdi, uavhengig av de konkrete oppdragelsesstrategiene her og nå.

Jeg har også drøftet noen ulike kjønnsperspektiver i oppgaven. Blant annet kom det frem at flere av kvinnene opplevde det som spesielt betydningsfullt å få en datter. Dette var noe som spesielt ville ha betydning på sikt, mente de. Alle kvinnene presiserte at de var like glad i alle barna, uansett kjønn, og at de håpet de ville få like gode forhold til både sønn og datter når barna ble voksne. Likevel trodde flere at forholdet til en datter ville være annerledes enn forholdet til en sønn når barna ble eldre. Argumenter som ble trukket inn var blant annet at kvinner kommuniserte mer likt, og at som kvinner ville de dele flere erfaringer. Når døtrene selv en gang fikk barn ville det også ha betydning, fordi det gjerne er den som går gravid,

føder og ammer som bestemmer hvor nær andre mennesker får komme i denne perioden. Forutsatt at de har et godt forhold vil gjerne den nybakte moren ha sin egen mor nærere enn svigermoren, mente de. Det varierte hvor stor betydning det å få en datter hadde for kvinnene. De som vektla det mest var de av kvinnene som hadde et nært forhold til sin egen mor, og eventuelt bestemor. Min tolkning av dette er at det å få en datter var en måte å videreføre et kvinnefelleskap som hadde stor betydning for dem. Ved å få en datter ble de selv plassert trygt inn i en større kontinuitet som strakte seg både bakover og forover i tid. Som nevnt over kan det å ha egne foreldre med når en selv får barn gi en opplevelse av å være del av en større kontinuitet, og dette må regnes som uavhengig av kjønn. At det å få en datter likevel utsikker seg på den måten det gjør i materialet mitt mener jeg det er nærliggende å forklare med at kjønn var en viktig del av informantenes identitet. Dette er riktignok et tema som jeg her bare har skrapet såvidt borti i overflaten, og som gjerne kunne blitt studert nærmere.

Et annet kjønnsperspektiv jeg har drøftet er forholdet mellom hva man gjør som mor og hvordan man er som kvinne. Jeg argumenterte for at kvinnene jeg intervjuet ikke oppfattet forholdet mellom praksis og identitet på samme måte som kvinnene Brembeck (1998) intervjuet. Min tolkning var at informantene i min studie tok det som en selvfølge at de var mer enn bare mødre, og at også omgivelsene deres tok dette som en selvfølge. De sto fremdeles fritt til å definere sin egen identitet som kvinne etter de fikk barn, og var forventet å gjøre det. I motsetning til dette var de unge mødrene i Brembecks studie redde for å bli redusert til "bara mamma" når de fikk barn, og dermed på et vis miste seg selv. Det er ikke dermed sagt at kvinnene i min studie nødvendigvis frikoplet praksis og identitet i andre sammenhenger. Blant annet mener jeg at koblingen mellom praksis og identitet kan være en av årsakene til at enkelte av kvinnene unngikk å snakke om forhold hvor de mente de skilte seg fra hva som var normalt. Det kan også være en del av årsaken til at konfrontasjoner om ting man, i følge noen, gjør galt, kan oppleves som krenkende. Ved å unngå slike situasjoner kan man unngå å potensielt bli tilskrevet en negativ identitet. Men også dette er noe som kunne blitt analysert nøyere enn det jeg har gjort i denne oppgaven.

Informantene var stort sett fornøyde med livet med barn. På den ene siden var barna og forholdet til dem følelsesmessig viktige for dem, og på den andre siden klarte de uten for store problemer å finne løsninger så det ikke ble for mye omsorg og for lite tid til andre interesser og forhold. Dette hadde, slik jeg tolker det, mye å gjøre med at de både forventet og opplevde delt ansvar for barna, ammingen fungerte greit for de fleste, de hadde mulighet til å enten pumpe eller gi tilfredsstillende morsmelkerstatning, de hadde tilgang til lang permisjon men også til å dele denne med partneren. Idealet var å både realisere seg selv og å være en

god mor. Det kan godt argumenteres for at dette idealet lot seg gjennomføre mer eller mindre slik som kvinnene ønsket, fordi de hadde økonomi til å benytte de løsningene de ønsket mest, og fordi ammingen fungerte greit. Som jeg har vist, er det mange kvinner i dag som har det svært tøft fordi de ikke får til ammingen. Personlig selvtillit og spennet i kulturelle normer i omgivelsene har helt sikkert også en innvirkning her. I materialet mitt var det én kvinne som ikke hadde fått til ammingen, men hun hadde ikke opplevd dette så tøft. Min oppfatning er at hun taklet dette så godt som hun gjorde delvis fordi hun fikk støtte av familie og venner, og delvis fordi idealet om å ta hensyn til seg selv, realisere seg selv og ikke ofre seg fullstendig for barna var en viktig verdi i livet hennes. Også for de andre kvinnene tolket jeg det slik at dette idealet hadde stor innvirkning på den positive opplevelsen de hadde av livet med barn.

Det at de fleste av kvinnene sa relativt lite om negative ting er likevel et poeng som det er nødvendig å reflektere over. Det må anses som sannsynlig at informantene lot være å fortelle om negative opplevelser og følelser. Slik sett kan analysen min muligens være ensidig og ikke vise alt. Dette kan ha noe med intervjusituasjonen eller med meg å gjøre, som en fremmed person som spurte om ganske personlige forhold. Flere av informantene bemerket at intervjuet ble mer personlig og krevende enn de hadde forestilt seg på forhånd. Men det finnes også kulturelle normer for hva man forteller og hva man helst ikke forteller, og dette er også noe informantene forholder seg til i intervjusituasjonen (Fägerborg 1999:61). Dette er det viktig å være bevisst på det. Dermed kommer jeg tilbake til det at intervjumaterialet bare viser *en del av* forholdet mellom kvinner og barna deres.

En mer generell konklusjon på oppgaven min er at individer vanskelig kan passes inn i noen fikserte rammer. Det er lett å ha tanker om at de som er sånn eller gjør sånn, de gjør også slik. Dette stemmer ikke for kvinnene jeg intervjuet. Jeg kan for eksempel ikke si at de som gjør sånn og sånn er mer eller mindre tilknyttet barna sine, er mer eller mindre glad i dem eller mer eller mindre likestilt enn de som gjør sånn og slik. For eksempel beskrev en av informantene seg selv som feminist, hun ammet lenge og lot sønnen sove i hennes seng i over tre år. Noen ville kanskje se dette som motsetninger, men for henne var det ikke slik. En annen var lenge hjemme med barna, var veldig opptatt av å gi en trygg og stabil barndom, men syntes det var ok å bruke lettere klapsom et middel i oppdragelsen. For en tredje var familieliv i A4-format lykken, og hun brukte to måneder med å bare se på det nyfødte barnet sitt, men samtidig var likestilling, utdanning og et "eget liv" av uvurderlig betydning for henne.

Et tverrkulturelt perspektiv på materialet mitt er at det kan være vanskelig å omstille seg raskt til nye kulturelle normer. Det trenger ikke nødvendigvis å være noen iboende

selvmotsigelse i det å være enig i noe teoretisk, uten å gjennomføre det i praksis. Én og samme norm kan få svært mange ulike uttrykk i det praktiske livet. Dette er nok en grunn til at man ikke uten videre kan slutte mellom praksis på den ene siden og holdninger og verdier på den andre.

Kvinnene plukket fra ulike tradisjoner og kulturelle kontekster, tok med seg de holdningene, verdiene og praksisene som passet best for dem og integrerte disse i livene sine på en måte som passet dem. Intervjumaterialet mitt viser dermed tydelig det som den svenske etnologen Orvar Löfgren hevder, nemlig at ”oavsett hur traditionella vissa tankemönster eller kulturformer kan förefalla så reproduceras de av levande människor, de brukas i nuet och kan inte förklaras utan relation till detta” (Löfgren 1984:16-17). Samtidig kan Löfgrens utsagn utvides, for også mer utradisjonelle og nyere tankemønstre og kulturformer (re)produseres av levende mennesker og brukes i nuet.

Litteratur

- Aarseth, Helene 2008. "Samstemt selvskapning: Nye fedre i ny økonomi", i: *Tidsskrift for kjønnsforskning* (2). Oslo: Universitetsforlaget. S. 4–21
- Abrams, Lynn 2002. *The Making of Modern Woman*. Harlow: Pearson Education Limited
- Ariés, Philippe 1962. *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*. New York: Vintage Books
- Aukrust, Knut 2005. "Det informerte samtykke og andre kategoriske imperativ: Om feltarbeidets etikk", i: (red. Anders Gustavsson) *Kulturvitenskap i felt: Metodiske og pedagogiske erfaringer*. Kristiansand: Høyskoleforlaget. S. 219–242
- Aukrust, Knut 1990. *"Prest, prost, enkemann, fattigmann - ": En studie av kirkelig sosialt arbeid i Norge fram mot 1914*. Oslo: Universitetet i Oslo
- Beauvoir, Simone de 2000. *Det annet kjønn*. Oslo: Pax forlag
- Brembeck, Helene 1992. *Efter Spock: Uppfostringsmönster i dag*. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige
- Brembeck, Helene 1998. *Inte bara mamma*. Göteborg: Etnologiska föreningen i Västsverige
- Beck-Gernsheim, Elisabeth & Ulrich Beck 2002. *Individualization*. London: Sage Publication Ltd
- Blom, Ida, Sølvi Sogner og Bente Rosenbeck 2005. *Kvinner i den vestlige verden fra år 1500 til i dag*. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag
- Christensen, Arne Lie 2002. *Det norske landskapet: Om landskap og landskapsforståelse i kulturhistorisk perspektiv*. Oslo: Pax forlag
- Christensen, Olav 2005. "Feltarbeid og metodemangfold i studiet av en subkultur", i: (red. Anders Gustavsson) *Kulturvitenskap i felt: Metodiske og pedagogiske erfaringer*. Kristiansand: Høyskoleforlaget. S. 73–90
- Cunningham, Hugh 2005. *Children and Childhood in Western Society Since 1500*. 2nd edition. Harlow: Pearson Education Limited
- Dencik, Lasse 2006. *Mennesket i moderniseringen: Om barndom, familie og identiteter i opbrud*. Værløse: Billesø & Baltzer
- Ehn, Billy & Orvar Löfgren 2002. *Kulturanalyser*. Malmö: Gleerup
- Eriksen, Anne 2005. "O, Jul med din Glæde: Fortellinger om julen og det gode

- barndomshjemmet”, i: (red. Ingrid Markussen og Kari Telste) *Bilder av den gode oppveksten på 1900-tallet*. Oslo: Novus Forlag. S. 162–179
- Esborg, Line 2005. ”Feltarbeidets mange samtaleformer”, i: (red. Anders Gustavsson) *Kulturvitenskap i felt: Metodiske og pedagogiske erfaringer*. Kristiansand: Høyskoleforlaget. S. 91–108
- Fildes, Valerie 1988. *Wet Nursing: A History from Antiquity to the Present*. Oxford: Basil Blackwell
- Frydenlund, Iselin 2005. ”Hør her! Du som er fra Norge”, i: (red. Anders Gustavsson) *Kulturvitenskap i felt: Metodiske og pedagogiske erfaringer*. Kristiansand: Høyskoleforlaget. S. 163–184
- Frønes, Ivar 2003. *Moderne barndom*. Oslo: Cappelen Akademiske Forlag
- Fägerborg, Eva 1999. ”Intervjuer”, i: (red. Lars Kaijser & Magnus Öhlander) *Etnologisk fältarbete*. Lund: Studentlitteratur. S. 55–72
- Geertz, Clifford 1993. *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. London: Fontana Press
- Giddens, Anthony 1992. *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Oxford: Polity Press
- Halland, Bente 2007. ”Avskaffelse av fysisk straff av barn i Norge 1889-1936.” Hovedoppgave. Universitetet i Bergen
- Helsing, Elisabeth 1973. ”Om amming”, i: (red.) Hanne Haavind: *Myten om den gode mor*. Oslo: Pax Forlag. S. 152–160
- Hansson, Jorunn og Christina Oscarsson (red) 2006. *Lykkelige barn*. Oslo: Aschehoug.
- Hochschild, Arlie 1997. *The Time Bind: When Work Becomes Home and Home Becomes Work*. New York: Metropolitan Books
- Hodne, Ørnulf 2005. ”Fortellinger om den gode barndommen: Forholdet mellom eldre og barn slik eldre husker det” i: (red. Ingrid Markussen og Kari Telste) *Bilder av den gode oppveksten på 1900-tallet*. Oslo: Novus Forlag. S. 149–161
- Hougaard, Bent 2005. *Curlingforeldre og servicebarn: En håndbok i barneoppdragelse*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Jamieson, Lynn 1998. *Intimacy: Personal Relationships in Modern Societies*. Cambridge, Maldon: Polity Press
- Johansen, Hanne Marie 2003. ”Familien som omsorgsfellesskap”, i: (red. Sølvi Sogner) *I gode og vonde dager: Familieliv i Noreg frå reformasjonen til vår tid*. Oslo: Det Norske Samlaget. S. 170–225

- Juul, Jesper 2005. *Livet i familien: De viktigste verdiene i samliv og barneoppdragelse*. Oslo: Pedagogisk Forum
- Jåstad, Hilde L. 2003. ”Spedbarnsdødeligheten i Tana i perioden 1840-1914.” Hovedfagsoppgave. Universitetet i Tromsø
- Kant, Immanuel 1997. *Morallovs og frihet: Moralfilosofiske skrifter*. Oversettelse og forord ved Eivind Storheim. Oslo: Gyldendal
- Kent, George 2006. ”Child feeding and human rights”, i: *International Breastfeeding Journal*, 1:27.
- Klaus, Marshall H. & John H. Kennell 1976. *Maternal-infant bonding : The impact of early separation or loss on family development*. Saint Louis: Mosby
- Lareau, Annette 2002. ”Invisible Inequality. Social Class and Childrearing in Black Families and White Families”, i: *American Sociological Review* 68 (5) Ss. 747–776
- Lundgren, Britta 2006. *Ovåntad død – forventad sorg: Sörjandets processer*. Stockholm: Carlsson Bokförlag
- Löfgren, Orvar 1994. ”Mennesket i naturen”, i: (red. Jonas Frykman & Orvar Löfgren) *Det kultiverte mennesket*. Oslo: Pax forlag. S. 43–72
- Löfgren, Orvar 1984. ”Mentalitetshistoria och kulturanalys”, i: *Häftan för kritiska studier*. 4 (17). S. 14–22
- Løken, Olaug 1903. *Spedbarnstel: En bog for unge mødre*. Kristianina: Det Norske Aktieförlag
- Maslow, Abraham Harold 1943. ”A Theory of Human Motivation”, i: *Psychological Review*. 50. S. 370–396
- Norheim, Mariela 2010. ”Farskaping på 1970 og 2000-talet: Ei kulturvitskapleg studie av det å vere far.” Masteroppgave. Universitetet i Bergen
- Nylander, Gro 2002. *Mamma for første gang*. Andre utgave. Oslo: Gyldendal
- Pripp, Oscar 1999. ”Refleksjon og etik.”, i: (red. Lars Kaijser & Magnus Öhlander) *Etnologisk fältarbete*. Lund: Studentlitteratur. S. 41–54
- Ravn, Malin Noem 2005. ”A Matter of Free Choice? Some Structural and Cultural Influences on the Decision to Have or Not to Have Children in Norway”, i: (red. Carrie B. Douglass) *Barren States: The Population “Implosion” in Europe*. Oxford & New York: Berg. S. 29–47
- Rosenbeck, Bente 2005. ”Moderskapet”, i: (red. Ida Blom, Sølvi Sogner og Bente Rosenbeck) *Kvinner i den vestlige verden fra år 1500 til i dag*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag. S. 257–263

- Rousseau, Jean-Jacques 1997. *Emile: Eller om opdragelsen*. Andre utgave. København: Borgen
- Sears, William & Martha Sears 2005. *The Baby Book: Everything you need to know about your baby from birth to age two*. Third edition. London: Thorsons
- Skard, Åse Gruda 2009. *Ungene våre*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Sogner, Sølvi (red) 2003a. *I gode og vonde dager: Familieliv i Noreg frå reformasjonen til vår tid*. Oslo: Det Norske Samlaget
- Sogner, Sølvi 2003b. "Familien i framtida – eit fast punkt i ei verd i endring?" i: (red. Sølvi Sogner) *I gode og vonde dager: Familieliv i Noreg frå reformasjonen til vår tid*. Oslo: Det Norske Samlaget. S. 226–248
- Spock, Benjamin 1952. *Barnet – Sunn fornuft i barnestell og oppdragelse*. Oslo: Tiden
- Stefansen, Kari & Gunhild R. Farstad. 2008. "Småbarnsforeldres omsorgsprosjekter: Et klasseperspektiv", i: *Tidsskrift for samfunnsforskning* (3) S. 343–374
- Thagaard, Tove 2003. *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget
- Thorbjørnsrud, Berit 2005. "En personlig reise til økt innsikt", i: (red. Anders Gustavsson) *Kulturvitenskap i felt: Metodiske og pedagogiske erfaringer*. Kristiansand: Høyskoleforlaget. S. 19–48
- Thorsen, Liv Emma 1993. *Det fleksible kjønn: Mentalitetsendringer i tre generasjoner bondekvinne 1920-1985*. Oslo: Universitetsforlaget
- Troels-Lund, Troels 1968. *Dagligt liv i Norden i det sekstende Aarhundrede*. Bind 1-7. 4. utgave. København: Gyldendal
- Tønnessen, Liv Kari 1982. *Slik levde småbarna før*. Oslo: Universitetsforlaget
- Ulvund, Stein Erik 2009. *Forstå barnet dit: 0-8 år*. Oslo: Cappelen Damm
- Vincent, Carol & Ball, Stephen J. 2007. "Making up the Middel-Class child. Families, Activities and Class Dispositions", i: *Sociology* 41 (6). S. 1061–1077
- Weiser-Aall, Lily 1973. *Omkring de nyfødtes stell i nyere norsk overlevering: Kildekritiske studier*. Oslo: Norsk Folkemuseum
- Weiser-Aall, Lily 1968. *Svangerskap og fødsel i nyere norsk tradisjon: En kildekritisk studie*. Oslo: Norsk folkemuseum
- Widerberg, Karin 2001. "Kunskapens kön – ett generationsperspektiv", i: *Kvinnovetenskaplig tidskrift* (1) s. 5–15
- Yalom, Marilyn 1999. *Kvinnebryst: En kulturhistorie*. Oslo: Pax forlag
- Åström, Lissie 1986. *I kvinnoled: Om kvinnors liv genom tre generationer*. Lund: Liber

Förlag

Internettkilder:

<http://ammehjelpen.no/boikott-nestl> Lesedato: 03.11.2011 kl 15:00

<http://www.babyverden.no/Forum/Generell-diskusjon/Generelt/Hvorfor-er-det-Audun-Lysbakken-sier-om-amming-sa-kontroversielt/1495271T/?page=2> Innlegg publisert:

24.10.2011

http://www.helsedirektoratet.no/ernaering/helsepersonell/mor_barn_vennlig_sykehus_61957

Publisert: 19.12.2006.

<http://www.lovdata.no/all/nl-19810408-007.html> Lesedato: 16.02.2012

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/pressesenter/pressemeldinger/2010/Forbudt-a-klapse-barn---Barneloven-endret-i-dag.html?id=600031> Publisert: 09.04.2010

<http://www.ssb.no/vis/emner/03/01/kostspe/main.html> Lesedato: 03.11.2011 kl 15:20

<http://www.unicef.org/programme/breastfeeding/baby.htm> Lesedato: 01.07.2011

<http://www.unicef.org/programme/breastfeeding/code.htm> Lesedato: 06.03.2012

<http://www.unicef.org/programme/breastfeeding/maternity.htm> Lesedato: 06.03.2012

<http://www.who.int/features/factfiles/breastfeeding/en/index.html> Publisert: Juli 2011

Vedlegg 1:

Presentasjon av hovedinformantene

Informantene var kvinner mellom cirka 26 og 40 år, bosatt i eller i nærheten av Oslo.

1. Ingrid var student på universitetsnivå, og var mor til Håvard på fire år og Silje på et halvt år. Hun bodde med mann og barn i et forstadsområde i Oslo. For tiden var mannen i foreldrepermisjon, mens hun selv jobbet med graden sin.
2. Marthe var også student på universitetsnivå, og var alenemamma til Kasper på tre og Mina på to år. Familien bodde sentralt i byen, og ikke langt fra barnefaren, som barna hadde fast ukentlig samvær med.
3. Jana var mor til Marius på fem år og Ida på halvannet år. Hun var utdannet i Sentral-Europa og hadde flyttet til Norge for åtte år siden. For tiden jobbet hun noen timer i uken, mens hun for øvrig var hjemme med datteren. Hun var gift, og familien bodde i et etablert villaområde sentralt i Oslo.
4. Ishi var doktorgradsstipendiat, og mor til Ichiro på tre år. Hun hadde bodd i Norge i rundt fem år, og kom hit som internasjonal student etter endt mastergrad i hjemlandet i Øst-Asia. I praksis var hun alenemamma for sønnen mye av tiden fordi mannen var mye utenlands på grunn jobben sin.
5. Anne var mor til Leon på fire og Sophie på halvannet år. Hun hadde noe høgskoleutdanning og noe universitetsutdanning, noe fra Norge og noe fra et annet vest-europeisk land. Mannen hadde hun møtt under utenlandsoppholdet. Hun jobbet et par dager i uken som selvstendig næringsdrivende, og hun og mannen byttet på å være hjemme med datteren. Familien bodde i en av Oslos drabantbyer.
6. Kisima var doktorgradstipendiat og mor til William på ni år og Christian på seks. Hun hadde kommet til Norge fra hjemlandet i Øst-Afrika som internasjonal student, for å ta mastergraden sin her. Hun bodde med mann og barn på et mindre sted litt utenfor Oslo. Kisima oppfylte egentlig ikke utvalgskriteriene mine, da begge barna hennes var eldre enn tre år. Likevel valgte jeg å intervjuer henne da jeg fikk muligheten, fordi jeg tenkte at hun ville kunne gi meg litt andre synsvinkler enn de andre kvinnene, nettopp på grunn av alderen til barna.

7. Alena var mor til Ondřej på seks, Jonáš på fem og Lea på halvannet år. Hun var for tiden hjemme med datteren. Etter hun fikk barn hadde hun jobbet litt freelance, samtidig som hun var hjemme med barna. Familien var fra et sentral-europeisk land, men bodde for tiden i Oslo på grunn av mannens jobb.
8. Stine var mor til Gaute på snart ett år. Hun var for tiden i fødselspermisjon, men skulle snart tilbake i jobben som butikksjef. Sammen med sønnen og mannen sin bodde hun i et område ikke langt fra bykjernen.
9. Anette var mor til Oline på tre år og Elias på ni måneder. Hun var for tiden i fødselspermisjon, men skulle snart tilbake i jobb. Da skulle kona hennes, Karoline, ta resten av permisjonen. Familien bodde i en av Oslos drabantbyer.

Vedlegg 2:

Intervjuguide til feltarbeidet

Januar 2011

Variasjoner av denne ble brukt til intervjuene med hovedinformantene.

Innledning:

- Fortell litt om deg selv
- Hvordan er hverdagen din nå? Hva gjør du og barnet, og hvor er dere?

Fødsel og barseltid:

- Følte du tilknytning til barnet allerede i magen?
- Hvordan opplevde du fødselen og sykehusoppholdet?
- Barseltårer, fødselsdepresjon, morsfølelse
- Amming, hvorfor. Press?
- Permisjonsløsning
- Hva gjorde du når du var sammen med barnet? Var barnet tilskuer/med eller i fokus?
- Bæresele, sjal, vogn?
- Hvor sov barnet natt og dag? Hvordan la du barnet?
- Fysisk nærhet – dine behov og barnets behov?

Kommunikasjon og aktiviteter:

- Hvordan tolker du barnets gråt? Hva kommuniserer barnet når det gråter?
- Hva annet gjør barnet for å kommunisere?
- Stoler du på barnets signaler? Evner barnet å kommunisere egne behov?
- Hva gjør dere etter barnehagetid og i helger/ferier?
- Lek, kos, synge, lese, andre aktiviteter?
- Er barn en hindring?
- Hva er viktigst for å skape tilknytning (bonding)?

Tid og rom:

- Barnehage? Fra hvilken alder, timer pr dag/uke?

- Barnevakter? Hvem, fra hvilken alder, hvor ofte og lenge?
- Tid sammen og fra hverandre – dine behov og barnets behov?

Likhet og skiller:

- Disiplin – fra når, hvordan?
- Hva får barnet regulere selv? Spise, sove, stemmebruk, utforskning, læring, klær osv.
- I hvilken grad påvirker barnets ønsker/signaler dine avgjørelser?
- Demokrati mellom foreldre og barn? Andre voksne?
- Søsken – likt og ulikt

Nå og fremtiden:

- Snakker du med andre om barn/oppdragelse? Leser du? Er det noe du helst ikke snakker om? Andres råd og erfaringer vs egne avgjørelser?
- Langsiktige mål? Forholdet mellom deg og barnet i fremtiden?

Vedlegg 3:

Intervjuguide til intervju med helsesøster

April 2011

Ammeproblemer og følelser/reaksjoner

- Hva gjør du når du møter en kvinne med ammeproblemer?
- (opp søker du eller venter du til de kommer?)
- Hva slags problemer har kvinnene som regel?
- Hvordan føler kvinnene det å ha disse problemene? Hvorfor vil de ha hjelp? Hvorfor gir de ikke bare flaske? Hva er de viktigste årsakene til å amme fra kvinnenes synspunkt? Tror du de opplever press eller forventning? I så fall fra seg selv og/eller fra andre? Hvorfor er det så viktig å lykkes? Hva står på spill? (barnet eller moren?)
- Klasseforskjeller?

Varighet og motvilje

- Har noen noen gang uttrykt til deg at hun ikke ønsket å amme, uavhengig av problemer eller ikke? I så fall, sa hun noe om hvorfor? Hvordan reagerte du på dette?
- Uttrykker kvinner noen motvilje mot å amme pga kroppslige endringer som de forbinder med ammingen?
- Uttrykker kvinner motvilje mot å amme fordi de mener det vil føre til at de får meransvar for barnet i forhold til faren? Opplever kvinner det?
- Hvor lenge ønsker de fleste kvinner å amme? Hvorfor akkurat så lenge?
- Opplever noen kvinner det å amme som ekkelt? Hvorfor?
- Klasseforskjeller?

Vitenskap og ammehjelp

- Historien bak La Leche League: katolske kvinner på slutten av 1950-tallet som ikke ville styres av de mannlige legenes vitenskapelige måling og veiing av barnet og morsmelkerstatningen, men stole på egen kropp og evne til å gi barnet det det trengte. Jeg vet at på 1970-tallet var det feminister i Norge som så på amming som kvinnesak i

hht stol på egen kropp og verdensomspennende kvinnesolidaritet. Nå har vitenskapen kommet inn i La Leche League, og er også der i Ammehjelpen.

- Bakgrunn for Ammehjelpen? Vitenskap, kvinnesak, tidspunkt?
- Hvorfor er vitenskap så viktig i dag for å overbevise om fordelene?
- Kan man diskutere med vitenskapen?
- Har noen noen gang uttrykt til deg at de tviler på at morsmelk er bedre for barnet enn morsmelkerstatning?
- Klasseforskjeller?

Husk oppfølgingsspørsmål!

-hvem?

-hvorfor?

Vedlegg 4:

Informasjonsskriv til informantene

Enkelte av informantene mottok en engelsk oversettelse av dette brevet.

Kontaktinformasjon:

Maria Storhaug-Meyer

Tlf.: 41586304

E-post. mast@student.hf.uio.no

Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med min masteroppgave.

Mitt navnt er Maria Storhaug-Meyer, og jeg er nå i gang med mitt masterprosjekt i Kulturhistorie ved Universitetet i Oslo. I denne forbindelse er jeg ute etter å finne informanter som er villige til å delta i intervjuer. Prosjektet skal ferdigstilles til en masteroppgave som vil publiseres offentlig. Ferdigstillelse er planlagt ca mai 2012, med forbehold om endringer.

Sted for intervjuet kan vi bli enige om. Det bør være et rolig sted hvor du føler deg komfortabel med å bli intervjuet. Noen forslag er hjemme hos deg, hjemme hos meg eller på en rolig café. Vanlig varighet på intervjuer er 1-1,5 timer, men jeg er åpen for både lengre og kortere intervjuer, alt ettersom hva du måtte føle for.

Masteroppgaven min skal dreie seg om forholdet mellom mødre og småbarn, med utgangspunkt i mødrenes egen forståelse av dette forholdet. Jeg vil intervjuer kvinner med minst ett barn mellom null og ca tre år. Fordi jeg er interessert i variasjoner og nyanser vil jeg intervjuer kvinner med noe ulik kulturell bakgrunn. I intervjuet vil jeg blant annet stille spørsmål knyttet til daglige rutiner, kommunikasjon mellom deg og barnet, og til tilknytning og følelsesmessige bånd. Jeg kan redegjøre mer for prosjektet når vi møtes, dersom det skulle være av interesse.

Under intervjuet vil jeg, dersom du tillater det, bruke en båndopptaker. Dette vil gjøre at jeg slipper å notere så mye underveis i intervjuet, slik at jeg kan konsentrere meg mer om

samtalen og temaene. Lydopptak fra intervjuet gjør også at jeg kan bruke mer nøyaktige sitater i oppgaven, noe som har stor kildeverdi. Jeg vil gjøre en enkel språkvask av sitater som brukes i oppgaven dersom jeg anser det som hensiktsmessig. Det vil si at jeg for eksempel kan fjerne fyllord som ”liksom” og ”em”. Dialekt og sosiolekt vil derimot siteres.

Lydopptakene kommer jeg til å skrive av, og i denne prosessen vil intervjuene anonymiseres. Lydopptakene vil det kun være jeg og min forskingsveileder som har tilgang til, og etter prosjektet er fullført vil de slettes. De avskrevne, anonymiserte intervjuene vil jeg lagre privat. Materialet vil på denne måten være tilgjengelig for bruk til videre forskning av meg selv eller andre forskere ved en senere anledning. All senere bruk vil oppfylle samme krav til både anonymisering og forskningsetikk som mitt nåværende prosjekt. Kort forklart skal informantene kunne kjenne igjen seg selv i den ferdige oppgaven, men samtidig skal både informantene og omtalte tredjepersoner være uidentifiserbare for andre.

I forbindelse med intervjuet vil jeg spørre om tillatelse til å eventuelt kontakte deg igjen for et oppfølgingsintervju på et senere tidspunkt. Du er selvsagt ikke pålagt å si ja til dette selv om du sier ja til å bli intervjuet én gang. Du har selvfølgelig også mulighet til å trekke deg helt fra prosjektet, eller be om at enkelte opplysninger som du gir i intervjuet ikke vil bli brukt.

Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S.

Ta gjerne kontakt hvis det er noe du lurer på, eller still meg spørsmål under intervjuet. Jeg forklarer gjerne nærmere.

Med vennlig hilsen,
Maria Storhaug-Meyer

Vedlegg 5:

Svar fra Norsk samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD)

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Knut Hermundstad Aukrust
Institutt for kulturstudier og orientalske språk
Universitetet i Oslo
Postboks 1010 Blindern
0315 OSLO

Vår dato: 28.02.2011 Vår ref: 26212 / 3 / MSS Deres dato: Deres ref:

TILRÅDING AV BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 31.01.2011. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 22.02.2011. Meldingen gjelder prosjektet:

26212	<i>Tilkenytning og nærhet – en kulturhistorisk analyse av relasjonen mellom mor og barn</i>
Behandlingsansvarlig	Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Knut Hermundstad Aukrust
Student	Maria Storhaug-Meyer

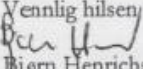
Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

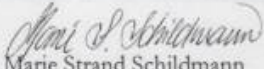
Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.06.2012, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Henriksen

Marie Strand Schildmann

Kontaktperson: Marie Strand Schildmann tlf: 55 58 31 52
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Maria Storhaug-Meyer, Olav M. Troviks vei 50 H0301, 0864 OSLO

Prosjektet er en undersøkelse av forholdet mellom mor og barn, med spesielt fokus på ulike former for nærhet og avstand. Formålet er å få økt innsikt i kvinnes egen forståelse av forholdet.

Utvalget består av kvinner med ulik kulturell bakgrunn, bosatt i by på Østlandet og med minst ett barn i småbarnsalder (0-3 år), totalt 6-10 personer. Utvalget rekrutteres delvis gjennom eget nettverk ved hjelp av snøballmetoden. Det åpnes opp for at deler av utvalget rekrutteres via interesseorganisasjoner for å nå personer med annen kulturell bakgrunn. Personvernombudet anbefaler i begge tilfeller at den som formidler kontakt med respondenten innhenter samtykke til at prosjektleder tar kontakt eller at respondenten selv kontakter prosjektleder.

Personvernombudet finner informasjonsskriv av 22.02.2011 tilfredsstillende.

Datamaterialet innhentes gjennom personlig intervju.

Det innhentes direkte personidentifiserende opplysninger i form av navn. Videre innhentes opplysninger om bakgrunn (f.eks. alder, jobb, utdanning, familie), hvordan kvinnene forholder seg til barnet, med tanke på tid sammen, aktiviteter de gjør, kommunikasjon, fysisk nærhet o.l.

Det registreres sensitive personopplysninger om etnisk bakgrunn jf. pol § 2, punkt 8 a).

Det tas høyde for at det vil innhentes opplysninger om tredjeperson (ektefelle). Dersom dette blir aktuelt, vil tredjeperson motta informasjon om prosjektet og behandlingen av personopplysninger (tilsvarende informasjonsskrivet) av sin ektefelle/partner som deltar i prosjektet, jf. e-post fra Storhaug-Meyer av 22.02.2011.

Prosjektsslutt er 01.06.2012. Datamaterialet anonymiseres ved at verken direkte eller indirekte personidentifiserende opplysninger fremgår. Koblingsnøkkel og lydfiler slettes. Indirekte personidentifiserende opplysninger fjernes, omskrives eller grovkategoriseres.

Anonyme data/anonyme transkripsjoner vil oppbevares for videre forskning.